Skice dvorišta

Antonio Šiber

Antonio Šiber: SKICE DVORIŠTA

Antonio Šiber
SKICE DVORIŠTA

Vlastita naklada autora

Grafičko i likovno oblikovanje
Antonio Šiber

Lektura
Gordana Šiber

Zagreb, 2019.

Datum objavljivanja na mreži
21. listopada 2019.

Dostupno na
http://antoniosiber.org/skice_dvorista.html

ISBN 978-953-48778-0-7

Antonio Šiber

Skice dvorišta

Vlastita naklada

Zagreb, 2019.

Sadržaj

Predgovor

Prvog travnja 2009. godine, nakon najmanje 200 neuspješnih pokušaja, konačno sam prestao pušiti. Činilo se to kao loš datum za prestanak pušenja, prvog se travnja obično nekoga vara ili ismijava pa sam i ja tako prvih nekoliko dana bio siguran da će se moj i još jedan “prestanak pušenja” pretvoriti u najobičniju prvotravanjsku šalu. Ali nije ispalo tako. Nakon više od 10 godina, mogu sa sigurnošću reći da sam prvog travnja 2009. godine uistinu prestao pušiti, premda sam u to bio siguran već negdje krajem 2012. godine. Ali ne prije toga.

Prestao sam pušiti zbog žudnje za životom. Danas mi je to vrlo jednostavno reći, premda strastvenom pušaču, siguran sam, moj iskaz ne znači mnogo. Te 2009. godine upao sam i u jedno od svojih neobičnih zdravstvenih stanja koje me je sigurno dodatno potaknulo da prestanem s pušenjem. Ta su se stanja i kasnije ponavljala, u manje ili više poticajnim manifestacijama, i svakako su važan razlog zbog kojeg je ova zbirka tekstova i slika i nastala. Stoga sam i posebno izdvojio svoje zapise iz jedanaestodnevnog boravka u jednoj zagrebačkoj bolnici 2014. godine, kad sam propustio ljeto koje svake godine s nestrpljenjem očekujem, iako je to bilo jedno od meteorološki ružnijih ljeta koje pamtim. Zato mi ga i nije toliko žao koliko bi mi bilo nekog ljepšeg ljeta. U svakom zlu tražimo sebi neko dobro, iako bolest nije nužno zla. Ona nam može otvoriti oči tako da vidimo stvari koje su nam oduvijek bile pred nosom, a nismo ih uopće bili svjesni. O tome govori i esej *Žudnja za životom*.

Dakle, kad čovjek prestane pušiti, a još ga i pukne bolest i žudnja za životom, onda mu se po glavi počnu vrtjeti svakojake misli – o tome što je radio, a nije trebao raditi i o tome što nije radio, a trebao je raditi. S obzirom na to i da ima dodatno vrijeme koje ne troši oblažući meko plućno tkivo katranom, od tih se neostvarenih želja i ideja možda može nešto stići i realizirati. Tako je barem bilo kod mene. Tako je nekako i započela povijest mog bloga *Konstrukcija stvarnosti* (www.antoniosiber.org), a prvi post koji nije retroaktivno datiran bavi se mojom računalnom konstrukcijom “inverznog klaustera”, zapravo zamišljenog nadsvođenog hodnika oko građevine na otočiću koji je cijelom svojom dužinom okružen morem, dakle otvoren je prema okolici, a ne gleda u ograđenu unutrašnjost. Taj post nastao je 28. srpnja 2009. godine, a u njemu, između ostalog, piše:

> Kao da se sve to dogodilo nekom drugom. Tvoj život, a opet tako stran. Bila su neka mjesta, neko vrijeme, komadići sjećanja ništa življi od slike. A onda se jednog dana probudiš s nekom riječju. Klauster. I pitaš se što je to. I saznaš da si tamo već bio. U onim vremenima koja se čine tuđim. Otkopavaš klaustere iz onih svojih vremena u kojima ti nisu ništa značili i glancaš ih za ovo vrijeme.

Radi se, dakle, o buđenju. O promatranju sebe i svog vremena iz nekog pomaknutog, budnog gledišta. I tada sam to očito slutio premda sam na to nabasao još uvijek napola u snu, a misao je uhvaćena negdje na putu između sna i zbilje, samo tren prije buđenja. Više od deset godina nakon toga, vrijeme je da se, samo nakratko, pogleda unatrag. Ova je knjiga pokušaj takvog osvrta. Ona je izbor najboljih riječi i slika objavljenih na mom blogu u tih desetak godina budnog bivanja, barem po mom mišljenju.

Devetog studenog 2010. godine nacrtao sam svoj prvi crtež s ozbiljnom namjerom da to uistinu bude nekakav slikarski zapis stvarnosti, a ne znanstvena skica ili shema. Snažan sam poticaj za to dobio nakon čitanja *Modrobradog* u kojem Kurt Vonnegut priča o izmišljenom američkom slikaru armenskog porijekla, Rabi Karabekianu. Taj je trenutak također dokumentiran, a sadržan je i u ovom izboru i to u četvrtom poglavlju u kojem se nalaze osvrti na knjige koje sam čitao. No, taj je trenutak i dodatno važan za ovu knjigu i to zbog toga što označava početak mog već devetogodišnjeg bavljenja linijama i bojama, a pogotovo vodenim bojama. Neke od tih slika, koje nastaju tako što voda poteče pa zastane kao stvrdnuta ulazeći u porozni papir, nalaze se i na stranicama koje slijede. I danas uporno slikam, premda to ponekad može biti prilično nezahvalna rabota jer vodene boje ne opraštaju greške. Samo onaj koji ima mnogo iskustva i vještine, koji je naučio gledati i razumije što vidi te koji je odlučan i spreman na rizik može očekivati lijepe rezultate te aktivnosti. O tome sam čak nešto malo i zapisao, a u ovom izboru su ušli i neki tekstovi koji bi možda mogli biti od sitne koristi onima koji pokušavaju crtati i slikati. Meni je od tih tekstova ipak najdraži zapis o slikanju s nećacima, otprije pet godina, kad su bili mnogo mlađi – pet godina je vrlo dugo vrijeme u dječijem životu. Zapisao sam čak i nekoliko poetsko-slikarskih savjeta akvarelistu početniku, premda i meni svako malo treba u vezi s tim nekakav savjet. Po tome su vodene boje valjda slične životu. Naučimo s vremenom mnogo, ali nikad dovoljno. Naravno, jer život je velik, čak i u samo jednom dvorištu,

s mačkom Martom, drvećem, vrtom i cvijećem i ljudima koje volimo. Život je mnogo veći od slikarstva, i šteta je da se propusti, premda ćemo sigurno mnogo toga propustiti. Ali ne treba propustiti ljubav i vrijeme, jer vrijeme i ljubav su manje-više sve što imamo. Slikanje je neka vrsta probavljanja stvarnosti, neka vrsta meditacije, bivanja sa samim sobom, a i sa svjetlošću i cvijećem. Ja u zadnje vrijeme, naime, uglavnom slikam cvijeće. U travnju jedno, a u listopadu, naravno, drugo – čovjek s cvijećem bolje čuje taj takt života i boje kroz godinu. Zato je mnogo cvijeća i u ovoj knjizi. Uostalom, i na njenoj naslovnici su cvjetovi vrtnog zvončića (*Campanula medium*). Skica dvorišta.

Knjiga je podijeljena u pet poglavlja. **Prvo** i najkraće od njih sadrži bolničke krokije, dugi niz kratkih zapisa iz bolnice, skica trenutaka, skoro svih iz iste bolničke sobe s četiri ležaja, zapravo tri prava i jednom pomoćnom – mojem. U **drugom** poglavlju su odabrani eseji, poezija, akvareli i posve kratke crtice od kojih je neke teško klasificirati. **Treće** poglavlje sadrži 26 stranica stripa, uglavnom o njoj i njemu, koji ne rade ništa od onoga što strip junaci obično rade i zbog čega ljubitelji stripa čitaju stripove. U **četvrtom** poglavlju skupio sam tekstove o knjigama koje su me iz nekog razloga potaknule da o njima nešto napišem. Sve je počelo, kao što već rekoh, s Kurtom Vonnegutom, pa je i najviše riječi napisano o njegovim knjigama, ali ima tu i Bernharda, Hamvasa, Eca, Sabata, Ciorana, Erenburga... Neki se od tih tekstova mogu smatrati skoro cjelovitim kritikama i prikazima knjiga, a neki su tek crtice zapisane negdje usput kao podsjetnik na pročitano iz kojeg je valjda trebalo nastati nešto više, ali nije. I na kraju, u **petom** su poglavlju moji tekstovi o mjestima i gradovima. To su kao nekakvi putopisi, ali i nisu putopisi jer mnogo toga što u njima piše zapravo ne ovisi o konkretnim mjestima, samo je potaknuto njima. Ovo poglavlje sadrži i moje fotografije tih mjesta.

Mnogo toga što sam slikao i o čemu sam pisao proteklo desetljeće nije ušlo u ovaj izbor. Nisam npr. uključio ništa od političkih tekstova, tekstova o obrazovanju, domoljublju, nacionalizmu, vjeri, religiji i Crkvi, nogometu, ekonomiji i kapitalizmu, bogatstvu i nepravdi, popularno-znanstvenih predavanja i eseja, priča o biljkama i botaničkoj ilustraciji. Mnogi su, po mom mišljenju uspjeli akvareli izostali iz izbora, a izostale su i sve računalno generirane ilustracije osim one koja prati kratku priču *Pustinja sanja*. U knjizi je samo mali dio mjesta koja sam posjetio i o kojima sam nešto napisao na blogu. Djelomični razlog za to je i veliki broj fotografija koje prate svaki takav tekst i koje bi, da

sam ih uključio, promijenile narav ove knjige. Nema ni tekstova o znanstvenoj vizualizaciji, fizici vida, svjetlosti i boje, o računalnoj grafici, a nisam uključio ništa ni o Leonardu da Vinciju, premda sam i o vizualizaciji i o da Vinciju nekoliko puta javno predavao. Iako se sva ta raznolikost uklapa u veličinu života o kojoj sam malo prije govorio, nekako mi se nije uklapalo u ovaj izbor koji je i bez toga vrlo šaren. Možda upadnu u neki idući. U međuvremenu, svi se ti tekstovi još uvijek mogu pronaći na mom blogu *Konstrukcija stvarnosti*, www.antoniosiber.org. Svakom zapisu u ovoj knjizi poznat datum nastanka, no ovdje je naznačen samo u onim slučajevima gdje je to bilo potrebno radi cjelovitog razumijevanja napisanog.

Moglo bi se reći da je ova knjiga zapravo skup nepretencioznih crtica, da ne stremi nekoj sveobuhvatnoj poruci ispričanoj u temeljitoj, dugoj formi. To je točno – sam je blog koji sam osvježavao tipično na tjednoj bazi, medij koji donekle uvjetuje takvu isprekidanu strukturu. No, čini mi se da je to točno i na dubljem nivou. Htijući govoriti o sebi, o onome što mislimo i znamo, volimo, želimo i sanjamo, uvijek govorimo u crticama, u trenucima kad nam se učini da nešto vidimo. Naš je život taj koji povezuje sve te trenutke i daje im nekakvu konzistenciju, no kroz sve se te trenutke u principu može interpolirati mnogo osoba koje ga žive. Svatko je od nas to mnoštvo osoba koje pokušavamo životom nekako pomiriti, izdržati sa svakom od njih pa i s onima najgorima. Zato je skup crtica mnogo iskreniji opis onoga što jesmo od nategnutih priča kroz sve te trenutke, koje konstruiraju samo jednog od svih onih likova koji u nama bruje, i to onog jednog koji ni ne postoji.

Autor

U Zagrebu 21. listopada 2019. godine

Echinacea purpurea

1

Bolnički krokiji

Bolnički krokiji

Ne mogu disati. Ne mogu disati. Hitna. Bušenje vene. Monitori. Pištanje uređaja. Krevet. Neki ljudi.

Starom Faltaru ne mogu pogoditi žilu. Sestra odustaje i pomalo zabrinuto zove kolegicu da pokuša.

- *Sve se osušilo. Nema više ničeg,* kaže Faltar.

- *A šta ćete. Takva Vam je godina proizvodnje.*

- *A jučer je padala kiša!*

Vani sivo nebo, noć je bila podnošljiva.

Nakon što su mu konačno izvadili krv, stari Faltar kaže:

- *Ja sam mislil da sam ja neki džek. Pravil sam se frajer. Ma ja sam niš!*

Njegove sanjarije o doktorima koji jašu sestre, o jednom koji je u vikendici umro in flagranti, o izvjesnoj četvrti u Frankfurtu, o "ždrebicama" kojima se nije smio približiti ni na pet metara jer su sve zaražene, i sve tako nešto, poprimaju posve drukčiji ton.

Kad se nagnem kroz prozor, da se izmučim slikom slobode, oblaka, zgrada i drveća, redovito me dočekaju mačke. Dvije – jedna crna, a jedna žuto-bijelo-smeđa; jedna dolazi prije podne, druga popodne. Izvale se na lijevi bok, a mene opaze čim promolim glavu. Onda naćule uši, lagano podignu glavu i zagledaju se u mene. Zure tako dvije-tri minute, a onda im postanem dosadan pa se vrate svom ljenčarenju. Mačke su zdrave, ja ih se u stvari uopće ne tičem.

Ne znam bih li Faltara trebao žaliti ili prezirati. Star je, raspada se, vjerojatno ima već neki rak, tu i tamo se u njegovim riječima nasluti i neka ljudskost, a opet tako je glup, ohol, neuk, opčaran i pod staru glavu materijalnim (bikovima, mercedesima, farmama, puškama *magnum 357* kojima je ubijao veprove), bezobziran prema okolini. Trebalo bi ga valjda žaliti, ali to zahtijeva snage!

Dišem tako slabo, skoro da i ne dišem, pa mi tijelo svako malo šalje signale da mu nedostaje kisika. Onda udahnem duboko.

Faltar, koji nikad iza sebe ne povlači vodu, izlazi iz kupaonice i viče kako je sve zaštopano.

- Sve je zapišano, jebem ti, sve je mokro! Tu ima svakakve stoke, uleti popiša se i posere, a onda pobegne, ne znaš ni ko je! Jedan sad ide na mene: "Gde ćeš?!", velim mu, a on i dalje samo ide. Upoznal sam ja takve u Minhenu, kako se ono zovu, buziranti? Ja sam bil' mlad, a je'n je na mene. Reko "Marš u pičku materinu!". Svega ima na ovome svetu, svega ima! Jezuš Marija i Marija i Marija i Marija.

Predstojnica odjela je posve ufurana u svoju ulogu. Ujutro ulazi u sobu pucketajući mehanizmom kemijske olovke, pogleda nas, onako, važno, predstojnički i pita:

- Ima li ovdje mjesta?

A onda, uopće ne očekujući odgovor važno izađe. Doktor Martinsky, tip koji ovdje isto nešto radi, kad je s njom u viziti manji je od makova zrna – sve joj povlađuje pa čak i kad daje očito pogrešne izjave:

- Dinamika d-dimera nije u ovom slučaju relevantan pokazatelj.

A Martinsky samo klima glavom – poslije mi u uredu, nasamo, kaže nešto posve drugo. Kad je sam, Martinsky se pred sestrama šepiri kao paun. *Terra est stella!*, viče on kroz hodnike, "objašnjavajući" im nešto. A sestre ga, takvog glupog i nadmenog, štite: *Nema Vam on vremena, Vi mislite da je on samo tu, na odjelu? On Vam ima mnogo drugog posla, ne stigne on kad bi se Vama htjelo.*

Ima jedna sestra koja izgleda kao da je iz obitelji Adams, a ima otprilike i takvu spiku. Prilazi mi ujutro s priborom za vađenje krvi pa s namješteno-zabrinutim licem, izraza pojačanog tamnim kolutovima šminke oko očiju kaže:

- *Kako ste Vi?*

- *Zašto? Zar Vam ne izgledam dobro?*

- *Ne.*

A onda se prestane pretvarati i potpuno hladnokrvno mi probuši venu.

Šarena mačka jutros se skupila ispod breze. Uvukla je sve četiri noge podase i sjedi na travi. Nema sunca, asfalt nije topao.

Pored bolnice su nekakve limene straćare. Teren oko njih je posve zarastao pa sam mislio da u njima nitko i ne živi. Ali, već drugo jutro zaredom, vidim kako oko 8:00 iz njih izlazi debeli crni pas i gegajući se pretrčava ulicu prema domu umirovljenika. Pritom ne samo da maše repom, on rotira repom, gotovo kao propelerom. S drugog i trećeg kata doma umirovljenici mu bacaju hranu. Pas jede. Poslije njega slijeću dvije vrane da pokupe što mu je ostalo.

Izlazim iz kupaonice. Uletio sam taman nakon što je u njoj bila čistačica koju svako jutro željno iščekujem. No, baš nakon što obavih elementarne fiziološke potrebe i uputih se prema tušu, začuh glas domine – šefice odjela. Objašnjava svima kako su bolesni i šta će im raditi. Pita za mene, a ja s ručnikom i šamponom u ruci izletavam van. Gleda ona u mene na vratima kupaonice i odjednom shvati da gleda uvis. Nije ona naviknula na to, njeni se razgovori uvijek vode tako da ona propovijeda s visine, a drugi bespomoćno i zahvalno

leže ili u najboljem slučaju sjede. Kaže mi oštro:

- *Odite na svoj krevet.*

Ja ponizno i pokunjeno sjedam, a dr. sc. domina mi objašnjava kao da sam tutlek šta mi je i šta će mi biti. Ništa joj ne vjerujem. Ima pretanke usne i preblijede oči da bih joj išta mogao povjerovati.

Zapravo se o dobrim ljudima nema šta pisati. Evo, inženjer elektrotehnike Kasač koji predaje u srednjoj školi u Zaboku, koji uvijek iza sebe počisti, ne gnjavi, ne priča gluposti, kad priča priča umjereno i zanimljivo, pomaže Faltaru da podigne krevet... Što da pišem o Kasaču?

Debeli pas tromo prelazi cestu i gleda prema balkonima staračkog doma. Nema nikoga da mu baci ostatke ručka, a vrijeme je, skoro je dva popodne.

Nevrijeme. Nema ni mačaka ni psa, samo šušte breze. Crnilo nadolazi s juga. Progutalo je Špansko.

Nevjerojatno je kako se čovjek navikne. Prekjučer sam prekrivao lice rukama da ne osjetim Faltarov smrad i da mogu zaspati, a danas u još gorem smradu zaspim mnogo lakše.

Ledinek u krevetu do mene uzdahne, a onda pojede štapić-keks od lješnjaka. Mrak je i ne vidim šta pišem.

- Evo, jedan moj sused, ima radnju na iličkom placu, evo ti ga samo jedan dan njegve slike u novinama. Vmrl. A tak' bogat, a tak' vredan dečko. Pitam mu kuma: "Kaj mu je bilo?", veli "Od psihe je vmrl. Od psihe je vmrl."

Ovo "umrijeti od psihe" za Faltara je potpuno neshvatljivo.

- U Zagrebu nema javne kuće, kaj ne? Trebalo bi to napraviti, kad stranci pridu če hoće kaj čeprljati.

Martinsky je jutros samo otvorio vrata i rekao:

- Dobro jutro gospodo, vidim da ste dobro.

Soba toliko smrdi da se nikome u nju ne ulazi bez prijeke potrebe. U sustavu hrvatskog javnog zdravstva bolničke pacijente i osoblje treba opremiti gumenim čizmama i odijelima. S rupom na guzici.

Nakratko se kroz oblake ukazalo sunce. Brzo izlazim na prozor, sklapam oči i izlažem mu se samo zato da bih se osjetio dijelom Bivanja.

Ima jedna vrba koja je omiljeno sletište vrabaca. Njih tridesetak slijeće u potpunoj koordinaciji – svaki točno zna gdje je njegova grana.

11:00; Otišao Kasač.

Faltar kaže:

- A šta ćeš, a šta ćeš, a šta ćeš.

Čeka gastroskopiju.

Sestra mi daje plave tabletice i objašnjava kako djeluju i kakve nuspojave mogu očekivati.

- To Vam je otrov za štakore, znate.

Ja prihvaćam temu trovanja štakora i razrađujem je u šali, a sestra me ispod glasa upozorava da ne govorim glasno jer bi Ledinek koji je na istoj terapiji mogao sve krivo shvatiti i zabrinuti se.

Šarena se mačka lijeno odšetala u sjenu parkiranog automobila. Tako lakše zuri u mene na trećem katu.

14:00; Na Kasačev krevet stiže novi "djelatnik". Starac posve mršav, tanke kože prošarane podljevima, pjegama, depigmentacijama, bez torbe samo s vrećicom. Pita ga Faltar:

- Zakaj se nisi obrijal?

- Ne da mi se.

Kad je stari otišao u kupaonicu kaže Faltar Ledineku *Kak' je mogel doć u bolnicu, a nije se obrijal?!* Stari iza sebe pušta vodu u kupaonici, kod mene odmah plus.

Novi je zagonetka, tako bi mogao izgledati narkoman koji uspije doživjeti 85 godina. Sestra ga je prepoznala, kaže da je bio tu prije dvije godine. Ružno kašlje. Šapće: *Od čega kašljem?!*

- Ajme meni, majko moja, pa šta ti misliš do jutra, ima da PREŠTUDIRAŠ!

Faltaru glagol *studirati* označava nešto prestrašno i uvijek ga koristi u takvom kontekstu.

Novi se preziva Bračić. Sestra mu je donijela dvije bočice s dodacima prehrani.

Glavna sestra u prijemnom uredu plače. Dođoh da je upitam za dokumentaciju za uređenje bolovanja. Brzo obrisa suze pa mi se u potpunosti posveti. Pitam se zbog čega je plakala. I nakon sve patnje, bolesti i smrti kojih se sigurno nagledala, još uvijek je sposobna plakati. To me raduje koliko god da je tužno.

Kako sam se samo naviknuo na ovo trošenje dana, na tjeranje vremena da ubrza takt, da se smrkne pa svane! Ono čega se na slobodi grozim, žderanja vremena, ovdje prakticiram sve vještije u iščekivanju života kojemu se nadam vratiti. Razmišljam što sam sve obećao, a još nisam učinio i pravim plan življenja.

U kupaonici jutros klistiranje. Nekoliko kolonoskopija danas. Ne mogu ni zamisliti kako izgleda pod.

Jutarnje balansiranje u kupaonici. Izgleda kao neka plesna predstava. Pokušavam izbjeći stajanje u sve ono što je ostalo na pločicama tijekom noći i jutra. A toga ima.

Šarena mačka jutros oštri kandže na gumi auta, protežući se usput. Jutarnja mačja gimnastika!

Faltar priča kako mu je ustaška emigracija “naplaćivala članarinu”. Ajde i od njega neka korisna informacija.

Smišljam najgore moguće dijagnoze svoje bolesti i zaključujem da uopće ne želim znati što mi je. Kakva kukavica!

13:00; Faltar otpušten!

Zamišljam liječnike u ovoj bolnici kao znanstvenike na mom institutu. Gledam lica, hod, ponašanje liječnika pa im pridjeljujem “paralele” s instituta. Odjednom shvaćam koliko je moja situacija ovdje bezizgledna.

Pokušavam izmjeriti što je od onoga što radim i znam najviše razveselilo drage mi ljude i zaključujem da je to moja kuharska vještina. Odlučujem da ću više kuhati kad izađem.

- Najteže nam je kad dođu narkomani.

- Zar imate i narkomana ovdje?

- Nego kaj.

- Zbog čega dolaze?

- Pikaju se k'o ludi pa na kraju dobiju trombozu.

Mršavi, lomljivi starci podsjećaju me na dvanaestogodišnjake. Ne samo fizički nego i po temperamentu – uznemire se nizašto pa govore gluposti i prostote.

Sestra Slavonka presvlači krevet za novog pacijenta pa pita:

- Šta je ovdje netko bio vezan?

- Molim?!

Podiže u zrak dva remena i slavodobitno zvecka njima.

- Pa šta ovdje i vezujete pacijente?

- Nego!

- Ja odavde moram otići, i to što prije!

Bračić je gluh, a slušni aparat mu je pokvaren. Zato uopće ne komunicira.

Sunce jutros žurno navaljuje u sobu kroz širom otvoren prozor. Treba nadoknaditi izgubljeno kišno ljeto.

Pauk i mušica u kutu sobe. Uvijek u istoj konfiguraciji.

Od buđenja izlazim na prozor da vidim mačke. Nema ih jutros! Pa gdje su?!

U sjenu zida žena izlazi i puši. Stojećki! Kakvo suludo trošenje vremena ...

Mačka preskače ogradu i brzim korakom prelazi parkiralište. Stala je samo na tri sekunde da poliže rep i da mi uputi nezainteresiran pogled. Sretan sam!

Paralelogrami svjetlosti plešu po asfaltu parkirališta. U ritmu otvaranja i zatvaranja prozora bolnice.

Ledinek, koji je na istoj terapiji kao i ja, počeo je halucinirati – tvrdi da je popio pet tableta i da su bile ružičaste, a nije: popio ih je četiri i bile su svijetloplave. Moram što prije otići odavde.

Subote u bolnici protječu posve mirno. Vjetrić i bijela podnevna svjetlost ulaze kroz prozor, tihi razgovor pacijenata iz sobe preko puta i sestre koje u hodniku razgovaraju o cijenama namještaja. Na uzdignutom uzglavlju nisam ni budan niti spavam. Ovo je jedan od onih trenutaka koji bi se mogli produžiti u beskonačnost.

Ne znam zuji li mi u ušima od visokog tlaka ili netko iz susjedne sobe poziva sestru da mu skine vrećicu s infuzijom. Iritantan, sinusni, visokofrekventni zvuk.

Ledinek stalno govori *Rekli su slijepci vidjet ćemo.*, a ja uvijek pomislim da se to odnosi na onu biblijsku ... *i slijepi će progledati.* Danas sam shvatio da sam u krivu. Ledineku je to dobra fora koja nema baš nikakvih biblijskih konotacija. *Rekli su slijepci: "Vidjet ćemo".*

Nemam više šta za čitati. Prekapajući po pretincima ruksaka nađoh zemljovid otoka Lošinja. Prateći pješačke staze prstom nakratko napustih bolnicu.

Sa zadnjeg kata doma umirovljenika bljesnu zalazeće sunce. Netko je otvorio vrata da brzo i tajno istrese krpe. Još pola sata svjetlosti.

Dan je loše započeo. Jutarnja sestra psuje u hodniku. Neprekidno, pet minuta, i to nakon što mi je dala injekciju.

Ledineku injekcije daju radi tromboze u nozi, a cijelo vrijeme nijedan mu je liječnik nije pogledao, premda im je Ledinek stalno nudi na uvid. Pa šta će oni gledati nogu, oni svako jutro (možda) gledaju papirnati destilat bolesti. Kakva noga ... Noga se inače izvrsno oporavila i oteklina je posve splasnula, a vena se skoro i ne vidi.

Kad si dugo u zatočeništvu počinješ gubiti želju za slobodom u čijem je korijenu optimizam – optimizam prema slobodnom vremenu u budućnosti. Zatočenštvo davi optimizam, a onda i želju za slobodom. Ostaju samo dani u budućem zatočeništvu, svi posve jednaki.

Liječnici ne žele imati ništa s konkretnim ljudima. Oni se bave njihovim nalazima, papirnatim destilatima bolesti. Ni sestre ne žele imati ništa s konkretnim ljudima, ali one ipak moraju. Treba dati injekciju, izvaditi krv i prikačiti infuziju. S konkretnim ljudima, pacijentima u bolnicama, posla još samo imaju čistačice. One se bave smrdljivim, ali konkretnim, fizičkim manifestacijama ljudskosti.

Umjesto da ponizno čekam na svoju dozu lijeka, jutros sam zapalio pred bolnicu da dočekam svoje drage. Sestra Adams, koja je moj neposluh dobro primijetila, nije mi tablete ni ostavila niti ih donosi, premda sam je u vezi s tim i upitao. Vrijeme je da ih popijem, a nje nema. Tako mi i treba, krajnje je vrijeme da me netko nauči redu. Kad već nisu mogli roditelji, supruga, ravnatelji, korumpirana povjerenstva za ocjenu projekata, redu će me naučiti odjelska sestra. E pa neće!

Sestra Adams fantazira o štetnosti industrijske hrane, o zračenju, o povratku prirodi, a ruke stalno pere poli-alkoholnim dezinficijensom a otvorene prozore redovito zatvara da bi uključila klima-uređaj. Kakav povratak prirodi!

Glavna čekaonica u bolnici odmah je pored ulaznih stepenica. Izgleda kao željeznička stanica. Supruga i ja čekamo vlak. Moja je karta bijela narukvica oko desnog zapešća, s imenom, prezimenom, datumom rođenja, odjelom, osobom za kontakt i bar-kodom. Usprkos svim informacijama, ne znam točno kamo idem.

Bračić izlazi na prozor i kaže ispod glasa:

- *Bura! Kako puše, majko!*

A nakon desetak sekundi promatranja povijenih breza i rastjeranih ptica,

- *A šta ... Nije ni prva ni zadnja.*

Preko puta, u domu umirovljenika, pred staklenim zidom sjedi muškarac u invalidskim kolicima. U gaćama i potkošulji. Gleda kišu. Kakvo je to ljeto?!

S obzirom na to da su me smjestili na dodatni, neprojektirani krevet, molim sestru Adams da ugasi klima-uređaj jer mi puše točno u potiljak. Kažem da mi inače možda i ne bi smetalo, ali da više ne znam kako će mi organizam reagirati, imajući u vidu kako je čudno reagirao zadnjih dana. Sestra kaže,

- *A jel' Vas to pogodilo? Mislim, to kako Vas je organizam iznevjerio?*

E, te sam se plitke psihologije naslušao još u osnovnoj školi na komodorcu C64. Program se zvao ELIZA.

Idealno vrijeme za pomirbu je kad si u bolnici. Ljudi pomisle da bi možda stvarno mogao i umrijeti pa požure da se iskupe. Dobio sam više SMS poruka u zadnjih 10 dana nego u cijeloj ovoj godini.

Nadmetanje vrana. Jutro. Nenaspavan, već trom i umoran od svega ležeći na leđima čekam vađenje krvi.

- *Vas smo rekli pustiti danas?*

- *Ako me pustite, ja ću biti sretan.*

Moja sreća ne bi smjela biti relevantan faktor za dužinu bolničkog tretmana, no kad je usporedim s drugim faktorima koji bi trebali biti relevantni kao što su npr. sposobnost i znanje liječnika, naglo mi postaje relevantnija.

Krvni podljev na zglobu lijeve šake sve se manje vidi. Sad ima gotovo akvarelne preljeve boja: žuto – zeleno – plavo – crveno – smeđe.

2

Zabilježeno po tekicama

Lakše je voljeti nečiji tuđi grad

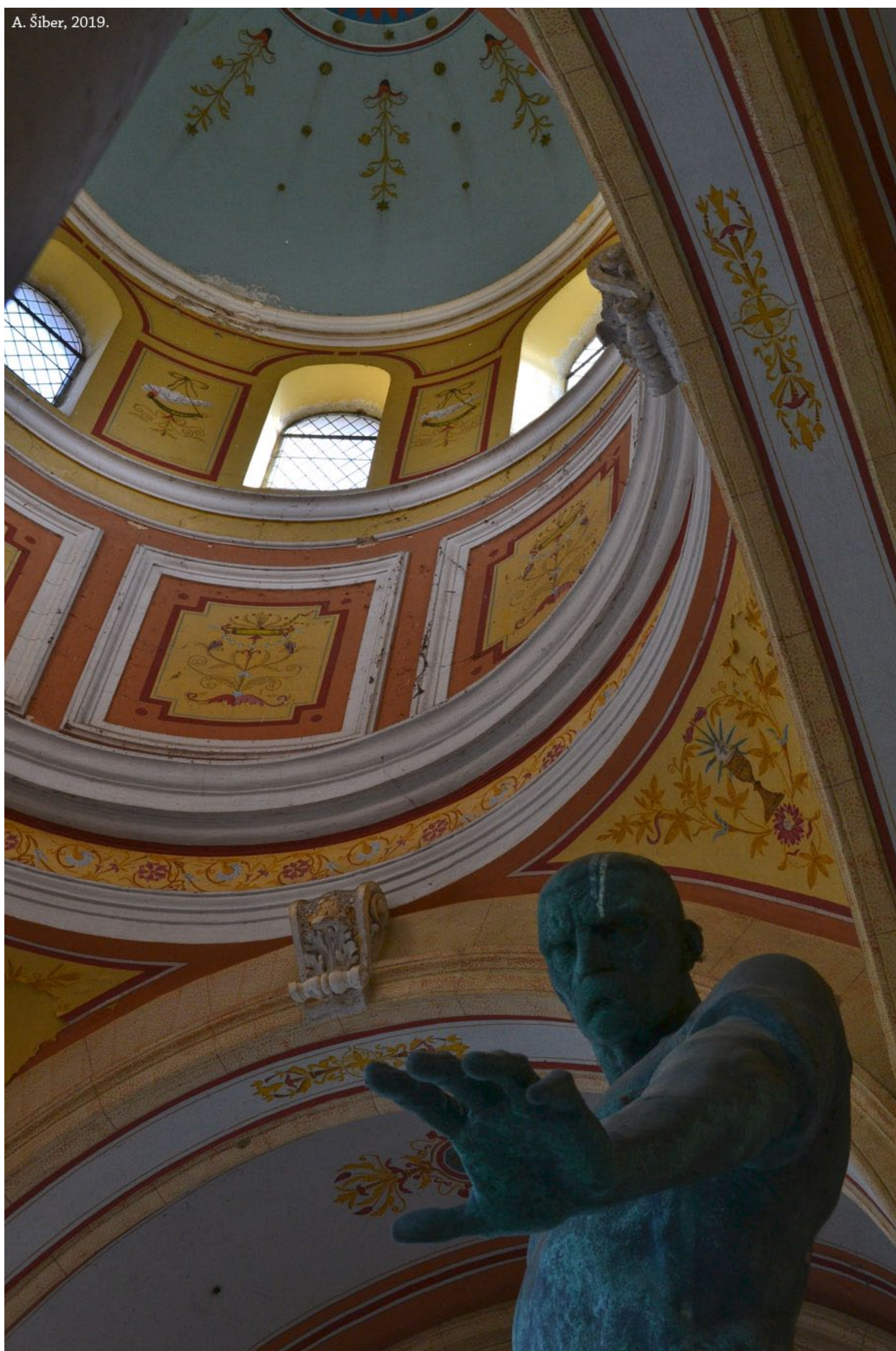
Ako ga poznajemo, mrzimo svoj grad. Svoj grad može nevino voljeti student. I to u listopadu, kad se krošnje zažute, a Ilica zamiriše po pepelu i pečenim kestenima. Sve počne negdje od pivovare ili od Braće Oreški, gdje dvojka skreće, pa vuče prema Trgu. Prošao sam tuda mnogo puta gazeći mekane čičke platane, u crnom kaputu od fine vune kojeg mi je skrojio jedan odavno mrtav krojač baš iz Braće Oreški. Kakav je to majstor bio i kakav je kaput napravio! Spržen mnogo puta žarom u razgovorima o najvažnijim mogućim stvarima o kojima već studenti razgovaraju. Pogotovo u jesen, kad se najbolje osjeti miris kakaa koji gori u cigaretnom papiru.

Ako ga poznajemo, mrzimo svoj grad. Mrzimo ga jer poznajemo vrijeme koje je sahranio, zločine koje je počinio i ljude koje je zaboravio i zazidao u arkade i ispod fasada, kao da ih nikad nije ni bilo. Mrzimo ga kad se sjetimo svih toplih večeri u dobrom društvu kad nitko od nas nije još ništa znao i kad se svijet činio tako malim. I tako velikim. Našim.

Ako ga poznajemo, mrzimo svoj grad. Zato što znamo da taj grad ni po čemu nije naš i sva ta kulisa života koji je u njemu protekao, hladni je beton i staklo. Nema u tome ničega našeg.

Ako ga dobro poznajemo, mrzimo svoj grad. Kao Bernhard Salzburg. Lakše je voljeti nečiji tuđi grad, koji ne poznajemo. O čijim zločinima nam nisu pričali i u kom opet možemo biti glupavi i neupućeni studenti u crnim vunenim kaputima. Ništa o tome gradu ne znamo i nizašto ne možemo biti krivi. Lakše je voljeti nečiji tuđi grad.

Kako sam prespavao pola godine

Punih je sedam godina i sedam dana otkako sam odlučio završiti taj tok, zazidati ga visokom branom i nadati se da će život naći svoj put, kao što začepljeno srce premošćuje blokiranu arteriju rastući žile kao korijenje, samo da se dokopa zraka. Tako i ja. Ali nisam očekivao da će se život u meni toliko usporiti, bubreći i stvarajući nijemi tlak u ušima i očima i nepodnošljivi svrbež na samom vrhu nosa. A poslije nekoliko dana, nisam mogao raditi ništa osim spavati. Pa sam spavao. Spavao sam čim bih se probudio, kavu nisam više ni pio, a jesti nisam mogao. Ponekad bih popio čašu vode, a onda opet zaspao.

Spavao sam mjesecima, a svijet oko mene je otkucavao. Skoro da ga nisam ni osjetio, skoro kao da sam bio mrtav. Spavao sam. A onda sam jednog dana ogladnio. Htio sam jesti pileća krilca premazana medom, đumbirom i sojinim sosom. S hrskavom koricom. Pa sam ih napravio i pojeo.

Od toga je dana prošlo šest godina i šest mjeseci.

Kao monah Ryokan

Što mi se to točno dogodilo
Da nisam uspio ostarjeti
Iako su mi zubi već poispadali
I podočnjaci nabubrili
Čelo se naboralo
A zglobovi potrošili

Nisam se, dakle, uspio ostariti
Iako imam očajne gene
I obiteljske recepte za smrt i propadanje
Na sve moguće načine
Uključujući i onaj
Od običnog starenja

Bit će da je neka greška
U odgoju ili odrastanju
Tvrdoglavost valjda
I odbijanje da prihvatim očigledno
Nisam valjda slušao kad je trebalo
A i djeca čitaju svakakve gluposti
Koje nemaju baš nikakve veze sa životom
I starenjem
Bit će da se nešto od toga
I kod mene primilo

Sad je uostalom kasno da se kajem
A ni ne znam kako se uopće kaje
Tek ću spomenuti
Da sam se duboko naklonio jučer
Prvoj visibabi ove godine
I da su mi pukle hlače.

Moj braco

Moj brat blizanac
I ja
Na prvi dan proljeća
U voćnjaku slikamo cvat.

Ne moram nikome
Ništa objašnjavati.

Chaenomeles sp.

Nemam zapravo ništa s tim tipom

Gledao sam danas neke fotografije
Sve pune nekog tipa
Bebasto blijedo lice
slabašni brkovi i brada
velike oči
dvadeset, dvadesetpet godina
mlađi od mene
Poznat mi je odnekud ali
nemam zapravo ništa s tim tipom
Talože mu se plakovi u arterijama
a tip nema pojma
Puši kao smuk
Kaže da je to neka intelektualna stvar
I da njemu uopće ne škodi.
Živi od trenutka
i od ljepote
Kaže da te ljepota može i ubiti
ako ne paziš
Jetra mu cvrči, čuje se s
fotografske plastike
A on uporno nadolijeva
Svakog jutra kad se negdje probudi
nakon još jedne pijanke
zapravo to i nije pijanka
nego neka intelektualna stvar
oduševi ga iznova okus jogurta
poslije odvratnog katrana
i alkohola
i opet kaže sebi da će od danas
Biti bolji
Još jednom
Sad mu je konačno kao sve jasno
Glupa božja ovčica

Nemam zapravo ništa s tim tipom
Druži se s ljudima
s kojima ja baš ničeg zajedničkog nemam
Niti ih uopće prepoznajem
iako mi se čine
nekako poznati
Jednom je raspravljao satima
s trojicom koja su ga htjela
upoznati s Kristom
Ne znam kako mu se dalo
I što je mislio da čini za sebe
a i za svijet.
Ne zna čak ni koliko je zao
u toj svojoj blesavoj pozi
Nije to poza, zapravo
nego neka intelektualna stvar
Moraš biti iniciran
da skontaš

Nemam zapravo ništa s tim tipom.
Takvi mi užasno idu na živce.

Riki je slobodan

Kad mu pasji drugovi zalaju
Negdje daleko u selu
Riki nemirno korakne na ulicu
I napeto osluškuje što se zbiva.
A onda se opet vrati
I pažljivo mi uzme
Komadić slanine iz ruke.
Halapljivo ga proguta
Pa neodlučno njuši asfalt
I sav zadrhti maštareći
Što sve propušta ovdje uz mene.

Jer Riki je jučer shvatio
Kad ga je susjed cijeli dan
Svezao na lanac
Da je život više od slanine
I danas posve budan
Sanja noćne skitnje.
Zavijat će što glasnije može
Barem dvaput jače
Nego prošli put
Kad je zaradio kaznu.
Ali ovoga puta
Neće dati nikome
Da ga sveže.

Neki fini ljudi

Poznajem neke fine ljude
s finim kulturnim ukusom
i građanskim taktom.
Razgovaraju ugodno
i biraju riječi.
Jednom me je jedan pitao
jesu li moji Židovi
a i ako jesu, da je čak i to u redu
jer su i Židovi dio
hrvatskog nacionalnog bića.

Moji nisu Židovi
ali moglo bi biti
da nisu ni fini ljudi
s finim kulturnim ukusom
i građanskim taktom.

Kijametski dani

Djed Šiber je znao
Da će smak svijeta doći
Bilo je samo pitanje dana
Zato nije dao da se kruh baca
Kaže, "bit će vam poslije žao".

Kad je smak svijeta došao
Njega to nije nimalo začudilo
I nije mu bilo ničega žao
Jer je radio najbolje što je znao
A ni kruh nije dao da se baca.

Tek mu je bilo drago
Što mu komšije nisu popile
Rakiju iz dudove bačve
Dok ga nije bilo.
Vratio se da je pomalo pijucka
I gleda kako se svijet ruši.

Otpusno pismo

Dali su ti otpust
I pustili kući da umreš.
Sve je bilo napisano
I dogovoreno.

Sam si kriv što si preživio.

Kad sanjam da plačem

Kad sanjam da plačem
Uistinu plačem.
To su suze koje nisam isplakao
kad je trebalo
Pa mi se vraćaju u snovima.

“Mi ne znamo ništa o njemu”
Rekao sam noseći bijele plahte
Kroz šljivik
I skoro se udavio od plača.

Morska susjeda

Dolazila je dvije godine i radila užasnu buku i nered s mužem i prijateljima i prijateljicama. Uvijek neka nekoherentna galama o nečemu što se mora vidjeti i mjestima na koja se mora otići, pokvarila mi je desetke jutarnjih kava u miru.

A onda je više nismo ni čuli ni vidjeli. Izgustirala. Dosadilo joj. Otišla negdje drugdje da vidi i osjeti nešto drugo na onih pet minuta, dok joj opet ne dosadi. A onda opet dalje, žderući svijet bez ikakve mogućnosti da ga probavi.

Površni ljudi su kao i djeca. Igračke im začas dosade pa gnjave okolinu. *Dosadno mi je!* Oni suštinu prostora, vremena i bivanja ne mogu razumjeti, kao ni djeca. Nemaju to čime zagrabiti.

U trenucima sreće

Od života koji stalno cirkulira, odlazi da bi opet došao, pamtim trenutke sreće koji su svake godine isti. Sjedimo ujutro na lođi u sjeni narančaste tende, sunce je još nisko, more je mirno, kosovi skakuću po trešnjama, a susjedi spavaju. Pijemo kavu.

Ti trenuci kojih ima stotinu raspoređenih kroz desetljeća uvijek su isti i ponekad mi se učini da je upravo to, da je upravo taj jutarnji morski mir moj *cijeli* život koji uopće ne odmiče. Zaglavio je na toj lođi i sve što se u njemu događa, događa se kao vrijeme između dviju jutarnjih kava s pogledom na Crikvenicu.

Na hitnoj

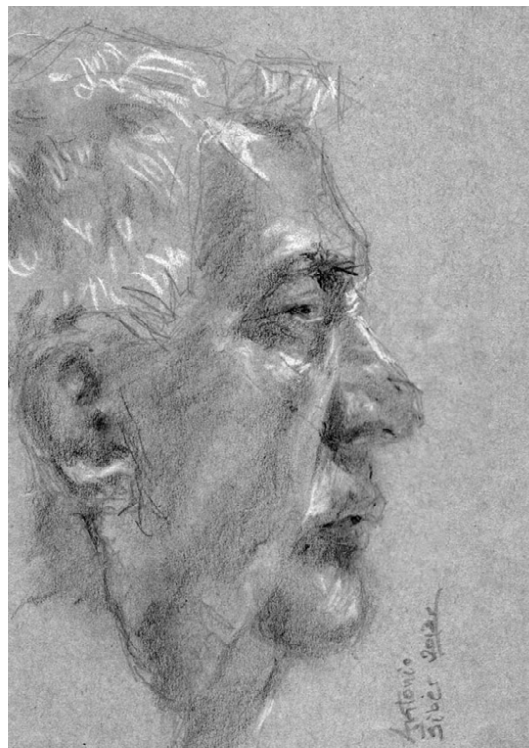
Šteta je što liječnici često pridaju više pažnje imenima nego sadržaju. Koronarno. Vertebralno. Karotide. U redu, ali bez obzira na imena, neka fizika mora i na tim mjestima funkcionirati. Očuvanje ukupnog tlaka. Zakoni protjecanja. Jednadžba kontinuiteta. Turbulencija. Elastičnost stijenki vena i arterija. Mehanika fluida.

Liječnik koji bi dobro poznavao klasičnu fiziku bio bi iscjeliteljski mag.

Na hitnu dovode razne ljude. Staricu koja je bila dementna sve dok joj noga nije počela oticati – sad prepoznaje kćer, ali je zato na hitnoj. Čovjeka u šezdesetim godinama smeđe-crvene kože koji ima nivo C-reaktivnog proteina 175. Krhku djevojku kojoj je iskočilo koljeno i koja plače na sav glas čim je malo pomaknu. Pijanu ženu snažne volje koja prostači i galami. Sestre i drugo osoblje pokušavaju je obuzdati, posprdno je ispitujući usput – smeta im sav taj nered koji žena oko sebe stvara. Razumijem i njih i nju.

Crtam svoju obitelj. Sestra i tata.

Kruške

Sjedimo tako neki dan, obiteljski, uz rakiju i roštilj pa brbljamo. Rakija je dobra, žeže. I roštilj je dobar, a ja sam poznat po tome što volim komentirati hranu – šta se napravilo, a šta se još moglo napraviti, je li se moglo šta promijeniti i tako ... Oni koji me ne poznaju sigurno bi mi zamjerili, ali obitelj me poznaje pa mi toleriraju moje pametovanje o hrani – znaju da ne mislim ništa loše.

I tako, povela se priča o junetini. Svim veganima i vegetarijancima na ovom mjestu nudim svoje najdublje mesožderske isprike, ali ono što želim reći i nije toliko vezano za mesožderstvo, nego za riječi pa predlažem da nastavite s čitanjem.

Dakle, nije li zanimljivo da uopće imamo tu riječ – *junetina*? To je nešto između teletine i govedine – nije onako mekano i nježno kao teletina, ali nije ni žilavo i ne pruža otpor kao govedina. Junetina. Zašto uopće čuvamo tu distinkciju u jeziku? Znamo li riječ za junetinu u nekom drugom jeziku? U engleskom znam za *veal* (teletina) i *beef* (govedina), ali ne poznajem riječ za ništa između (što ne znači da je nema). Kako je u drugim jezicima?

Razliku između mladog i starog mesa činimo i kod drugih životinja. Razlikujemo janjetinu od ovčetine, odn. janje od ovce kao i odojka od svinje, ali nemamo ovu kategoriju između, kategoriju koja bi odgovarala *junetu* (odn. juncu ili junici)? Barem sam tako ja mislio dok me tetka i tetak nisu uputili u finese ovog našeg lijepog jezika kojih uopće nisam bio svjestan.

Dakle, kod ovaca, kategorija koja odgovara junetu bila bi *šilježe*, a kod svinja *kezme*. Rječnik Leksikografskog zavoda (Školska knjiga, 2000) nema unosa za *kezme*, a za *šilježe* kaže:

> ***šilježe*** – muško ili žensko mlado od ovce potkraj prve godine života; šiljeg, šilje

Tu je i riječ *svinjče* (ili prase; prasetina) za koju Rječnik kaže:

> ***svinjče*** – 1: umanjenica od svinja 2: mlada još nedorasla svinja, teža od odojka; prase

Riječi se sačuvaju kad za njih ima potrebe, a u svijetu u kojem ni ne vidimo životinje, koje su od nas skrivene u mračnim postrojenjima iz kojih nikad ni ne izađu u svojim životima, u takvom svijetu nam riječi *šilježe* ili *kezme* ništa ni ne znače – ne možemo te riječi povezati ni sa čim. Nemamo potrebu raditi takvu distinkciju ni kad se radi o mesu. Meso je sve bezukusnije i nepouzdanije pa smo uglavnom sretni kad dobijemo nešto što se zove svinjetina, ne zaudara i ima barem minimalnu konzistenciju mišića koji je bio donekle upotrebljavan. "Piletinu" koja se ne odvaja od kosti batka već pri minimalnoj termičkoj obradi nisam vidio cijelo desetljeće. U takvim uvjetima nikome više ne trebaju riječi koje označavaju finese koje više ne postoje.

Riječi se, dakle, gube jer nema više osjeta i iskustava kojima odgovaraju. Nestanak riječi nestanak je kompleksnosti svijeta.

Najbolje je to ilustrirala moja tetka koja mi je nabrojala barem dvadeset riječi za kruške. Različite kruške, male, velike, zelene, crvene, žute, opore, slatke, tvrde, mekane ... Evo samo nekih koje sam uspio "spasiti":

> zrnka, kantaruša, kanjuška, bostanka, stjepanka, ilinjača, jagodnjača, bijelka, karamut, tikvenjača, miholjka, kolačara, osinjača, žetvenjača ...

A mi, vraćajući se s placa ili iz supermarketa, kažemo: *Kupio sam kruške!* Kakve kruške? I kakvog je okusa tikvenjača ili kolačara, baš me to zanima? Kakav ja to uopće okus prizivam iz sjećanja kad kažem *kruška*? I koliko li je to samo ravnije i prostije od onoga što bi iz sjećanja mogle prizvati moja tetka i mama! Koliko li se samo bogatstva svijeta izgubilo.

Djed Šiber volio je sjediti pod velikom kruškom u dvorištu, u debelom hladu, za željeznim stolom odakle se moglo vidjeti ulicu i prolaznike. Meni je kao djetetu uvijek bilo čudno kako je djed pod kruškom mogao tako dugo sjediti a da ništa ne radi, ali djeci je deset minuta cijela vječnost. Djedove su kruške kasno prispijevale, bile su krupne i nisu se mogle jesti kad bi ih se tek ubralo, nego bi ih djed stavio u slamu i u podrum, a jele bi se tek u zimu, kad bi bile slatke kao med.

Kruške iz slame. To je okus koji ja prizivam iz sjećanja kad kažem *kruška*. Ne znam kako su se zvale kruške djeda Šibera.

Pyrus sp.

Tatin rođendan

Krk, 8. kolovoza 2019. godine

Često se sjetim svog prvog pravog oduševljenja crtanjem. Imao sam možda pet godina, a tata je crtao dvoje djece, dječaka i djevojčicu u zimskoj odjeći. Pamtim dobro kako je likove konstruirao – krug za glavu, polukrug iznad pravokutnika za kapu, trapezoid za šal koji nosi vjetar ... Moje oduševljenje izlazilo je iz nejasne spoznaje da se slika može do te mjere shematizirati, geometrizirati, a da i dalje ostane prepoznatljiva pa čak i uvjerljiva. Naravno, to kao petogodišnjak nisam mogao osvijestiti, samo sam donekle naslutio zašto me cijeli taj proces konstrukcije stvarnosti oduševljava.

Kad sam dvadesetak godina kasnije i sam počeo geometrizirati stvarnost u modelima i fizikalnim shemama, radio sam u neku ruku isto što i moj tata kad mi je crtao djecu u kaputima i šalovima, ali to ni tada nisam posve osvijestio. Evo, još dvadesetak godina kasnije, sjetio sam se svega toga pa odlučio da zapišem. Sutra je tatin sedamdeseti rođendan.

Na Svetog Antuna

Što na kraju ostane od sveg tog vremena koje se mrvi, na Svetog Antuna, u povorci žena i muškaraca, pored šarenih štandova s kipićima Gospe i svetog Ante, u ljetnoj žegi koja predskazuje da je vrhunac godine blizu i da se odsad sve kreće prema smirenju, prema još jednom sivom minimumu u kom ćemo kašljucati kao prehlađeni vrapci, nadati se da je sve to samo prolazno i da ćemo se kao i godina još jednom uzdignuti u svem svojem sjaju, na Svetog Antuna iduće godine, kad se uvijek sjetim svog djeda Antona u pohabanom šeširu i s ufitiljenim brkovima kako sporo i trzavo vukući noge jednu za drugom odmiče uzbrdo? Okrenuo mi je leđa i ne odaziva se kad ga zovem.

Što na kraju ostaje od svih tih proljeća u raskošnoj svjetlosti koja trga hladnoću godine, koja navješćuje medni dud i resku zerdeliju negdje na Krku i vlažne lukovdolske drenjine u kolovozu, već modre od prebujnog crvenila, kad se najbogatije što godina ima već nemilice razdaje, u mirisu i boji, prije nego što opet postane trulež i prah i sivilo u još jednoj zimi? Koju ćemo valjda opet pregurati preko leđa, još jednu i još jednu, sve dok sami ne postanemo nešto što više ne osjeća pupanje i krv i bujnost i otupimo od te prirode koja izaziva, podsjeća i teče, barem se nadamo da ćemo otupjeti i da nam sve to više neće značiti ništa u danima našeg sivila.

Ne ostaje zapravo ništa i mirno će se zatvoriti, skupiti latice na jednog Svetog Antuna neke godine kojoj još ne znamo broja, kad će opet biti gužva oko crkve na Črnomercu i kad će se ljudi opet moliti Anti i Gospi, za neku drugu djecu ovaj put, i za njihovo vrijeme koje tek treba doći, kao što je i naše došlo i prošlo, vatreno i hladno, crno i crveno, ponekad mirno, u sjeni ispod lovićke crkve, devetog travnja 2017. godine, kad puca pogled na pola Hrvatske i kad nam je žao što su nam pluća toliko mala, a oči tako nedovoljne da se nadišemo i nagledamo ljepote tog trenutka koji je prošao, evo još jedan!, i opet prošao i kad bismo najradije da nas smrznu s očima punim svjetlosti i srcima punim ljubavi za sve koje volimo i koji nas vole, koji su još s nama i koje bismo, kad bismo mogli, sigurno oteli od tog vremena što je opet kapnulo, evo još jednom!

Maca iz Bribira

U hladu ispod crkve u Bribiru danas vidjeh mačku. Onako, iz daleka, dok smo obilazili ono što je ostalo od kaštela. Izvalila se, leži u hladu, sve se nekako se radosno prevrće – sad na trbuh, sad na leđa; čudna i vesela neka mačka, pomislih.

Kad smo se spremali krenuti začuh tiho mijaukanje i vidim onu mačku iz hlada kako je prišla autu i sjedi gledajući u mene. Ima vesele oči. No, kad joj priđoh, uočih da nema lijevo uho – kompletno otkinuto i već prilično uredno sraslo, a stražnja desna noga joj je smrskana sve do kičme. Posve pogrešno srasla u batrljak koji ni ne sliči nozi, prije nekoj bezobličnoj kvrgi koju jadna vuče unaokolo dok šepesa. *Pa šta ti je bilo maco, tko te je tako unakazio?!* Mijau! Uh, što nemam kakve kuhane slanine ili jetrice u autu da joj dam, imam samo one slane kekse što sam kupio u Vinodolskom, s okusom dimljene paprike. *Hoćeš?* Mijau. Otkinem joj četvrtinu keksa, a ona ponjuška pa malo lizne. Pa opet. Aha, preveliko ti je, hoćeš da ti malo izmrvim. Znam da mačke baš i ne jedu ugljikohidrate, ali ajde da vidim. Hoće. Malo lizne pa gricne, drobi zubima, sve hrska. Mijau. Tako sam joj mrvio dok je htjela, a na kraju je pojela jedan keksić koji ja smažem u dvije sekunde. Mijau. Uh, što nisam imao kakvu kobasicu! Lijepa je maca, gleda u mene nekako veselo, skoro da se smješka. Malo je i smiješna bez tog jednog uha, nekako simpatična.

Kad smo krenuli, ona otšepesa natrag u svoj hlad. Kad hoda, kičmu savija visoko kao napeti luk, da prenese snagu i pritisak na onu jednu preostalu stražnju nogu. Leže u hlad pa se opet prevrće. S trbuha na leđa. S leđa na trbuh. I gleda prema nama.

Nisam je htio fotografirati, činilo mi se to gotovo nepristojnim. Ne znam točno zašto. A kad smo odmaknuli u planinu shvatio sam da mi je žao što je nisam fotografirao. Ne zato što nema nogu, nego zato što je lijepa.

Na kavi s Markom

Pitam neki dan Marka na kavi je li mu mali konačno skupio sličice nacionalnih parkova. Već ih neko vrijeme skuplja, a i ja ponešto doprinesem donoseći (obično na kavu) paketiće sličica koje mi daju u *Intersparu*, ovisno o iznosu računa.

Kaže Marko da nije. Kaže da mališa ne kuži elementarne principe tržišne ekonomije. Ode u školu i podijeli sve dupliće, tko god ga pita on mu da. Pa, rekoh, jesi li mu objasnio kako to ide – jedan njegov duplić za jedan koji mu treba? Jest, objasnio mu je, ali mali svejedno ne reagira. Kaže Marku: *Tata, ti si zločest!*

Eto. Pa ti reci da je tržišna ekonomija u ljudskoj naravi.

Drugarova malena stalno nešto bolesna, jadna, te astma, te laringitis, svako malo gušenje, svako malo na hitnu... Razgovaramo neki dan, a meni pade na pamet Darwin i sami početak *Porijekla vrst*a. Kaže Darwin da neke osobine idu uvijek zajedno – da su plavooke mačke uvijek gluhe, a da životinje dugog krzna uvijek imaju i duge rogove. Pa mu rekoh da mora biti da će malena u nečemu biti svjetska prvakinja, *naj, naj* od svih. Jer mora da je nešto dobro došlo sa svim tim lošim, inače kako bi se propagiralo kroz generacije?

Nisam baš siguran da sam ga utješio s evolucijskim objašnjenjem.

- Znaš šta bih ja uveo u reformu obrazovanja – kaže Marko jutros na kavi – *Da se više ne ocjenjuju djeca, nego nastavnici.*

- Jer, znaš čemu ocjene danas služe? Ocjene danas služe samo tome da nastavnici, koji ništa djecu ne uče, prisile roditelje da uče svoju djecu.

- Znaš šta, na takvim ispitima koje oni daju u trećem osnovne, čak i nas dvojica možemo dobiti četvorke, jer se sve svodi na to da pogodiš šta si je ona zamislila. Traži, recimo, da opišeš svoj omiljeni događaj iz knjige za lektiru, ti fino napišeš, a ona kaže "Ne, ne, to je prekratko!" i dobiješ četvorku. Ili, recimo, napišeš

nekoliko stranica, a ona kaže, "A, ne, ne, to je predugo!", i opet dobiješ četvorku.

- Ti i ja bismo u trećem razredu osnovne, bez ikakvih problema, imali same trojke i četvorke.

Tako kaže Marko jutros.

Poslije trećeg razreda srednje škole, neki od učenika MIOCa iz moje generacije otišli su na četvrtu godinu škole u Ameriku. Postojalo je nekoliko načina za to – neke su financirali roditelji, neke vanjski sponzori, npr. rotarijanci, a moglo se otići i izravno s MIOCa, slijedeći proceduru koja je bila organizirana na nivou škole. Ja sam ostao u MIOCu.

Razgovaram danas, uobičajeno neobavezno i uz kavu, s Markom, koji se odlučio za tu opciju pa mi prepričava američku anegdotu s nastavnikom fizike koji ga je mrzio iz dna duše. Bit će da je razlog te mržnje bio to što je Marko kužio fiziku, a američki nastavnik nije, i što ga je iritiralo to što Marko njegove najteže testove sa specijalnim bonus zadacima rješava za 10 minuta. Moj je drug, naravno, svojski doprinosio tom napetom odnosu pubertetskim hvalisavim reakcijama i provokativnim komentarima.

Kad ga je jednom nastavnik izbacio iz učionice, nakon što je ovaj vjerojatno izvodio cirkuse poslije desetominutnog rješavanja testa, preostalim je američkim učenicima u razredu objasnio da ne obraćaju previše pažnje na Marka jer komunističke zemlje u Ameriku uvijek šalju svoje najbolje učenike. Objasnio im je da te zemlje to rade planski i smišljeno zato da Amerikanci pomisle kako je obrazovanje tamo mnogo bolje i kako je komunizam uspješan, što je naravno laž.

Eto. Tako je Marko iz komunističke Juge proveo četvrtu godinu u američki *high school* šireći komunističku propagandu.

> Nama je rečeno da živimo u najboljoj zemlji na svijetu. Za nas [] to nije propaganda, to je istina. I za nas, to nije nacionalizam, to je domoljublje. U stvari, mi nikad nećemo propitivati bilo što od toga jer sve što nam se u isto vrijeme govori je kako smo slobodoumni, kako smo slobodni. Zato i ne shvaćamo da

je bilo što pogrešno u vjerovanju da je naša zemlja najbolja na svijetu. Sve te to nekako uvjeri da je kolektivna svjetska svijest došla upravo do takvog zaključka.

Suzy Hansen, *Unlearning the myth of American innocence*, The Guardian, 8. kolovoza 2017. godine; moj prijevod s engleskog

Kraj ljeta

Počinje, naravno, s kosovima. Kos nije bilo kakva ptica, kos je umjetnik. Egzibicionist. Kad slijeće na bor, nikad ne slijeće negdje u dubinu krošnje, zaštićen od pogleda zainteresiranih. Ne, kos slijeće uvijek na sami vrh krošnje, jer njegov je posao da bude viđen. I da ga čuju. Jer nitko ne pjeva ljepše od kosa, i on to dobro zna. Zato slijeće uvijek na sami vrh krošnje, na najvišu točku koja može podnijeti njegovu težinu pa čak i ako je malo nestabilno i ljulja se. A onda zapjeva.

Pjev kosa je ljekovit. I najavljuje vrijeme topline i svjetlosti, baršunaste kože bakrenog sjaja. Kad čujem kosa, znam da dolazi još jedno od onih ljeta koje mi je preostalo – doba godine za koje živim, koje sanjam u danima zagrebačkih magli i smeđeg stiropornog snijega. Kad čujem kosa želim oživjeti.

A onda sve to prođe kao da nije ni bilo. Svaki put. I svaki put se nađemo pred tim prizorom ljeta koje vene, ljeta zažutjele i tople crvene svjetlosti za koju znamo da najavljuje kraj. *Indian summer*. Još malo, i gotovo.

> Na brzinu pokupljeno rublje pred kišu
> i nestalo je svjetla s tom bjelinom.
> Još malo šetnje uz more i gotovo;
>
> Arsen Dedić, *Ne daj se Ines*

Ni kosova više nema. Zamijenile su ih vrane, koje dobro znaju šta se sprema.

> *KRAJ LJETA*
>
> *Umjesto kosa*
> *Na vrhu bora vrana.*
> *Šuti*

Ostalo je još malo riječi i pokoja mrljava skica, posve nedostojni zapis kolovoške svjetlosti, negdje na stijeni, pod suncobranom, u uvali za koju smo mislili da je posve nedostupna. A nije. Uvijek se nađu oni s jahtama i čamcima.

Kraj ljeta.

Echinacea purpurea

Siječnji i veljače u kolovozu

Kolovoz je na jadranskoj obali i otocima postao potpuno nepodnošljiv. Svi su, kao i mi, došli ovdje da nešto nađu, nešto za sebe što im nedostaje u siječnju i veljači, ne znajući pravo što je to. Zato ovdje ponavljaju uobičajene obrasce iz betonskog siječnja i veljače; žure, kupuju, prisvajaju, nadmeću se, pretječu, pod stresom da ne propuste nešto, iako ne znaju što bi se to ovdje moglo propustiti, a da nije upravo jednako onome za što se boje da ne propuste u betonskom siječnju i veljači. Tako su ovdje svi donijeli svoju gužvu i beton i siječnje i veljače i svi su jednako tmurni kao početkom godine kad sanjaju kako će u kolovozu postati neki drugi ljudi, zapravo postati konačno autentični, kad pobjegnu od betonskog života koji ih pritišće.

Ali, avaj, ništa se ovdje nije promijenilo niti se može promijeniti, jer upravo su isti takvi koji bježe od betona i siječanja i veljača i stvorili beton i siječnje i veljače, da u njima zauzimaju, stječu i pretječu, troše i kupuju osjetivši ponekad, iako posve rijetko, da postoje sunčani kolovozi i mirisni borovi i more i vrijeme koje drukčije teče, obećavši sebi da će u kolovozu otići tamo i biti posve drugačiji, autentični, i da će konačno naći ono nešto za čim su žudjeli, barem nakratko, u siječnjima i veljačama, iako ne znaju što bi to moglo biti, a da nije uobičajeni siječanj i veljača. I beton.

Mačka Marta

Mačka Marta (*felis silvestris catus*) živi na selu. Doduše, nije to ono pravo selo iz slikovnica i lektire, ima i asfalt i struju i vodu, a Marta ne živi uz kokoši i svinje, nego uz kosove i krtice koje rovare po travnjaku moje mame. Došla je kao skitalica, bojažljivo moljakajući za komadić slanine ili čegagod, a onda bi ga zgrabila i pobjegla negdje da ga na miru i bez straha pojede. Pa se opet vraćala. I tako to ide, uvuče se mačka pod kožu, valjda. Ime je dobila kod prvog posjeta veterinaru, jer je nužno da mačka u dokumentaciji ima nekakvo ime. Pa ga je mama ispucala, onako, otprve. Sad je Marta nešto kao kućna mačka, premda i dalje dio vremena provodi skićući se oko kuće i po selu. Ima rođake tamo bliže centru sela pa ih ponekad ode obići. Tamo se pred njima pravi važna i priča im o svom uspjehu, kako joj je sad lijepo i kako je hrane specijalnom hranom iz konzervi i vrećica. Sa svime što jednoj mački treba.

Kad vidim Martu, ne pada mi na pamet Erwin Schrödinger nego Alan Watts. Kad su Wattsu neki, prvenstveno američki budisti predbacivali da ne meditira redovito sjedeći (*zazen*), Watts im je rekao: *Mačka sjedi dok ne završi sa*

sjedenjem, a onda ustane, protegne se i odšeta. Tako i svojeglava princeza Marta. Ona radi samo ono što je njoj po volji, mazi se kad joj odgovara, spava kad joj se prispava, a karakter joj je velik kao neboder. Michel de Montaigne se još 1580. godine u vezi s mačkama pitao: *Kad se igram s mačkom, kako da znam igra li se ona sa mnom, a ne ja s njom?* Tako je to s mačkama.

Marta je sušta elegancija. Recimo, kad podigne rep pa paradira šetkajući se gore-dolje, ali i inače, svakog trenutka. Watts u vezi s tim kaže: *Način na koji životinje žive, svatko im zavidi, jer, gledajte, mačka, kad hoda – jeste li ikad vidjeli mačku koja načini estetsku pogrešku? Jeste li ikad vidjeli loše formiran oblak? Jesu li ikad zvijezde bile loše posložene? Kad gledate pjenu kako se slama na obali, je li ikad stvorila loš uzorak? Nikad.* Elegancija mačke je mačkastost sama, nema u tome ničeg posebnog zapravo. Ali opet ... Marta je možda jedna od najelegantnijih mačaka ikad.

> Kad mačka pada s drveta, ona se prepušta. Postane potpuno opuštena i mekano prizemlji. Ali kad bi mačka počela padati s drveta i naglo pomislila da ne želi pasti, postala bi napeta i kruta, a u prizemljenju bi od nje ostala samo vreća slomljenih kostiju. Na isti način, filozofija taoizma je da svi padamo s

drveta, u svakom trenutku svojih života. Zapravo, u trenutku kad smo rođeni gurnuti smo s litice i padamo, i ne postoji ništa što bi to moglo zaustaviti. I zato, umjesto da živimo u stanju stalne napetosti, hvatajući se za sve moguće stvari koje zapravo padaju s nama jer je cijeli svijet nepostojan, budimo poput mačke.

Alan Watts, *What is Tao?*

Nažalost, Marti je dijagnosticiran rak pluća i ponekad ima teške napadaje kašlja i brzog disanja, kad se ne može skoro ni pomaknuti bez napora. Nisam veterinar pa ne mogu reći sa sigurnošću, ali meni se čini, a i nadam se da je dijagnoza možda pogrešna jer mene to podsjeća na moje napadaje astme. U svakom slučaju kortikosteroidi joj pomognu do iduće nevolje. Marta ne može ni mijaukati, a čak i u izuzetnim situacijama od nje se čuje tek glasić koji podsjeća više na sitno i hrapavo režanje nego na glasanje mačke.

U međuvremenu se Marta izležava (zato je dobar slikarski model), šunja po rajskom vrtu, traži hlad ispod velikih listova hoste i u gustišu lovor-višnje, a tu i tamo pokušava uloviti i voluharicu ili krticu, uglavnom sa slabim uspjehom.

Vrijeme je sve što imam

Vrijeme je sve što imam. Popodnevna svjetlost gasne. Olovka struže po grubom papiru za vodene boje, 300 g. Spava.

Vrijeme je sve što imam. Zato nemam vremena za vrijeme bez ljubavi. Pomičem nogu. Osjećam nalet krvi u žile, trnjenje i laganu bol. Boja na paleti se već osušila. Ona spava.

Vrijeme je sve što imam. Ne znam što bih trebao činiti s njim, ali vrlo dobro znam što ne bih. To je jedna od prednosti starenja. Boja mi bježi po papiru. Brzo ustajem i tražim papirnate ručnike. Trčim natrag da je skupim prije nego što prodre u strukturu papira. Vrijeme je sve što imam.

Prva aproksimacija poezije

Daj nazovi me jedanput
Daj nazovi me dvaput
Daj nazovi me triput
Ma daj nazovi me sto puta!

Deler, Švabo

Bochum, srpanj 2003. godine

Znaš one priče o ljudima prisiljenim da žive zajedno i sreću tipove sa svih strana koje inače ne bi nikad upoznali da ih okolnosti ne prisiljavaju. Kao, tip je u zatvoru ili radnom logoru i trune tamo godinama. Prolaze različiti ljudi: jedni su ovakvi, drugi onakvi, neki mu se sviđaju, neki ne. Neki od njih ostave duboki trag na njegovom mozgu, neki mu se samo gade, neke niti ne primjećuje. Baš tako nekako ide i djelić ove moje priče o bivanju u Bochumu. Ima tu neki Kurd. Mali, smeđ ko zrno kave, duguljasta glava, malo prevelika prema sitnom tijelu koje pomiče nekako čudno kao da se napreže da uskladi gibanje trupa, glave i ruku s nogama koje prebrzo odmiču. Smiješno. Tip je završio kemiju u Basri u Iraku, došao na magisterij u Leipzig, obavio sve kako treba, magistrirao i sad je u Bochumu, probava doktorirati. U međuvremenu se oženio za neku Švabicu i uzeo njeno prezime. Sad se zove Deler Lueboeck ili tako nešto. Jadan, srami se što je Kurd. Želi što prije zaboraviti to svoje porijeklo i "nesreću" koja ga je nekim slučajem smjestila u nekakvu vukojebinu gdje se ljudi mrze i ubijaju.

Tu je i neki radikalni Jordanac (Halim) koji bi lako mogao biti jedan od onih što se zrakoplovima zaletavaju u zgrade. Nedavno je doktorirao, vraća se u Jordan za par dana. Krupan, puši na stepenicama, pa sam upoznao njegove bolesne ideje razgovarajući s njim u petominutnim serijama. Jordanac mrzi Kurde. Kaže da su sjebali arapsko jedinstvo i da samo zajebavaju. Da ih je Saddam trebao sve pobiti dok je imao priliku. Deler se boji Arapina, izbjegava ga kad god može. Kao da se ne želi prisjećati svih tih pizdarija s Arapima i Kurdima, on je ipak sad Švabo. Deler čita vijesti na internetu. Neka arapska stranica s arapskim slovima. Uhvatio sam ga neko jutro. Rano, nema nikoga, a on čita o vijesti o ubojstvu Saddamovih sinova. Pa mu bi neugodno, on je ipak Švabo, trudi se svim silama.

Uglavnom, Deler nema blage veze o matematici. Na neku čudnu foru, uspjelo mu je završiti sve što je dosad završio bez osnovnog poimanja matematike. Ne zna što je vektor, ne kuži koncept jednadžbe, kamoli diferencijalne. Lloew ga je uzeo na odjel u nadi da će zamijeniti Beckera koji je našao

posao kao predavač u nekakvoj večernjoj školi za duplu plaću od ove koju ima na sveučilištu (3500 €). I tako ti Delera svi zajebavaju, smiju mu se iza leđa. Dobije zadatak od Fichtea (koji je zadužen za njegov “odgoj”) da opiše najjednostavniju verziju difrakcije elektrona na materijalima. Za to ti ne treba ništa više od koncepta vektora. Petak mu je zadnji rok. Jadni Deler se muči, piše nekakve izvještaje, a sve to nema veze s vezom. Dolaze neke doktorandice koje rade ovdje pa mu kao pokušavaju objasniti što mu je činiti. Kao da ga cure vole. Deler je topao, uvijek se smije (pomalo blesavo doduše, ali zubi su mu nenormalno veliki, bijeli i pravilni), totalno različito od ovih Švaba ovdje. Mislim, i oni se smiju, ali nekako robotski, kao da im je to dio svakodnevne rutine i nužne komunikacije na radnom mjestu.

I tako sam ti ja počeo malo šprehati s njim, pokušavam govoriti na njemačkom, a Deler se smije, ima netko tko govori još lošije od njega pa mu drago. Kaže on meni *Gefalt's dir hier?*, kao da se čudi kako se ja nekako snalazim ovdje, dan mi prođe, a ja se ne žalim previše. Kažem *Es gefalt mir gut hier*. Poslije par dana počeo mi se žaliti kako je u Leipzigu bilo puno bolje, ljudi su komunicirali, a ovdje svatko gleda samo sebe, ne razgovaraju. Nema nikog u sobi pa se razgalio. Čim uđe Kreis ili Becker, Deler se ušuti, okrene prema računalu i nastavi sa svojim neplodnim buljenjem u ekran. Danas se spremam otići, petak je, ne vraćam se više na “posao”, neću ih više vidjeti osim Beckera koji će me možda pokupiti u nedjelju pa ćemo na pivo. Spremim svoj laptop, papire sa stola, sve spakiram u torbicu i pozdravljam se s Kreisom i Delerom: *Schones Jahr noch*. A Deleru kao da je žao, odlazi netko s kim se mogao bar malo nasmijati, malo mu se požaliti, netko s juga, malo topliji od ovdašnjih robota. Hoće se stalno pozdraviti, desna ruka mu se meškolji, ali ja svoju ne pružam, samo se smješkam i odmahujem. I tako se sjetim onih zatvorskih priča. O tipu koji je osuđen da godinama trune u ćeliji. Prolaze sitni lopovi, kriminalci koji odsjede mjesec-dva i gibaju dalje. Deler je kažnjenik, politički zatvorenik, a ja sam samo u prolazu. Bio dva tjedna i bježim natrag. A njemu je nastaviti u društvu ljudi koje ne kuži, zadužen da radi ono o čemu nema pojma. Uči matematiku. Ne znam kako će to završiti.

Ovaj tekst napisan je za vrijeme mog znanstvenog posjeta Bochumu, u srpnju 2003. godine. Imena ljudi koji se spominju u tekstu su izmijenjena. U to doba, Amerikanci su bjesomučno tražili Saddama Hussaina po Iraku, a njegove sinove Udaya i Qusaya i četrnaestogodišnjeg unuka Mustafu ubili su 22. srpnja 2003. godine.

Nekoliko dana u Madridu

Dan prvi

Biti uplašen zbog turbulencija, propadanja zrakoplova i nagle promjene tlaka, znači pridavati sebi preveliku važnost. Što će naša uplašenost u cijeloj toj priči promijeniti? Baš ništa. Stvari su ponekad potpuno izvan naše kontrole i baš ništa što osjećamo ili mislimo ne može imati nikakav utjecaj na "stvarnost". Naslanjam se na sjedalo potpuno smiren. Da u ovom trenutko počnemo strmoglavo ponirati mislim da ne bih ni trepnuo.

Ispod vidim vjetrenjače. Bijele. Ozbiljni gospodin pored mene misli:

> To je to. I to znači nešto konkretno. Načiniti nešto što se vidi iz aviona. Tako znaš da si nešto postigao. Gle ove solarne panele ...

Ima rijetku kosu, zasljepljujuće bijelu košulju s crvenim gumbićima i super-šminkerske čizme-cipele.

Prištavi žuti klinac ispred, naručuje sok od naranče, sok od jabuke, dva piva, crno vino i bijelo vino. Brblja sa svojim društvom na švedskom? Na glavi ima gigantske bijele slušalice. Kladim se da ne sluša Toma Waitsa. Samo da se ne ispovraća po mojem računalu.

Omot od *Toblerone* čokoladice, čaše u kojima je bilo crno vino i voda, bočica s vodom, aluminijsko pakiranje ispražnjeno od raviola sa sirom i špinatom.

Španjolska je zanimljivo naboran teritorij. Podsjeća me na nešto što sam vidio u svojim proračunima, ali sam skoro siguran da već postoji u literaturi (neki *Nature* članak o boranju planina?).

Madrid. Što uopće to znači? Gledam mapu svijeta u Lufthansinoj publikaciji. Gradovi poznatih imena. Gle, Istra se skoro ni ne razaznaje. A i Hrvatska nekako jedva. Biti u Madridu. Sletjeti zrakoplovom ili živjeti flamenco? Što je Madrid za nekoga tko nema pojma o Madridu?

U hotel ulazim s ceste, onda dva kata do recepcije, a onda još sedam katova do sobe.

Šaljem poruke i razgovaram sa svojima. Imati one koje voliš čak i kad si u Madridu. Privremena i neizvjesna utjeha u ovoj nemilosrdnoj projekciji bitka. Slušam *Burma Shave (Full Video), Christmas Card From A Hooker In Minneapolis:*

> Hey Charlie I almost went crazy after Mario got busted
> I went back to Omaha to live with my folks
> Everyone I used to know was either dead or in prison
> So came back to Minneapolis this time I think I'm gonna stay.

Dan drugi

Neboderi. Kroz prozor hotela. Jutarnje sunce čini žute odsjaje. Sa sedmog kata gledam aute na zavoju. Sunce izlazi i zalazi kasnije nego u Zagrebu.

A. Šiber,2013.

Doručak. Gužva. Kava i razmišljanje o trivijalnostima. Gdje je stanica? Kako se *Renfe Cercanias* razlikuje od *Metroa*? Ah, valjda moram sići i vidjeti.

Stanica je 100 m od hotela. Automat ne prima moje kovanice od 2 eura. Prima 1 euro i dva puta po 50 centi. Ekran pokazuje kad *Renfe* vlakovi stižu. Svaku minutu nešto. Evo i mog. I nije toliko komplicirano. Prilično logično, u stvari.

Cantoblanco. Sveučilište sjaji. Zelena, zelena trava. Pokoji student. Sad se osjećam dobro. Kao da sam nekako

došao na svoj teritorij. Kao da poznajem ove dijelove grada u bilo kojem gradu. Znam što se ovdje zbiva.

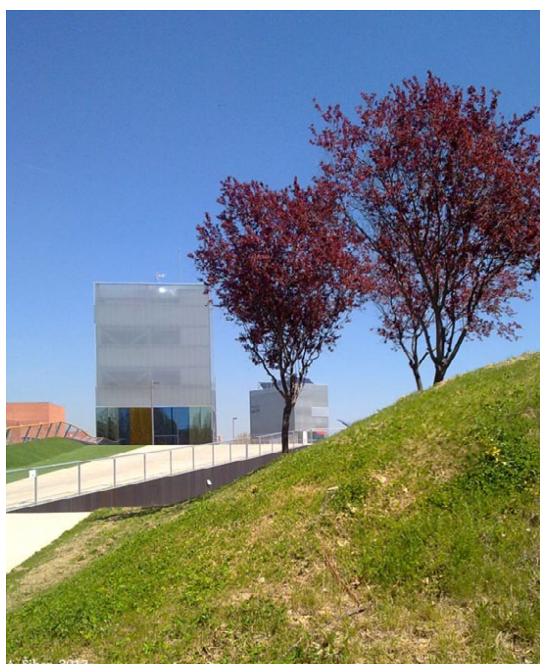
Putokaze prema konferencijskoj dvorani postavlja grupica studenata baš ispred mene. Uranio sam.

Dvorana u kojoj se nalaze fotografije počasnih doktora. Uključujući i Heinricha Rohrera i Lynn Margulis. Ostale nisam prepoznao, a nije mi se dalo ni gledati previše. Neki nose smiješne plave kapice s resicama. Dvorana se polako puni. Uobičajena priča, znanstvene konferencije nisu performansi. Uvijek znaš što od njih možeš očekivati.

Organizator (David) me spominje u uvodnom govoru. Eh ... Valjda kad skupiš dovoljno godina dočekaš i to da te netko nazove uglednim plenarnim predavačem. Moram brzo natrag u Zagreb, tamo mi nitko ne tepa. Ovdje padam u opasnost da počnem predobro misliti o svom radu.

Predavanja su mi jako zanimljiva, došao sam na pravo mjesto. U pauzi za kavu upoznajem nekoliko ljudi koje sam dosad znao samo po imenima. Fino. Izlazim prošetati da vidim kako se ovdje sunce uzdiže.

Sad je već mnogo studenata vani. Sjede na travi. Neki puše, neki se sunčaju, neki čitaju. Živahno. Fakultet za filozofiju pored Fakulteta za prirodne znanosti. Ima li bolje kombinacije?

Ručak. Kaneloni, filet lista, kolač od sira, kava. Razgovaram s Pedrom. Mnogo priče o virusima, mnogo dobrih ideja. Pedro stišće viruse AFMom. Na jednom od prvih članaka o virusima koje sam pročitao Pedro je bio koautor.

Prije poslijepodnevne ture predavanja bježim opet zakratko van. Kakav dan!

Nakon svih pitanja koje sam danas postavio fakat moram posvetiti dodatnu pažnju svom predavanju. U stvari,

nisam ga završio. Nije dobro teklo pa sam ga ostavio u nekom "nerođenom" stanju, u potencijalnosti koja se tek treba ostvariti. Imam vremena do petka ujutro. Stignem.

Istim putem nazad. Imam dojam da ono zbog čega ljudi obično dolaze u Madrid neću ni vidjeti. Ne ide mi se samom do centra.

Hotel na čvorištu željeznice. S nepromašiva četiri nebodera preko puta mog prozora.

Dan treći

Rano jutro u Cantoblancu. Ulice imaju imena. Naši su heroji internacionalni. Svatko zna tko je James Watt.

Mnogo informacija. Pokušavam u njih udahnuti neki smisao, povezati sve to s onim za što sam siguran da je istinito. Uzimam samo ono što mogu. U ostalo ne vjerujem.

Okrugli stol poslijepodne. Što i kako dalje. Sve su te znanstvene povezanosti privremene. Idemo skupa dok imamo jedni drugima što reći. Poslije se raziđemo. Ne razgovaramo više.

Prije svečane večere vraćam se u hotel. Hotel *Husa* na zelenom omotu u kojem je bombonica.

Svečana večera negdje u gradu. Razgovaram s Francuzom koji voli popiti i koji se bavi nekim groznim borilačkim sportom u kojem nalazi neku vrstu filozofske satisfakcije. Putuje jahtom sa ženom i djecom po Filipinima i spava na plažama.

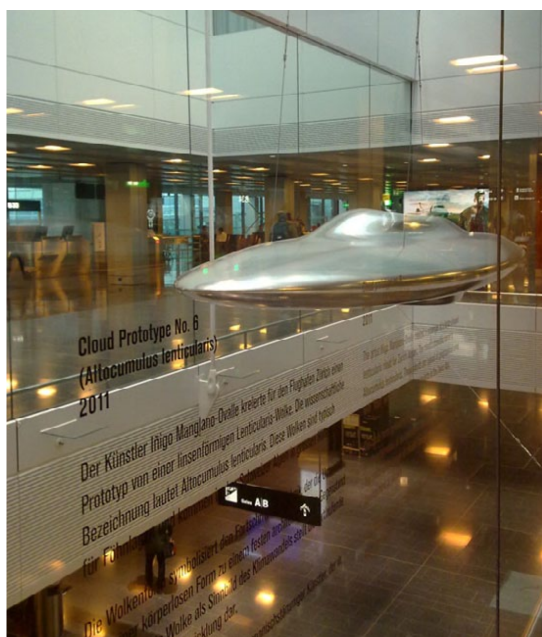
Kaže da je tamo posve sigurno, a i da im nisu imali što ukrasti. Zanimljiv tip. Vraćamo se zajedno kasno noćnim taksijem. Kaže mi da je on u stvari taoist.

Dan četvrti

Predavanje sam malo presložio inspiriran svime što sam čuo. Govorim o nekim stvarima o kojima ne govorim prečesto.

Bježim prije ručka. Taksist vozi zastrašujuće nekonzistentno. Nosi crne naočale da mu se ne vide ispucale žilice u očima.

Opet zračne luke. Svatko tko je ovdje želi biti negdje drugdje.

Zrakoplovi i tijesna sjedala. U Zürichu kupujem čokolade. Slatko mjesto na kojem se mogu sjetiti onih koje volim pa mi nije žao ni novca za preskupu švicarsku vještinu.

Šetam zgradom. Umjetnik izlaže prototipe oblaka (!) s metalnim odsjajem. Izgledaju kao svemirski lovci. Nije loša ideja.

Od Züricha do Zagreba sjedim pored tipa koji je zakašljao barem 240 puta. Pokrio sam dlanom čašu svog bijelog vina.

Tekst opisuje moj posjet Madridu i sudjelovanje na radionici *Segunda Reunión de la Red Española Interdisciplinar de Biofísica de los Virus (Biofivinet)*, od 16. do 19. travnja 2013. godine.

Euler, Descartes i majmuni koji govore

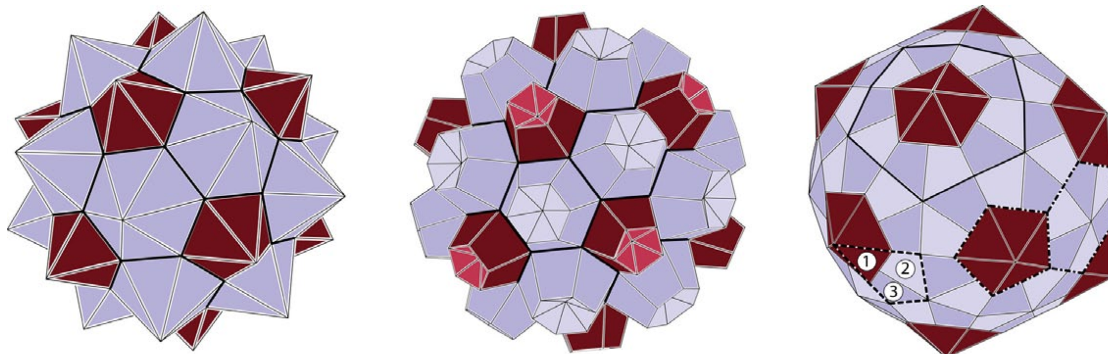
A.Š. : Neki izvori tvrde da je Rene Descartes sumnjao da majmuni znaju govoriti, ali da šute s namjerom da izbjegnu da ih se zaposli kao sluge.

R.P. : Zanimljivo. Izgleda da je upravo ON otkrio (Eulerov) teorem,

$$F-E+V = 2.$$

A.Š. : Misliš li da je sumnjao da majmuni znaju Eulerov teorem, ali da namjerno šute kako bi izbjegli da ih zaposle kao matematičare?

R.P. : Svi su znali za Eulerov teorem osim Eulera.

Jutarnja simfonija za pauka

Vjetar jutros svira
kuglicama rose
na paukovoj mreži.

Cing. Cang.
Cing. Cing.

Anemone hupehensis

Haiku o pticama

Gle, slavuj:
nožice uprljane muljem
čisti o cvijet šljive.

Issa

U kasnu jesen i zimi čujemo uglavnom vrane. To je ono što ostaje od ptičjeg pjeva kad godina zahladi, premda bi graktanje vrana malo tko nazvao ptičjim pjevom. Ostaje i cvrkutanje vrabaca, kad se cijelo jato skloni na neki goli grm ili krošnju pa se prepiru o tome gdje je kome mjesto. A onda se primire, uvuku glave i vratove i skupe se lagano dršćući. Zima je.

Vrapci se razvesele kad dođu topli dani iako se to ne može čuti po njihovom

pjevu, jer vrapci za to nisu posebno talentirani, kao ni vrane. Više se to vidi po živosti, kad skakuću po šetnicama i prose rižu. Ljeti to rade veselo i obijesno, nimalo kao budistički redovnici, ipak je sunce tu pa ako rižu i ne izmole, već će nekako preživjeti dan.

Među cvjetovima
čaja, igraju se
skrivača – vrapci.

Issa

Kosovi ne prose, ali ponekad kradu, recimo aroniju ili višnju. Prekrijete li aroniju mrežom, spasit ćete plodove, ali kosovi će biti gladniji. Ne znam što bih u vezi s tim preporučio, s obzirom na to da volim pjev kosa. Ako u blizini ima kakva divlja višnja ili trešnja, kosovi će se uglavnom zadovoljiti ovim sitnim plodovima i manje će krasti. U Šilu, na Krku, imao sam sreću da ih gledam i slušam na divljim trešnjama kad se najedu pa raspjevaju. Kad trešnje posijeku, a spremaju se već neko vrijeme da tamo nešto sagrade, Šilo će biti posve drukčije mjesto.

Ujutro, 3. lipnja 2015. godine pijući kavu na lođi slušao sam i gledao kosa. Lipanj je njihovo doba godine. U daljini, preko mora, vide se Kapela i Crikvenica pod njom.

Za uši
uprljane propovijedima -
glas kukavice.

Shiki

Pasji Tao

18. svibnja 2014. godine

Gunja, Rajevo Selo, Bošnjaci, Račinovci, sve je to poplavljeno. Na tom se teritoriju kojeg Sava podmuklo opkoljava izlila rijeka. Vojska, vatrogasci i organizirani građani evakuiraju stanovništvo. Ljudi plaču dok ih spuštaju s tavana kroz krovne prozore. Nemoćni, posve krhki. Stari.

No, usred svog tog jada, naricanja, tuge, u gumenom čamcu – pas. Žuti mješanac, sličan retriveru protegnuo se, zijeva i maše repom. Pas je sretan. Opet je na zraku, okružen ljudima, a pas voli ljude. Svašta se događa, zanimljivo mu je, a on je na suhom i konačno je izašao iz onog mračnog potkrovlja. Kiša je prestala i dan je prelijep. Pojavilo se sunce.

Pas je možda glup, a možda i nije. Pas ne zna za budućnost, on o budućnosti i ne može razmišljati, ona nije nešto što se uopće pojavljuje u njegovim misaonim procesima, njemu je taj koncept posve stran. On sigurno na nekom nivou dijeli tugu svojih gospodara, ali ne zato što razumije što se događa, nego zato što mu je žao što su oni žalosni. Pas ne zna da će kuću trebati obnavljati, da će šteta biti velika i da možda ništa više neće biti onako dobro kao što je bilo prije poplave. On samo zna da su oko njega neki fini ljudi što su mu dali komadić slanine i vode, da su u čamcu s njim i djed i baba, njegovi gospodari, i oduševljen je što se vozi po vodi. Motor čamca radi, a oko njega promiču kuće i drveće, do struka u vodi. Kakav doživljaj!

Zato volimo pse. Ne zamjeramo im što ne mogu pojmiti budućnost i podijeliti s nama zabrinutost zbog toga. Volimo ih zato što im je i u najgorim situacijama dosta da su uz nas, da nam se vesele i kad je najgore. Ima li ikoga tko nas voli bezuvjetnije i čistije od dobrog psa?

Pas je možda glup, a možda i nije.

U zdravlje onih koje volimo

Kad se Primož i ja kucnemo, pogotovo kad smo u dobrom raspoloženju nakon dana kojeg smo uspješno prevalili preko leđa, onda kažemo:

U naše zdravlje i zdravlje onih koje volimo!

A onda nagnemo s guštom. Jer, ipak, osim u naše "zdravlje" pijemo i za svoje voljene. I tad se naši svjetovi spoje. Primož misli na svoje, koje ja samo donekle znam, ja mislim na svoje, koje on samo donekle zna, ali obojica smo sretni. Nije da samo pijemo, naši su dragi tu s nama, barem svaki put kad se kucnemo.

Nas dvojica, pravi pravcati znanstvenici i patološki racionalni tipovi smo, u stvari, u tim trenucima praznovjerni i slabi. I on i ja vrlo dobro znamo kako svijet radi i da nas, što god on i ja činili i kojim god se bogovima klanjali, to neće spasiti od gubitka ili nevolje. Ili ćemo prvo otići mi, ili će prvo otići netko od onih u čije zdravlje pijemo.

Rekao bih da mi to činimo kao ritual, kao mantru, kao prkos protiv nevolje koja nas sigurno očekuje. Mi ističemo svoju zastavu ljubavi u svijetu koji nemilosrdno gazi svaki cvijet koji uspijemo sačuvati od suše.

U naše zdravlje i zdravlje onih koje volimo!

Cichorium intybus

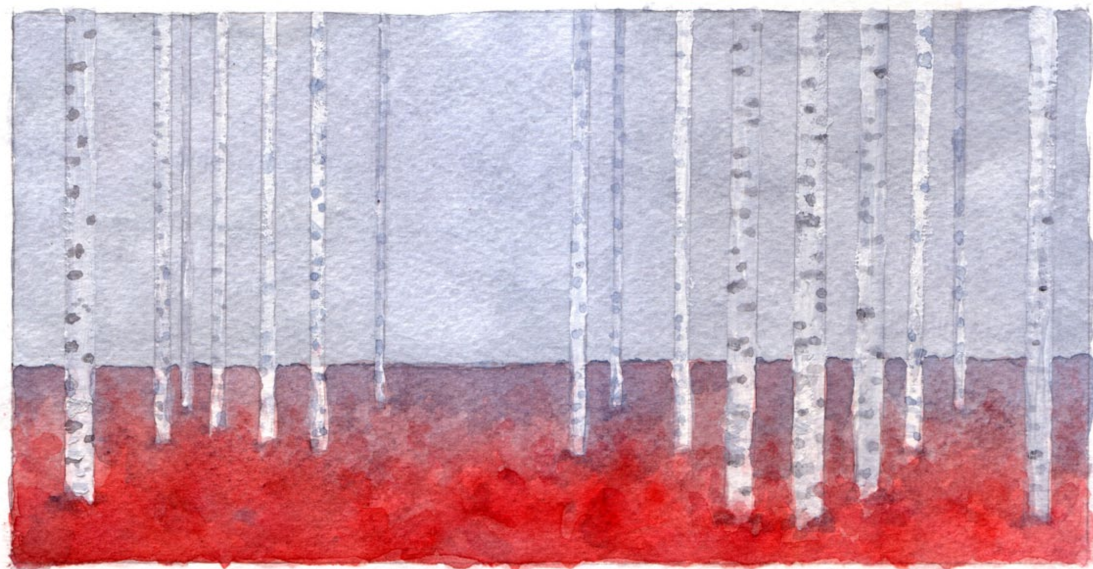
Spavam u šumi

Probudile su me vrane.
I zima.
Narančasto i golubije sivo.

U mokrom lišću pod mojim nogama
Glave prekrivene okrajkom mog kaputa
Netko spava.

Otkrih mu lice.

Oči mu se miču ispod zatvorenih kapaka.
Sanja.

Bolje se ne kupati ovdje

Sapirem blato sa stopala.
Djeca vriskaju po daščanom trijemu.
Začepe nos pa skaču u vodu.
Tragovi im postaju smeđe-zeleni
Kad se sasuše na suncu.

Prljavo je.
Bolje se ne kupati ovdje.

Zabodenog u tebe

Zabodenog u tebe kao klin
Otrgnuli su me karabinjeri
i odveli u grad od mattone
da golubovi po meni seru.

BUONA SERA!

Prorok

Mogao je takav biti danima. Znojan. Vruć. Posve izvan ovog svijeta. Duh je u njemu bio jak.

U groznici bi govorio o velikim selima u kojima se ljudi griju na vulkanima što su ih sami napravili, o velikim strijelama koje ispaljuju sve do Mjeseca. O sivim krajolicima bez drveća i ptica. O spiljama sa zidovima ravnim kao jezero kad se smrzne u kojima se rađaju djeca bez majki.

Jedanput je sam sebi izvadio posve zdrav zub iz donje čeljusti. Palcem i kažiprstom. Samo ga je odvrnuo, posve lagano, kao što se koplje izvadi iz srca vepra.

Pustinja sanja

Kad su konačno uspjeli dešifrirati te fine signale, vidjeli su sliku. Pustinja je sanjala. Sanjala je neko vrijeme iz svoje duge povijesti, vrijeme u kojemu su četveronožne grbave životinje mirno i bezglasno prelazile njome, ostavljajući iza sebe gustu mrežu oblih otisaka. Neki znanstvenici smatrali su da takvih životinja nikad nije ni bilo, da su one neka iskonstruirana stvarnost, pješčani oblici stvoreni kombinacijom nečega što je zbilja postojalo i samog tkiva pustinje – pijeska. Bila je to pustinja sama. Probuđena pustinja u pokretu, koja je konačno smogla snage da ode. Polako i uređeno, ali neumorno i sigurno. Pustinja je konačno odlazila prema obojenom nebu. Barem je sanjala da odlazi, a to je bilo posve slično. Bila je to lijepa i poetična interpretacija sna kojoj većina "ozbiljnih" znanstvenika nije pridavala nimalo važnosti. Možda su bili i u pravu, premda to nitko i nikad neće saznati. Stoga i nije bilo previše smisla razgovarati o "istini".

Veliki kameni oblik bilo je mnogo teže dešifrirati. Jedna od interpretacija bila je da se radi o kamenim ostacima, nekoj vrsti "kostura" gigantskih i polu-inteligentnih životinja koje su svoje mrtve zakapale okomito u pijesak. Zemlja je nekad bila dom čudnim stvorenjima. A pustinja je bila svjedok svemu. Nijemi svjedok, sve dosad.

Grad prepoznajem u mraku

Grad prepoznajem u mraku. Znam tu ulicu i semafor, ali ne vidim daleko. Gubi se u crnom. Ne znam što je u crnom. U mraku. Čujem korake. Svoje. Zvuk dolazi odozdo i odlazi prema naprijed tjerajući mrak. Ulica se polako otkriva kako prolazim. Malo po malo, a ono dalje je stalno nepoznato. Ulica je drukčija po danu. Budućnost se vidi jasnije. Čujem korake. Svoje. Ali netko bi mi i mogao doći u susret. Iz mraka. Prepoznajem ovaj grad u mraku. I ovu ulicu. To nije grad kojeg se sjećam nego je grad koji sam jednom sanjao.

U nepoznatom gradu

Umro je u svom krevetu.
Sretno, kažu
A zapravo posve sam –
Prestrašen i izgubljen
U nepoznatom gradu
Širokih ulica
I crkvenih tornjeva dugih sjena
Na nekoj uzbrdici
Dok se pokušavao vratiti
Tamo negdje odakle je krenuo.
Uvijek je imao bujnu maštu
I čudne snove.

Žudnja za životom

Mnogi od onih koji iz borbe s teškom bolešću izađu kao pobjednici postaju drukčije osobe. Htio sam napisati "bolje" i "blagoslovljeni", ali sam se predomislio jer mislim da su moralne kvalifikacije sekundarne, a i neprimjerene u kontekstu ovoga što želim reći. Uostalom, nema tome davno, čuo sam o događaju u kojem je jednog prostodušnog veseljaka udario grom iz vedra neba (doslovno). Nakon što se oporavio, mladić se počeo bojati izlazaka na otvorene prostore i, općenito, prestao je funkcionirati "normalno" kao što je funkcionirao prije. Sad je na terapiji antidepresivima.

Isto tako, i nakon teške bolesti, neki ljudi postanu tjeskobni; i dalje se boje bolesti koju su svladali, nisu sigurni u svoju pobjedu. No, ovdje želim govoriti o drukčijim slučajevima, o slučajevima gdje pojedinac u neravnopravnoj borbi s gadnim i teškim protivnikom postaje u svakom srazu sve jači, postupno shvaćajući da se njegov protivnik hrani njegovim slabostima i da će ga pobijediti jedino ako pobijedi sebe. O takvim sam slučajevima htio govoriti.

Takve su bolesti blagoslov. Evo, upotrijebio sam tu riječ koja mi se vrti po glavi već cijeli sat. Oni koji pobijede takvu bolest pobijedili su starog sebe i dobili su priliku da promijene perspektivu, da na život pogledaju s planine na koju su se trčeći popeli noseći na leđima ljepljivu, znojnu i trulu sablast bolesti. A onda, kad na vrhu zastanu, uznemirenog srca i omamljenog uma, i pogledaju mjesto s kojeg su krenuli, shvate da neke stvari nisu onakve kakve su im se činile. Automobili odavde izgledaju sićušno kao mravi. Leptir. Dvije smaragdne bube na cvijetu. Ovce. Vjetar donosi gorko-papreni miris trave. Udahnuo sam punim plućima.

A kad se ponovno spuste među automobile i ljude, shvate da više ne mogu biti isti, ne mogu biti oni ljudi koji su se bolesni i uznemireni uputili na vrh planine. Oni žude za životom i vrlo dobro mogu razdvojiti stvari koje životu gode od stvari koje život potiru. Osnaženi svojom veličanstvenom pobjedom, takvi ljudi često izmijene neke stvari. Istupe iz filatelističkog društva, paintball ekipe ili sindikata. Prestanu pozdravljati kolege koje svakodnevno viđaju već dvadeset godina. Razvrgnu dugogodišnja prijateljstva na rođendan. Napuste suprugu i djecu. Počnu istraživati i opsesivno slušati baroknu glazbu,

otkrivajući u njoj more osjećaja koje im je do jučer bilo skriveno, premda su većinu toga čuli u glazbenoj školi. Odluče uporno slikati, ne odustajući ni nakon katastrofalnih poraza od vode i kista – pobjedili su oni mnogo goreg protivnika od pregustog pigmenta.

Sjećam se srednje škole i fakulteta i "pametnih" razgovora sa svojim kolegama. Tada smo često o našim vršnjacima koji su odlazili na satove transcendentalne meditacije ili se pridružili veseljacima obrijanih glava što mantraju po Trgu – nisam ih dugo vidio – govorili s dozom pokroviteljskog sažaljenja: *Znaš, on je bio teško bolestan*. I meni i mojim sugovornicima to je značilo diskvalifikaciju dotičnog, kao da je novi uvid u svijet koji je dobio iskvaren bolešću i stanjem svijesti koje ne može biti hladno razumsko. Danas, naravno, i na sreću (sretan sam što nisam onaj isti glupan iz srednje škole) mislim posve drukčije. Danas mislim da ljudi koji pobijede teške bolesti često jasnije vide.

Sinoć sam dugo gledao u sjenu. Kad se naučite gledati oko sebe u potrazi za bojom, otkriju vam se stvari o kojima niste imali pojma, a koje dobri slikari znaju već stoljećima. Sjena od sinoć bila je uglavnom plavo-zelena, ali je na mjestima imala otiske ružičaste.

Zamislite da vam je ostalo još mjesec dana života. Mnogi ljudi su često i suočeni s takvom spoznajom. Što biste od svega što danas radite nastavili raditi? Što bi vas, od svega što vas danas živcira, nastavilo živcirati? Što biste novog u tih mjesec dana počeli raditi, što možda nikad ne biste započeli da ne znate da vam je kraj tako blizu? Prije više od godinu gledao sam von Trierov film *Melankolija*. Taj, za moju estetiku iritantan film razmatra sudar Zemlje s nekim asteroidom, planetom, šta li, za kojeg se točno zna kad će se dogoditi. Ljudi u preostalom vremenu rade različte stvari, no nije potrebno zamišljati asteroid ili planet da započnete živjeti kako treba. Sudar će se sigurno dogoditi, jedino što nitko od nas ne zna točno kad. To i nije toliko važno. Na planinu se treba popeti bez obzira na preostalo vrijeme.

Veliki dio naših bivanja prolazi automatski. U obavljanju stvari koje "trebamo" ili "moramo" raditi da bismo preživjeli (nije istina). U obavljanju rituala koji se moraju uporno ponavljati da bi se svijetom ljudi-automata moglo proći neometano. U stalnom imenovanju stvari i kategorija, svakodnevno ponavljanom da bi se automatskom bivanju dao legitimitet. Takve nas stvari depersonaliziraju, otimaju nam onaj i onako krhak konstrukt koji

nazivamo jastvom, jedinstvenom i individualnom prilikom da budemo brzo dogorijevajuća iskra koja će se utopiti u mraku nebitka. Borba protiv bolesti, između ostalog, osvješćuje i taj automatizam koji nam je usađen odgojem i okruženjem.

Sjedeći na super-tajnoj plažici na Krku slušam more, gledam dva gnjurca kormorana koji se okreću u smjeru iz kojeg su došli bojeći se preplivati u našoj blizini. Ispred mene je papir za vodene boje koji sam nedavno kupio i s kojim nisam pretjerano zadovoljan – onaj od prošlog puta je bio bolji. Ovo je mjesto kojem sam dolazio ozdraviti i koje me je na kraju ozdravilo. Preispitujem se tražeći u sebi žudnju za životom koju sam tada našao.

Zapravo, mi i jesmo budale

Ja sam rekao:

> Kako su sretni oni kojima je dan taj dar da mogu osjetiti takt i život i emociju, u travi, u boji, u mački koja leži, u psu koji uzbuđen trčkara preko trga... I kako uopće postoje ljudi koji pored svega toga prolaze kao da je to samo mačka koja leži ili samo pas koji trči i ne vide u tome baš ništa? Zapravo to i jest "samo" mačka koja leži i "samo" pas koji trči, ali oni ih ni ne primjećuju, zar ne?

A ti si rekla:

> Znaš, moglo bi biti da oni u nama vide budale.

A ja sam ti odgovorio da je to sigurno tako i da oni u nama već tisućljećima vide samo budale.

> Kao što ni u mački koja se izležava oni ne mogu vidjeti ništa više od mačke koja se izležava, tako ni u nama ne mogu vidjeti ništa više osim budala. Zapravo, mi i jesmo budale, zar ne?

Zvukovi koji liječe

1. Ćuk u noći.
2. Pjev kosa u lipnju.
3. Morski valići koji prevrću sitno kamenje u plićaku. U kasno popodne.
4. Cikade u podne u debelom hladu borovine.
5. Cvrčci iz visoke trave tek što je pao mrak.
6. Daleki noćni lavež pasa.
7. Povijanje visoke trave na lahoru – lagano šuštavi valovi vjetra.
8. Srpanjske žabe. Ispod mosta na Kupi, u šašu, među lopočima kod obale.

Sakura

Dugo je čekam
dušu cvijeta trešnje,
– a brzo prođe.

Sogi

Kažu da životinje ne mogu pojmiti budućnost. Mislim da je to netočno, točniji iskaz bi bio da ne mogu pojmiti budućnost u onom opsegu u kojem je mi možemo pojmiti i da se njome ne opterećuju kao mi. Naš je koncept prošlosti i budućnosti "dar" evolucije gigantskog mozga koji crpi iz prošlosti i planira za budućnost. Dogodilo nam se tako da nam je sadašnjost izmaknula. Zato nikad više nećemo moći leći kao mačka na sunce, lijeno treptati i koji put zavrtjeti repom, sve dok nam ne bude dosta. A onda ustati i odšetati u hlad magnolije, uvijek i potpuno u sadašnjem trenutku.

Postali smo bića koja žive za vrijeme koje nikad ne dolazi, jer samo je sadašnjost tu, a sva ona budućnost koju planiramo i željno iščekujemo zapravo ne postoji. A ako se i ostvari u nekoj budućoj sadašnjosti ni onda je nećemo moći uistinu proživjeti jer ćemo i tada promišljati o nekoj novoj budućnosti, a željena će nam se i iščekivana budućnost, koja je nakratko postala sadašnjost, učas istopiti u prošlost. Nema više. Nitko danas ne zna živjeti u sadašnjosti, a čak i nas nekoliko koji pokušavamo, u tome ne uspijevamo jer za to bi prvo trebalo napustiti svijet, popeti se na svaku planinu kao Basho, uskim putem prema sjeveru, ili preći pješice tisuću milja od Wisconsina do močvara Floride kao Muir, grleći usput hrastove Kentuckyja i srebrnu mahovinu Georgije. Trebalo bi se odmetnuti, a onda prestati pokušavati. A ni tada nije sigurno.

Godina minu –
šešir, slamnate sandale
i sada nosim.

Basho

Podsjeti nas na to svake godine cvat trešanja ili *sakura* kako ga Japanci zovu. Podsjeti nas da je još jedna godina došla i da će uskoro minuti; Sogi kaže

kako se čini kao da smo je dugo čekali, tu dušu cvijeta trešnje, a brzo prođe. Mi smo bića kojima se vrijeme pričinja i ne znamo više gdje smo i kad ušli, a evo, već izlazimo, a da nikad nismo bili sposobni udahnuti svu dubinu postojanja, taj sklizavi *satori* koji je nešto okruglo što se kotrlja i koji ti, što ga više tražiš, to više i bježi – naći ga mogu samo oni koji odustanu od traženja jer traženje je planiranje budućnosti u kojoj će ga naći.

Trešnjev cvijet, kukavica
Mjesec, snijeg – i već
je kraj godine.

Sampu

Trešnjev cvat je *mandala*. Beskonačno rafinirana čipka lagane duše tvari, skoro posve nematerijalnih latica, koja se svake godine pažljivo iznova izgradi da bi je vjetar u svega nekoliko dana i opet otpuhao. Kao mandalu.

Guta oblak
riga trešnjev cvijet –
brdo Yoshino

Buson

Ljepota je nepostojana, premda postoje ciklusi u kojima se pojavljuje i nestaje. I trešnjin cvat je dio *samsare*, cikličkog nastajanja i nestajanja, bitka koji se manifestira u stalnom kruženju. Smrt je kao i život dio iste priče. A trešnje nas podsjete da i u toj nemilosrdnoj biofizici bitka i ontologiji cvata ima mnogo ljepote.

Cvjetovi trešnje -
u uglu pohlepnog
prolaznog svijeta.

Issa

Zato trešnje iščekujemo s nestrpljenjem svake godine, strahujući da će nam cvat promaknuti i da ga se nećemo stići naužívati, da će nas žrvanj bivanja oslijepiti za ljepotu. Upravo tako to i bude svake godine kad sa žaljenjem opazimo da je cvat prošao. Ali bude nam i lakše što sve te ljepote više nema – svijet se opet vratio u uobičajeno stanje kad ga lakše podnosimo i kad možemo nastaviti sa svojim automatskim i ogrubjelim bivanjima.

Sad je spokojno
ljudsko srce – cvjetovi
su se osuli.

Koyû-ni

No, kao što cvatu trešnje, tako cvatu i ljudi, u cikusima rađanja i umiranja, rasta i propadanja, zdravlja i bolesti. I kao što se nijedna otpala latica više neće vratiti na trešnju, tako, naravno, nećemo ni mi, što god vam proroci naobećavali – doći će druge latice da budu lijepe i da opet otpadnu. Kao i mi.

Otpali cvijet
vratio se na granu?
– Ne, to je leptir!

Moritake

Prunus padus

Sakura je još koji dan, i to samo na sjeveru, gdje trešnje uvijek okasne.

Otvorenih usta
dijete gleda cvjetove što padaju –
ono je Buddha.

Kubutsu

Prunus sp.

Bolest

U tisućama kapi vode
koje noću ulaze u uši.

Nekoliko savjeta akvarelistu-početniku

1. Nemoj mrljati po vlažnom potezu koji si upravo povukao. Svaki potez postaje neizbrisiva činjenica u trenutku kad je povučen i svako mrljanje po njemu onečistit će ga. Odgodi svoje nezadovoljstvo, pričekaj da se osuši, sagledaj ga u kontekstu pa tek onda razmisli treba li mu premaz; tek kad se posve osuši.

2. Ne koristi snažne tonove i jake boje odmah na početku slikanja. Bijeli papir je svjetlost – uplaniraj mjesta za nju i očuvaj je netaknutu. Ne tamni dijelove bez jasne vizije o cjelini. Sačuvaj teške i tamne, a i žive, saturirane tonove tek za kraj i koristi ih umjereno i oprezno. Tek na kraju ćeš znati što treba naglasiti i na kojim mjestima treba pojačati tonove da bi svjetlost došla do izražaja. Akvarel je tehnika u kojoj se govori tiho jer se glasno izrečene rečenice više ne mogu povući.

3. Ne brini previše ako je povučeni potez naizgled pogrešan. Ostavi ga na mjestu, radi na drugim dijelovima slike, a kasnije razmisli o njegovom uklapanju u kompoziciju, čak i ako to zahtijeva odstupanje od "stvarnosti" motiva.

4. Nikad ne slikaj s premalo pripremljene boje. Dogodit će ti se da nećeš moći završiti misao i oblik.

5. Ne opterećuj suhe dijelove prejakim mrljanjem kad nanosiš idući sloj jer ćeš ih odignuti od papira. Nove premaze nanosi pazeći da očuvaš konzistenciju podloge/prošlosti.

6. Pripremi se na neuspjeh. Akvarel volimo zato što je nepredvidiv. I u uspjehu, a i u neuspjehu.

7. Kad se priviknеš na savjete 1-6 i dobro uvidiš razloge zbog kojih su navedeni, onda ih slobodno zanemari.

Chrysanthemum sp.

Moj nećak botanički ilustrator

- Nemoj tako. Prvo označi velike stvari. Skiciraj cjelinu, kako izgledaju svi cvjetovi zajedno, a onda ćeš prema sitnijem, prema detaljima i laticama.

- Ovako?

- Dobro je. Bolje je da koristiš ravne linije kad označavaš oblik. S ravnim linijama je teže pogriješiti nego sa zakrivljenim. Zamisli da je oblik koji vidiš ograničen s nekoliko ravnih linija i povuci ih. Poslije ćeš izglađivati te linije ako bude potrebno. Najvažnije je prepoznati i dobro nacrtati kutove, način na koji se dvije ravne linije sastaju u nekom kutu oblika koji crtaš.

- Ujko, idemo crtati danas?

- Ne znam. Nema sunca. Ne volim crtati kad je oblačno. Ako izađe sunce, onda možda budemo. Nego, recite vi meni, što hoćete za ručak?

- Pužiće! Bolonjeze!

- Ma kakve pužiće, kakve bolonjeze, to sam vam pravio neki dan.

- I baš je bilo super.

- Pa ne možete stalno to jesti. Uostalom, vi ste ipak MOJI nećaci, ne može stalno isto. Ne može stalno na sigurno. Danas bismo mogli, recimo, marinirane rezance od purećih prsa, prepržene pa dovršene u umaku

s puno curryja, s tikvicama, rajčicama i patlidžanima uz basmati rižu?

- Aaaa ... Ne znam. Hoće li to biti fino?

- Ma hoće, vidjet ćeš, još bolje od pužića.

- Onda dobro.

- Idemo onda u vrt vidjeti ima li kakav dobar patlidžan i tikvica.

- Imate li papira? Onog finog, za vodene boje?

- Nemamo više.

- Dobro. Imam ja i za vas. Evo. Imam i fine kistove. Tebi sam zadnji put donio dobar, jel’da Ivore? Imaš ga? Eto. Trebaju nam još papirnati ubrusi, čašice s vodom i za vas nekakva plastika da možete na njoj razmazivati boje. Nekakav poklopac od sladoleda ili nešto slično? Hajde ti Katja vidi ima li takvo šta u kući. Ja odoh po suncobran da ne izgorimo.

- Šta ćemo danas?

- Danas ćemo suncokrete. Gledaj kako su lijepi i veseli! Debeli!

- Prvi prijelaz uvijek napravi vrlo rijetkom bojom. S mnogo vode. Tako ćeš dobiti najsvjetliji ton. A tamnije tonove ćeš dobiti kasnije, u ponovnim prijelazima preko iste površine.

- Jel’ ovo dobro?

- Nije. Treba ti još vode.

- Aha. A kako si dobio nebo? Tako da je gore tamnije, a dolje svjetlije?

- Prvo prijeđi kistom namočenim bojom po gornjem dijelu papira, a onda brzo operi kist i namoči donji dio običnom vodom. Ali moraš to napraviti brzo. Dok je boja još tekuća. Boja će ti se onda polako proširiti odozgo prema dolje. A možeš i sam okretati papir tako da navodiš boju dok se razlijeva. Gledaj.

- Aaaaaaa.

Samo u ovom tekstu, ilustracije nisu moje, nego mog nećaka Ivora Makara, botaničkog ilustratora.

Kolor minijature

Većina ilustratora i slikara u opsežnijim projektima prvo razradi shemu boja i to na nizu sićušnih minijatura koje sadrže osnovnu razradu scene, perspektivu, postavu objekata i odnose boja. Takvih se minijatura prije izrade same slike napravi i na desetke, u raznim izborima boja, recimo gdje zelena dominira ili gdje npr. narančasta daje svjetlosne naglaske. Ako slika ne valja u minijaturi, onda vjerojatno neće valjati ni u punoj veličini – nešto je potrebno promijeniti, kompoziciju, gledište, perspektivu ili boje.

Ove moje, veličine oko 8 x 6 cm, su skromnije, a možda i nisu, jer nemaju većeg cilja od sebe. Napravljene su u odmoru poslije posla, svaka od njih u petnaestak minuta, uz TV ekran sa zamrznutim kadrom na programima koji se bave životinjama, što bi trebalo biti i očito. Papir za vodene boje pripremljen je lijepljenjem selotejpom u pravokutnu mrežu koja tako dijeli površine namijenjene različitim minijaturama.

Ruže

22. rujna 2019. godine

U ovo doba, u cvjetnjaku se već jako osjeti jesen. Uostalom, sutra je prvi dan jeseni, premda biljke za jesen već dugo znaju. Doduše, sve se pomiješalo, ni ljeta ni jeseni nisu iste kakvim ih ja pamtim, a svake godine dogodi se ponešto što se nikad ranije nije dogodilo.

Ovih dana su najuočljivije japanske anemone, pogotovo one bijele. Višeredne, a pogotovo jednoredne ljubičaste već su pognule glave i izgubile većinu latica. Cvate i po drugi put delfinija (kokotić), premda tek na dva mjesta gdje joj posebno odgovara, a i to u rijetkom i krhkom cvatu. Uresnica, tih gracilnih balerina još uvijek ima i dobro se drže na svojim skoro prozirnim stabljikama. Od rudbekija su ostale samo bodljikave tamne glave koje sliče čiččima, tek pokoja još ima i latica – ljubičaste ih uglavnom nemaju, a nađe se pokoja žuta. Crvene kane su se smežurale i posve izgubile formu, premda je kana nježan cvijet kojemu je teško utvrditi formu i kad je u punoj snazi. Cvjetova oleandra više nema, a donedavno su gutali kante vode za svoj mirisni cvat. Zalutao je i zakasnio i jedan cvijet močvarnog hibiskusa. Biserak je pun nabubrenih bijelih kuglica.

Dalije se ne daju. Ima ih raznih vrsta i oblika, ali najuočljivije su one krupne, žute. Cvat je toliko težak da im stabljike svija prema zemlji. Ima još i ljubičastih zvjezdana (*Aster*). Na njima se love jesenske magle i rose u bezbrojnim sićušnim kapljicama. Hortenzije su uglavnom smeđe i smežurane. Tu su i margaretice, a bit će i krizantema, naravno, Svisveti su blizu.

Najviše je ruža, i to u svim stadijima, od pupoljaka, preko posve otvorenih i rascvalih cvjetova u punom sjaju, do šipaka. Ima ih u mnogobrojnim nijansama, a boje se često miješaju i na istom cvijetu, kao što je slučaj recimo na slici naslikanoj šesnaestog rujna ove godine, gdje je središte cvata ruže narančasto, a okolina i najniže latice crvene pa čak i pomalo ljubičaste. Sjene također ponekad daju posve iznenađujuću nijansu, recimo na ovim ljubičasto-ružičastim ružicama, gdje se čine vrlo plavim.

Ruže su pomalo nezahvalan cvijet za slikanje, pogotovo kad su posve otvorene, sa desecima tankih i gusto pakiranih latica koje stvaraju finu čipku od svjetla

i sjene. Ako u toj čipki promašite vez, ruža će izgledati pogrešno. Treba dobro pogoditi i odnos svjetla i sjene na većoj skali, na skali koja cvijetu daje njegov oblik, a i na manjoj skali, na skali latica tako da ruža izgleda čipkasto. Samo pravi majstori snalaze se u slikanju ruža, a pogotovo kad rade uživo, uz pravu ružu koja diše pored njih.

Ima nečeg elegantnog u ružinom pupoljku, a i zahvalniji je za slikanje jer je vizualno manje kompleksan. No, ako ste odabrali pupoljak koji se upravo otvara u raskošni cvijet, onda ćete od slike skoro sigurno morati odustati, jer će se oblik i raspored svjetla i sjene posve izmijeniti tako da vaš podcrtež olovkom i prizor koji treba obojiti neće imati nikakve veze.

Sitne ruže cvatu često u grozdovima cvata, gusto pakirane jedna uz drugu i uz pupoljke koji će ih zamijeniti. U takvim situacijama treba dobro odabrati dio biljke za prikaz tako da skladno popunjava prostor i čini zanimljivu formu na papiru. Čak i tehnički dobro izveden akvarel izgledat će slabo ako prostor papira nije dobro dizajniran. Tome treba posvetiti pažnju na samom početku skiciranja jer ako se u ovom, prvom koraku pogriješi,

može se dogoditi da trud bude uzaludan.

Ponekad je boje ruže teško pogoditi, pogotovo kad svjetlost djelomično prolazi kroz tanke latice. To traži mnogo vještine, ali postoji i dodatan razlog zašto je naslikana ruža samo sjena žive ruže: pigmenti koje proizvodi cvijeće neki su od najživljih pigmenata u prirodi pa se ponekad dogodi da boju ne možete reproducirati koliko god pažljivo miješali i dodavali. Japanski slikari su pigment cvijeća ponekad stvarali gnječenjem latica pa sam znao probati i to, ali me je količina latica koje bih morao zgnječiti zaustavila u toj nakani. Bolje je da one svijetle u svijetu nego na mom papiru.

Sjećam se svake ruže koju sam naslikao. Sjećam se stajanja pred grmom, hlada nadstrešnice i zvuka sudaranja tankih metalnih cilindara koje nosi vjetrić, sjećam se pčela i osa, svjetlosti koja se skriva i pojavljuje, sjena latica koje bježe kako dan odmiče, žutih pupoljaka koji se otvaraju tako brzo da sam ih morao napustiti, mirisa nagažene kadulje, radnika koji u blizini postavljaju pločice dok zurim u pupoljak i pokušavam pogoditi nijansu zelenog, mačke Marte koja mi se vrti oko nogu, a onda razočarano legne pred mene nadajući se da ću je ipak malo počeškati – ostala je tako puni sat sa mnom, a ja sam je ipak počeškao dva-tri puta, u pauzama dok se akvarelni nanos sušio.

Što je sreća?

Kahneman i Deaton [1] kažu da se emocionalna blagodat povećava s logaritmom prihoda, ali samo do godišnje plaće od oko 75000 $. Nakon toga se osjećaj zadovoljstva saturira i ne isplati vam se više zarađivati i mučiti se jer će vam emocionalno stanje biti manje-više isto. Prevedeno na hrvatski, trebala bi nam mjesečna plaća od oko tridesetak tisuća kuna. Nije loše.

Pitao sam danas ljude što je to sreća. Većina mi je odgovorila da je sreća zdravlje. Najoriginalniji odgovor dobio sam od svog novaka koji mi je objasnio da je sreća stanje uma, najčešće slabo povezano s realnošću i najčešće utemeljeno na nekoj zabludi.

Na hrvatskom pod riječju *sreća* podrazumijevamo dvije različite stvari. Jedna je ona koju bi Englezi i Amerikanci nazvali *happiness*, a onu drugu bi nazvali *luck* ili *fortune* – onako kako mi koristimo riječ *sreća* kad kažemo *igre na sreću*. Ova jezična zanimljivost govori mi da Hrvati smatraju da je sreća stvar sreće, poput dobitka na lutriji. Do nje se ne stiže nekim jasnim putem, ako ti se posreći, onda možda i budeš sretan.

Može li biti sreće među siromašnima? Naravno da može, inače religije ne bi imale nikakvog smisla. Znači, novac je dobar preduvjet za sreću, ali sigurno nije i nužan preduvjet.

Što je, ustvari, sreća? Sreća je svjesnost da smo sretni, svjesnost o tome da upravo bivamo, živimo. Sreća je proces i put, a ne cilj, ona je zbivanje, a ne krajnji ishod. Sreća je voziti se kući i shvatiti da se ne vozimo kući nego da uživamo u prvom ovogodišnjem cvatu – sreća je cvat japanske trešnje. Sreća je biti (sretan). To što uživamo, znači da smo **U ŽIVO**tu, da bivamo, da smo sretni.

Za sreću je potrebno biti pomalo blesav prema zapadnjačkim kriterijima. Debeli Buddha koji se smije ili Franjo koji podučava ptice.

Sreća nije biti na putu do sreće jer puta do sreće nema, ona nije nešto što se ostvaruje nakon što smo obavili sve što je za to potrebno. Sreća je kao ples,

ona nije hod do cilja. Ples nema cilja, u njemu se uživa.

Sreća je jedna od onih istočnjačkih riječi koje su najvažnije od svih riječi, a za koje nitko ne zna što točno znače. Nitko ih se ni ne trudi definirati jer bi time izgubile svoj smisao koji nije dohvatljiv uz pomoć drugih riječi. Chan. Tao. Sreća.

Sreća je osjetiti svaki treptaj prirode kroz cijelu godinu, stalno biti u duši svijeta – takva je sreća Hamvasu svake godine bježala. Biti sa šafranima u sjeni koja je sačuvala još pokoju krpicu snijega, s pupoljcima marelice i trešnjinim cvatom, s lipanjskim malinama i ribizlima i kolovoškim kupinama. S dunjama. I mušmulama krajem studenog. S nepregaženim snijegom pored gorske crkve, koji se krajem veljače skori na vrhu, a onda neumoljivo otapa. Sunce opet poziva visibabe.

[1] D. Kahneman and A. Deaton, *High income improves evaluation of life but not emotional well-being*, Proc. Natl. Acad. Sci. (2010).

Prunus armeniaca

Nakon mora

Vadim iz ormara
ofucanu zimsku jaknu
kao da ljeto
nije ni bilo

To su Vam sve sveučilišni profesori

To su Vam sve sveučilišni profesori!
Reče on meni posve tiho
Glasom prigušenim veličanstvenim strahopoštovanjem.
Kao da ja ne znam
Tko su sveučilišni profesori
I kakvih sve ima.
Znam već sve klase i tipove
Svrstam ih u minuti gdje treba
Ipak su to godine iskustva.

Sveučilišne profesore moglo bi se klasificirati
Zajedno sa svećenicima
A i ima ih koji su svećenici.
Mnogi, dakle, žive od skrušenog odobravanja puka
I tišine u crkvi
Koju probija samo njihov stakleni glas
Uzdrhtao od veličine
Izrasle na prostoru između zemlje i Neba.
Nije to mjesto za svakoga
Nego samo za besmrtne
Baštinike nacionalne kulture i znanja
O kojima će se jednom pričati legende.
I hoće, imaju pravo,
Bilo ih je tako loših
Da ih gorih ne može biti
Ali povijest se uporno gladi
I pedeset godina poslije
Nitko živ ništa ne zna.
Možeš ispričati štogod hoćeš
O besmrtnim vertikalama
Nacionalne kulture i znanja.

Ipak su to sveučilišni profesori
A ne nekakvi anarhisti
Bez osjećaja za dostojanstveni takt
Povijesti i tradicije.

Nema kakve se sve niskosti ljudske nisam nagledao,
Ipak su to godine iskustva,
I najlakše prepoznam
Kad se trulež zaogrće
“znanošću” i “sveučilištem”.
Znam dobro kakvu besmrtnost grade
I koliko će zaudarati
Kroz stoljeća.

To su Vam sve sveučilišni profesori!
Reče on meni posve tiho
Glasom prigušenim veličanstvenim strahopoštovanjem.

Znam, rekoh, *Znam.*

Priznanje

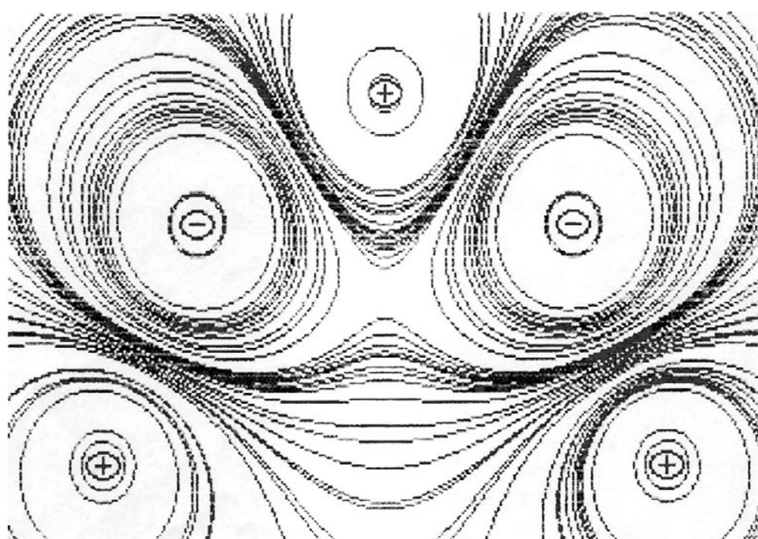
Sva svoja sjećanja sam izmislio
Da budu sve što ja
Nikad nisam
Mogao biti.

Zelene crte

2. ožujka 2018. godine

O tome sam razmišljao otkad sam bio srednjoškolac, valjda otkad sam prvi put vidio hercules grafičku karticu i zeleni monitor u MIOCu – razmišljao sam o crtama koje iscrtavamo življenjem. Svaki je život žaruljica koja se kreće po zemljovidu i iza sebe ostavlja trag. Prolazi ulicama do posla, ode na kavu s prijateljem, prošeće oko ručka po Mirogoju, pa se opet vrati. Navečer možda ode sresti nekoga koga dugo nije vidio, a za vikend ode negdje daleko, gdje su ceste slabo ucrtane. U svakom slučaju linija putuje. Iz dana u dan, iz godine u godinu, dok se žaruljica ne ugasi. Ostaje tako iza nas zelena crta iscrtana po zemlji kojom smo hodali, vozili ili letjeli – otisak našeg života.

Slika iz maturalne radnje Antonija Šibera (*Električno polje*, MIOC Zagreb, 1991. godine) prikazuje ekvipotencijalne plohe dvodimenzionalnog sustava naboja. Iscrtana je na *hercules* grafičkoj kartici (720×348 piksela, jednobojno).

No, život je, naravno mnogo više od toga. Nije u tom iscrtavanju važan samo naš otisak, nego i zelene crte ljudi koji putuju s nama. Barem neko vrijeme. Zelene crte majke i oca koje ustrajno prate našu, pogotovo kad smo mali, a onda se sve više razilaze, rjeđe sastaju na zemljovidu života. Zelena crta bračnog druga koja se približi našoj, tko zna otkud, često iz neke posve udaljene točke, ali se spoji s našom. Jednom, pa dvaput, pa sve češće, sve dok se crte ne usklade i zaplešu zajedno, odlazeći i dolazeći, uvijek se vraćajući ponovo, da se razdvoje ujutro kad odlazimo na posao, u susret prijatelju, možda i kolegama na poslu. Neke od tih crta iscrtavamo s ljudima koje ne volimo. Dogodilo se, crte su se sastale nekom nužnošću ili odlukom, a mi smo situaciju prihvatili, predviđajući ili da je privremena pa će nam se crte opet razdvojiti, ili da se možemo podnositi i duže vrijeme, sve dotle dok nam se crte ne sastaju u neposrednoj blizini i prečesto.

Crte koje su nekad bile skupa, razdvoje se. Stari prijatelji se više ne razumiju. Ljubavnici postaju ravnodušni. Suradnici odlaze svatko na svoju stranu, na drugi posao. Ali, dogodi se ponekad, da se zelene crte ponovo dotaknu. Najbolje je kad obje zelene žaruljice to žele i dogovore pa se nađu opet, porazgovaraju o tome gdje je svatko bio i prisjete se ranijeg vremena kad su se sretali i iscrtavali crte koordinirano. To može biti lijepo iskustvo. Podsjetimo se gdje smo bili, okrenemo se unatrag da vidimo koliki smo put iscrtali. Može pomoći i kad je čovjek depresivan. Ostalo je ponešto iza nas.

Jučer sam se susreo sa svojim kolegom, prodekanom Dudom, s kojim sam tri godine sudjelovao u snimanju emisije *Peti dan*. To je već treći put, čini mi se, da su nam se crte dogovorno sastale, a sastale su se i još jedan-dva puta slučajno. Recimo, na autobusnom kolodvoru kad smo ispraćali i dočekivali svoje drage – druge žaruljice s kojima smo se usklađivali.

Razgovarali smo jučer, između ostalog, o:

- Izboru novog rektora
- Gramsciju, Krleži, sukobu na ljevici i informbirou
- MZOu i kurikularnoj reformi
- O tome zašto riječ *sloboda* više uopće nije prisutna u javnosti, a osamdesetih je bila na svakom koraku pa i kod Džonija, naravno, i to u vrlo intimnom kontekstu

A i pili smo pivo i prisjećali se zelenih crta koje smo zajedno iscrtavali.

> Nakon što je odabrao medij pobune, razglasio njezin opseg i doseg, odlučno detektirao protivnike ("zatvori prolaz za sve"), radikalno ideološki ispunio scenarij "slobodom" i "anarhijom", životnim ulogom na sve ili ništa ("nisam bio krupna zvjerka morao sam ići do kraja", 3N), subjekt može svoju poziciju samo dodatno stilizirati u rasponu od

apstraktnog do socijalno konkretnog: “ja sam tu slučajno/i prokleto sam ljut” (Prokleto ljut); ili cinično pretvoriti u skandal: “sretan sam što osjećam/da nisam kao drugi/ne zatupljuju me medijima/u podsmijehu sam prvi/smrdi mi iz ustiju/znoje mi se noge/oči su mi pivske boce/sačuvaj me bože/poljubi me ravno u dupe” (Poljubi me).

odlomak iz Dean Duda, “Užas je moja furka” (Socijalistički urbani imaginarij Branimira Štulića), *Devijacije i promašaji: etnografija domaćeg socijalizma*, ur. I. Prica i L. Čale Feldman, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb (2006)

Naše su se crte primaknule i 19. listopada 2016. godine. Tada smo, između ostalog, razgovarali o:

- Situaciji na Filozofskom i pokušajima plasiranja dezinformacija u javnost
- Ministrima iz vlade “u pripremi”
- Humanističkom i prirodnjačkom konceptu autorstva
- Doktoratima i doktorandima, slobodi stvaralaštva i ulozi mentora

A 30. kolovoza 2017. godine, sreo sam se, dogovorno, i s profesoricom Čačinovič, također kolegicom s kojom sam iscrtavao zelene crte po zgradi Hrvatske televizije (iznad). Nas smo dvoje tada, uz kavu, razgovarali i o:

- Thomasu Mannu
- “Profesionalnoj” filozofskoj literaturi i sočnosti koja u nju ne pripada, a tako je potrebna
- Haloškim goricama i vinu
- Akvarelu i necanju
- RR (*risk ratio*) omjerima lijekova i matematici smrti

Naravno, pored svih tema koje sam naveo, najbolje sam izostavio. Te nisu za javnost nego se raspravljaju samo među suputnicima.

Kad se čovjek osvrne unatrag na zelenu crtu koju vuče, pogotovo u ovakvim trenucima, kad se sretne s bivšim suputnicima, pomisli da je sve to moglo i drukčije i bolje. Da je ponekad moglo i osjetljivije, nježnije, a ponekad trebalo odlučnije i jače. Da je trebalo biti bolji, u svakom slučaju. I da je trebalo više ljubavi i snage, u svakom slučaju. Ali dobro. To nije ni čudno. Jer ni u jednoj točki tog puta nismo bili onaj koji se osvrće, nego netko tko je postajao.

A pomislimo i da sve to i nije bilo tako loše. Ako smo bili barem minimalno dosljedni, naravno. Takvi nas trenuci krijepe i usmjeravaju da crtamo još ljepše onaj komad crteža koji nam je preostao.

Vis

Vis. Porezao sam se guleći grejp. Goga divlja, a ja sam nekako savršeno miran, premda krv lipti. U gradskoj ambulanti nema nikoga. Zaključano. Nekoliko staraca na kamenoj klupici nezainteresirano gleda prema meni i rupčiću kojeg držim omotanog oko prsta koji postaje sve crveniji. Govore nekim, na momente brzim, a na momente posve lijenim jezikom koji samo površno razumijem. Nema nikoga. Zatvoreno. Ne mogu tu više sjediti, usprkos Goginom protestiranju, odlazimo. Nema nikoga. Zaključano. A i krvarenje je skoro prestalo. Pa nije to ništa.

Vis. Skačem i plivam preko puta. Tamo je sklonište za podmornice. Bojim se da se ne ozlijedim, sve je rđavo. Popeo sam se i ulazim u dubinu. Sve je mračnije. Kad vrištim odjekuje.

Vis. Htio bih se tu okupati, ali su valovi gigantski. Ne mogu ipak onoj koju volim priuštiti toliko tjeskobe, da me sa zebnjom čeka dok ja guštam u borbi s morem. Ne može ono meni ništa, ali dobro. Neki drugi put.

Vis. Pijemo coca-colu s limoncellom. Goga nije nikad prije pila limoncello. Fenomenalno paše na ovoj vrućini. Pas ispod stola do nas izgleda kao da je mrtav.

Vis. S otočkog smetlišta gledamo prema Komiži. Nikad nisam vidio spektakularniji zalazak sunca. Crvena kugla se rastapa u valovima kako zaranja u more. Šteta što smrdi, ali obećao sam sebi da ću ovdje doći još jednom prije nego što umrem. Spuštamo se u Komižu, jedemo komišku pogaču. Nije bog zna što.

Vis. Ima na Visu mjesto koje se zove Žena Glava. Penjemo se prema najvišem vrhu. Odašiljač. Tu je, u spilji, navodno bio Josip Broz za vrijeme rata. Ovdje se osjeća ljekoviti vjetar. Zamišljam se kako spavam u spilji, a u jutro budim, izlazim, pijem kavu i pušim.

Vis. Nikad nemojte zaboraviti na trajekt koji vozi do Visa ponijeti kapu ili suncobran.

Navečer bismo odlazili na belgijsko pivo. Za stolom pored nas svaki put bismo vidjeli tri bakice. Prijateljice. One su dolazile na sladoled i redovitu porciju čavrljanja. Vis se navečer stiša.

Danju bismo znali šetati oko viške luke, zastajući uz najmirisnije oleandre na Jadranu. Zahvalni za svaku sjenu da nas spasi od podneva. Tako smo dobro upamtili crkvu Gospe od Spilice. Na njen zid naslonjeni bicikli. Iz hlada oko crkve vidi se dobro viška luka.

Otići ćemo i dalje. Do gigantskih agava i groblja engleskih mornara kod Češke vile.

Ljubljana

Sjedimo pod grijalicom, pored Ljubljanice i pijemo kuhano vino. Hladno je, ali kad se primaknemo sredini stola, toplije je. Kakav gušt, uživati u zaštićenosti svog komadića svijeta okruženog zimom. Uz kuhano vino iz čaša od nekog čudnog materijala koji nije ni papir ni plastika. Treba otići u Ljubljanu u predbožićno vrijeme. Arsen bi možda u svemu prepoznao malograđanski žal za Mittel-Europom, ali meni je fino. Ne treba intelektualizirati preko nekih granica.

Postoje gradovi koji čovjeka ne pritišću, u kojima se osjeća dobro čak i kad je u gužvi. Ljubljana je takav grad. I Varaždin je takav grad.

Večernji izlasci u Ljubljani. Ljeto. Mali kafići sa šarenim terasama. U dobrom društvu uz Union ili Laško.

Od Jožef Stefana do FMF-a i nazad. Na kavu ispod Štefana, kod Majtke. Lijepo je kad je sunčano.

Antonio Šiber 2010.

Lošinj

Sveti Antun nas dočekuje kad se nakon cjelodnevnog izbivanja vraćamo u Veli. Poslije kupanja u uvali Kriška. Ili još dalje. Natrag treba krenuti na vrijeme jer pješačenje traje dugo, a Antuna treba vidjeti kad dnevna svjetlost zažuti prije nego što počne zamirati.

Od Velog se treba popeti u brdo, preko leđa Lošinja. A onda natrag, oznojen i umoran na šareni Ledov sladoled koji je skoro pa samo smrznuta šećerna vodica, ali svejedno prija!

Pišemo razglednice nakon večere. Ja uvijek smišljam neke kerefeke za svoje nećake.

Rab

Na jednom posebnom mjestu, "preko puta" Supetarske Drage na Rabu, s pogledom na Šailovac, Sridnjak i Maman. Lijep komad ravne stijene pored postupnog ulaza u more. Krupniji šljunak. Tamo sam proveo mnogo jutara i poslijepodneva, uvijek nanovo iznenađen bojom narančastog neba kad je trebalo krenuti. Uz strmo brdo pa do ceste.

Na Rabu smo se znali kupati i negdje pod Barbatom. Spustili bismo se kroz mirisne teritorije od ljekovitih trava pa sve do uskog komadića obale s pogledom na Dolin. Tamo smo dolazili uglavnom zbog mirisa – drukčijeg na dolasku i na povratku.

Loparske plaže nikad nisam zavolio. Kod Lopara volim što tamo otok izgleda kao niz prevrnutih sladolednih korneta. Trajekt iz Valbiske polako pristaje.

Pješačili smo do Kampora. Tamo je bio fašistički logor. Pitam se je li i tada bilo ovih prekrasnih gigantskih borova. Mekani i slatki pinjoli u šišarkama. Hodamo pored već propalih ploča s imenima. Na ulazu je lovorov grm. Otkinuli smo grančicu.

U Kamporu je i Psihijatrijska bolnica Rab. Mnogo je ljudi koji hodaju neposredno uz ogradu. Puše. Jedan od njih maše i smije se od uha do uha. Nadam se da im je tu dobro.

Jedanput smo se izgubili na Kalifrontu. Treba proći pored Kampora i posve niskog dijela otoka gdje se more polako prikrada kopnu i gdje caruju ptice i šaš. Dugi hod od kojeg su me zaboljele noge. Na Suhoj Punti je uvijek gužva. Budi nas miris peciva. Ustajemo gladni, ali pecivo nas ne zadovoljava. Miris mu je neizmjerno bolji od ukusa. Spuštamo se od Palita do grada.

Sladoledni kup *klaun* s pogledom na trg i rapske zidine. Čitam novine koje sam upravo kupio na kiosku. Penjemo se uz stepenice, prema gradskom parku Komrčar. Slava Pravdoju Beliji! Otamo negdje, iz blagotvornog Pravdojevog hlada, s ruševne kule, gledamo prema gradu. Četiri rapska tornja. Danas ćemo se spustiti na gradsku plažu. Zajedno s penzonerima u brljugu sumnjive čistoće.

Nehaj

Putujući godinama na otok Rab prolazio sam pored te utvrde nalik na kocku i stalno govorio sebi da ću se jednom zaustaviti u Senju i obići je. Utvrda Nehaj je neka vrsta vizualne varke, jer je iznenađujuće mala kad joj se približite – 23 x 23 x 18 m. Posljedica je to njenog impresivnog i pojednostavljenog dizajna. S položaja utvrde lijepo se vidi grad Senj i otoci "preko puta": Krk (područje Male i Vele luke), Prvić i Goli.

Sveti Salvadur na Cresu

Sveti Salvador je Salvador hlada i Salvador tišine. On vas može spasiti i izbaviti od sunca i buke, on vas može podignuti iznad svega toga, tako da će vam se učiniti da creska gužva u kolovozu pripada nekom posve drugom svijetu. A nije tako. Isti je to svijet, samo treba pogledati bolje i treba imati malo sreće.

3

U pravokutnicima i elipsama

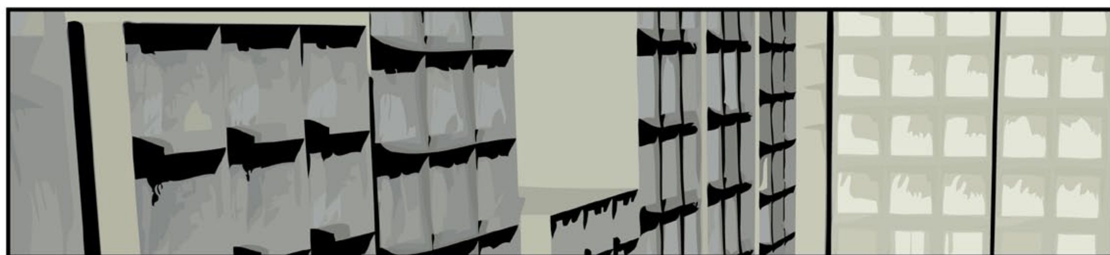
SVEMIR PUN LJUBAVI

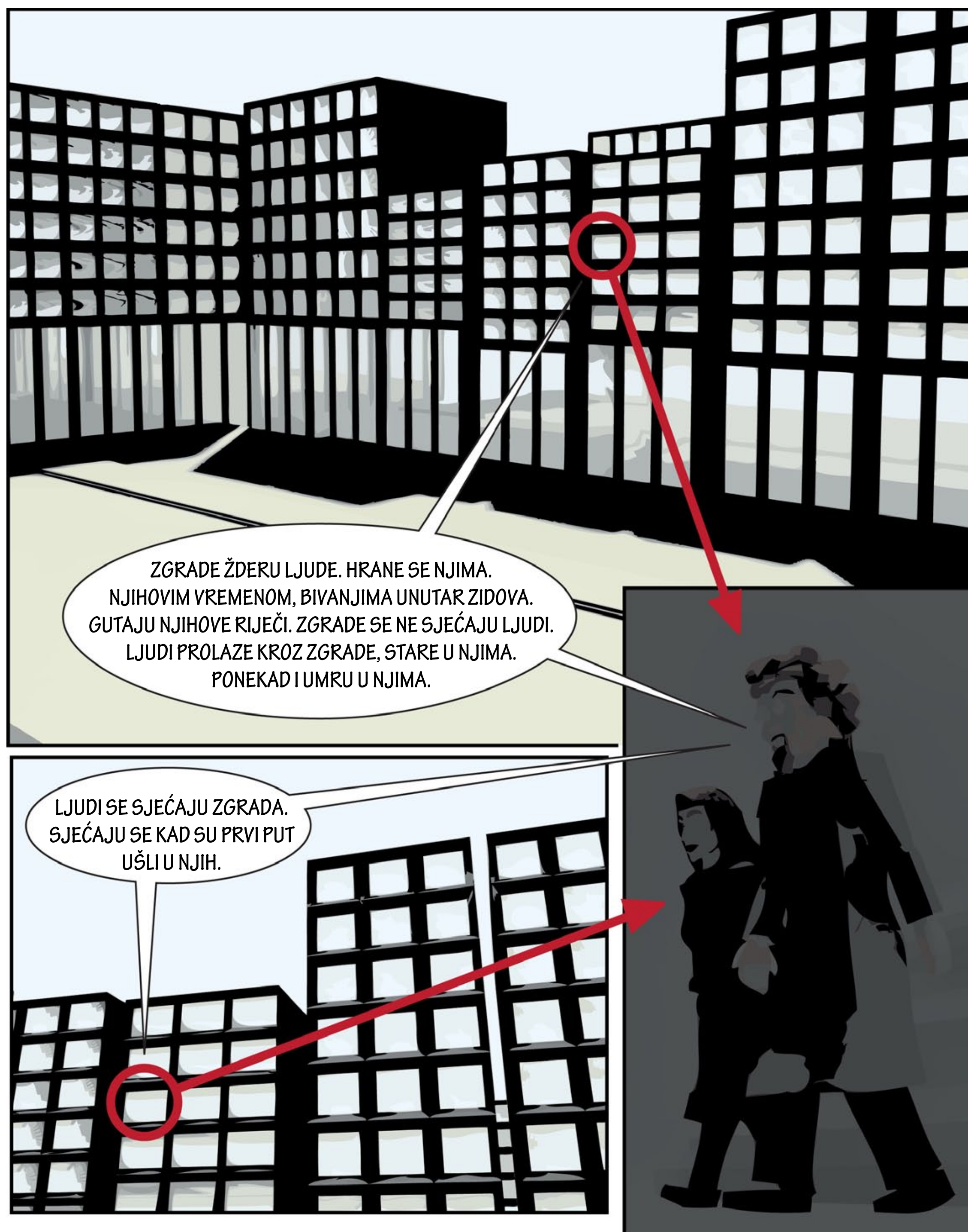

I SAMO AKO TO DOVOLJNO SNAŽNO ŽELE...
AKO POSTOJI NAMJERA TOLIKO SNAŽNA
DA CIJEPA UOBIČAJENI SVEMIR
NJIHOVE MISLI ĆE SE SUSRESTI NEGDJE.
MOŽDA U NEKOJ DIMENZIJI KOJA NIJE OVA NAŠA, ALI KOJA KROZ MALU RUPICU, KLJUČANICU ...
... CURI U NAŠ SVIJET.

BILO BI LIJEPO
KAD BI SVEMIR BIO TAKAV.

IZGLEDALO BI KAO DA SVE TO
IMA NEKOG SMISLA.

LJUDOŽDERSKE ZGRADE

SJEĆAJU SE NEKIH TRENUTAKA IZ SVEUKUPNO ČETRDESET GODINA.

PRIČAJU O TIH NEKOLIKO TRENUTAKA ...

... NA BOŽIĆNIM DOMJENCIMA.

U ZGRADAMA.

JESI LI IKAD RAZMIŠLJAO ZAŠTO RIJEČI KOJE IZGOVORIMO NE OSTAJU U ZRAKU?
?
POJEDU IH ZGRADE!
HI HI HI HI HI HI HI HI HI HI HI HI HI HI
HA HA HA HA HA HA HA HA HA HA HA HA HA HA
HI HI HI HI HI HI HI HI HI HI HI HI HI HI
HA HA HA HA HA HA HA HA HA HA HA HA HA HA
HI HI HI HI HI HI HI HI HI HI HI HI HI HI
HA HA HA HA HA HA HA HA HA HA HA HA HA HA

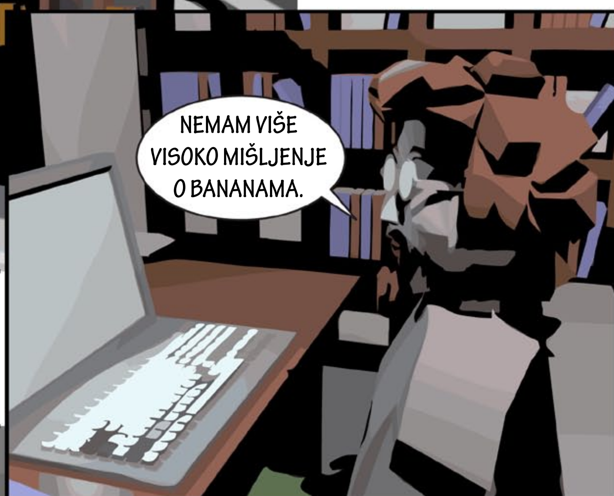
GLAZBA ZA BANANE

Vivaldi, Violin Concerto in D, Op. 3, No. 9 (III)

D: V^6_5/IV IV V^6_5/V

NEMAM VIŠE
VISOKO MIŠLJENJE
O BANANAMA.

O BANANAMA?
ZAŠTO?!

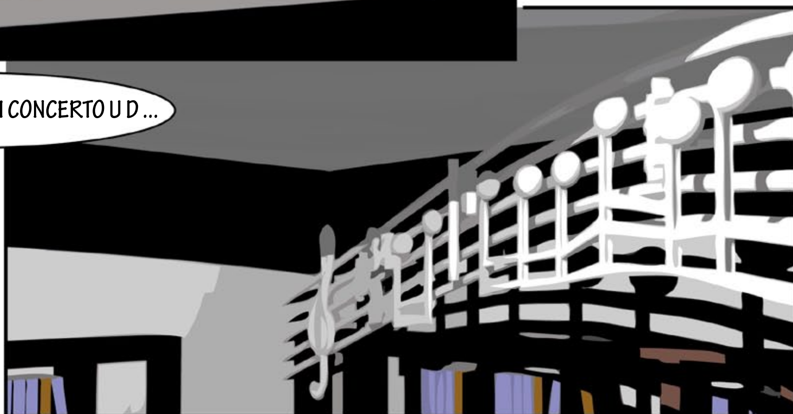

U JEDNOJ JAPANSKOJ TVRTKI
KOJA SE BAVI UZGOJEM I PRODAJOM BANANA
USTVRDILI SU DA ONE NAJBOLJE RASTU
UZ MOZARTOVU GLAZBU ...

... I TO GUDAČKI KVARTET BR. 17
I KONCERT ZA PIANO U D DURU.

PA?

ČUDI ME DA NISU IZABRALE NEŠTO BOLJE, NPR. NEŠTO OD CORELLIJA ILI CELLO CONCERTO OD TARTINIJA ...

ILI VIVALDIJEV VIOLINSKI CONCERTO U D ...

ZA MILIJUN GODINA

ON ZURI.

NE ZNA ŠTO BI REKAO ZNAJUĆI DA ĆE I STIJENE I MORA
BITI JOŠ MILIJUN GODINA, A DA NJIH DVOJE IMAJU JOŠ ...

MOŽDA TRIDESETAK?
ALI IPAK KAŽE:

PA JEST. IMAŠ PRAVO.

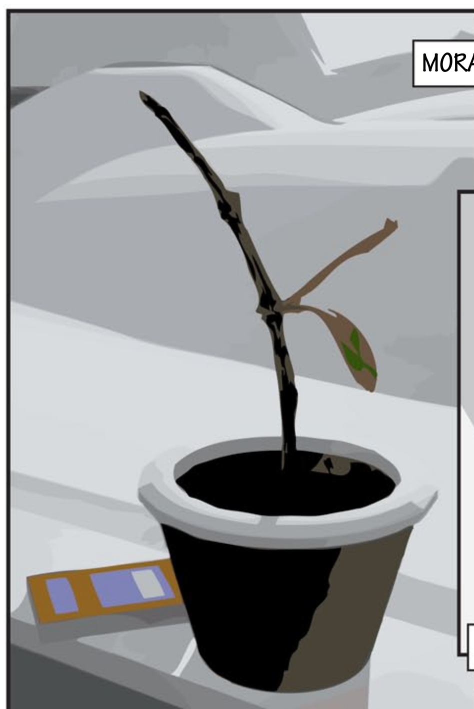
U VELIKOM PRASKU

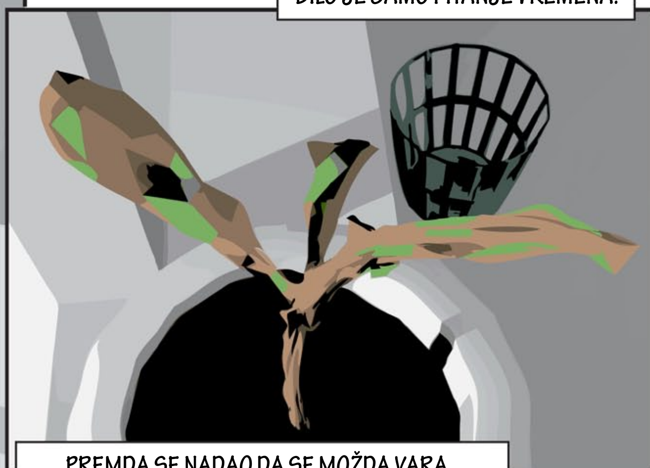

... I PROIZVOLJNOJ INTERPRETACIJI.
TI I JA ZAPISANI U VELIKOM PRASKU.
ŠTO BI TO ZNAČILO ZA TEBE?
PA TO BI BILO BOŽANSTVENO!
KAKO TO MISLIŠ "BOŽANSTVENO"?

ŠTO TI TO ZNAČI?
NEMOJ TRIVIJALIZIRATI PROBLEM.
?
...

VANI JE SNIJEG

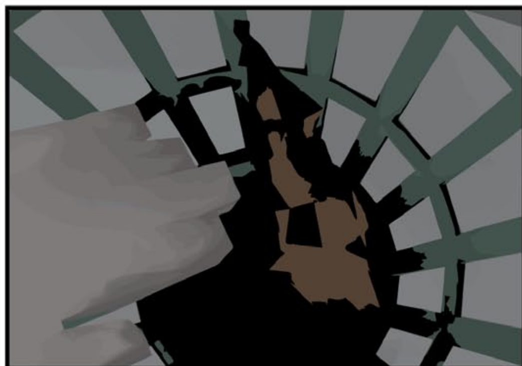

PREVIŠE ZALIJEVANJA ILI ŠTO?

KOLIKO UOPĆE ŽIVE TE BILJKE?
MOŽDA JOJ JE JEDNOSTAVNO DOŠAO KRAJ,
OSUŠILA SE OD STAROSTI.

IPAK, LISTOVI SU ZADRŽALI NEŠTO VLAGE
I OPIRALI SU SE GUŽVANJU ...

... PRIJE NEGO IH JE BACIO U SMEĆE.

PROMATRA POSUDU PUNU ZEMLJE
IZ KOJE IZVIRE GOLI KOMAD STABLJIKE.

MORAT ĆE NEŠTO UČINITI S TIM.

VANI JE SNIJEG I NIŠTA VIŠE NIJE ZELENO.

KOMADIĆ RAJA

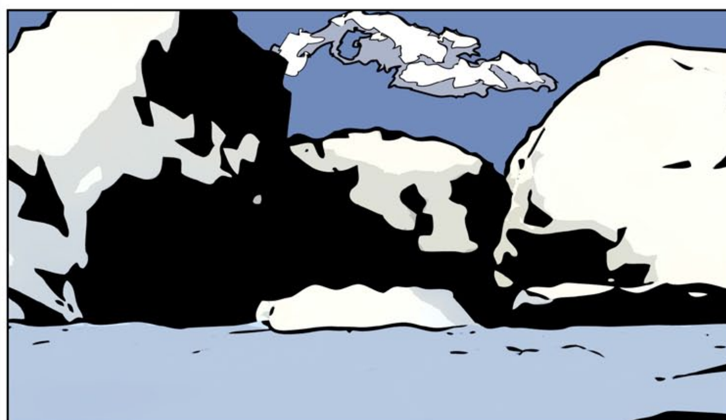

KOMAD RAVNE STIJENE OKRUŽEN VISOKOM I NEPRISTUPAČNOM KAMENOM OBALOM.

TO JE NJIHOVO MJESTO.
ONA ĆE DANAS PROČITATI ONU ČUDNU KNJIGU DO KRAJA.
ON ĆE SAMO LEŽATI I GLEDATI U MORE. SAMO SLUŠATI.

ONA SE OKREĆE. SMIJE SE.

ZNAŠ ŠTO MI JE PALO NA PAMET? SVI TI SINTETSKI MIRISI...

... I ZNANSTVENI NAPRECI U ELEKTROSTIMULACIJI MOZGA, A NIŠTA OD TOGA NE SLIČI ...
MA NIJE NI BLIZU OVOM MIRISU BORA!
OSJETIŠ LI?

ON NJUŠI ZRAK. ZBILJA, OSJETI SE ZDRAV I OŠTAR MIRIS BORA.
ODAKLE TO DOLAZI?
IMAŠ PRAVO. PREKRASNO JE. PITAM SE GDJE JE IZVOR TOG MIRISA.

HODAJU DALJE. ONA SVAKO MALO ZASTANE, ZABACI GLAVU,

DUBOKO UDAHNE I KAŽE
OSJETIŠ LI GA SAD?
SAD JE SNAŽAN.

I ON SNAŽNO UDAHNE. SVAKI PUT SE OSJEĆA SVE ZADOVOLJNIJE.
MIRIS GA UMIRUJE

BLIZU MJESTA GDJE STAZA NAGLO ZAKREĆE OPAŽA OGROMAN STARI BOR.

STAO JE. OPIPAVA GA.
NA JEDNOM MJESTU JE PROZIRNA I MEKANA KVRŽICA. SMOLA.

OTKIDA JE I NJUŠI. TO JE IZVOR MIRISA.

OPREZNO JE UMEĆE U DRVENU KUTIJICU I POSPREMA U RUKSAK.

KAKO ODMIČU DALJE, OPAŽA IH SVE VIŠE.
SKINUO IH JE JOŠ NEKOLIKO.

ONA SE SMIJE. DOPADA JOJ SE TA ZAMISAO.
KOMADIĆ RAJA ZA PUT NATRAG.

NEISCRPNI ŽIVOT

OSTAJAO BIH TAMO, GLEDAJUĆI U NOĆ, SLUŠAJUĆI TOMA WAITSA ...

... I PUŠEĆI CIGARETE.

ŽIVOT JE TADA BIO VELIK I NEISCRPAN.

LISTOVI

LISTOVI PREKRIVAJU TLO. VELIKI LISTOVI RAZNIH BOJA.
CRVENO KAO JABUKA.

NE. NIJE JU VIDIO PRVI PUT. SJETIO SE DA JU JE VEĆ VIDIO PROŠLE GODINE. MOŽDA NA ISTOM MJESTU? NA PALOM LISTU. ŠTO TO ZNAČI?

DRUGI PUT VIDI OPALO LIŠĆE SNAŽNIH BOJA. KAO DA SE STVARI PONAVLJAJU AKO DOVOLJNO DUGO ČEKAŠ. ŠTO TO ZNAČI?

KOLIKO PUTA SE TO MOŽE PONOVITI? JEDAN, DVA, TRI, ČETIRI, PET ILI ONI BROJEVI IZA PET KOJE JOŠ NE ZNA?

PENJE SE UZ STEPENICE.

MAMA MU STIŠĆE RUKU I GOVORI NEŠTO S NEKOM DRUGOM ŽENOM. MNOGO RIJEČI KOJE NE RAZUMIJE.

AKO NE PAZIŠ, MOŽEŠ SE SUDARITI S NJIMA.

4

O knjigama

Knjige koje me uporno traže

18. studenog 2012. godine

Ne znam zašto i dalje odlazimo na *Interliber*, sajam knjige na Zagrebačkom velesajmu. Valjda zato što volimo knjige, tu mogućnost da otkrijemo neku koja će nam zauvijek promijeniti život, koja će nam eksplicirati ono što nas dugo opsjeda i muči i objasniti tko smo, gdje smo i kamo moramo ići. Ne znam koliko je takvih knjiga na Interliberu. Knjige su na *Interliberu* kao i čarape – mnogo je uzoraka, dužina, debljina, načina izrade i upotrijebljenih materijala – naslagane tone knjiga nas iznenade kao fizička realnost, dok još ništa o njima zapravo ne znamo.

A onda, nakon što me privuku slova, boje i ilustracije, obično se razočaram.

- *Tao Te Ching* u ekstra skupom, tvrdo ukoričenom i bogato (!) i pogrešno ilustriranom izdanju. E, to ne mogu kupiti iz principa.
- Zatim površne ili potpuno pogrešne interpretacije zena. To stvarno ne može nikome pomoći premda naslovi i predgovori upravo to obećavaju (*"knjiga pomoću koje ćete sigurno doživjeti satori"* – baš ...).
- Velike tvrdo ukoričene kuharice s mnogo fotografija (kladim se da ništa unutra nije ukusno niti su autori uopće isprobali recepte koje su vjerojatno prepisali).
- Medicinske knjige s čijih se naslovnica sjaje bolesni srčani zalisci.
- Starinske, a i novije knjige o teoriji elastičnosti s puno, naravno dobre teorije, ali ponavljane iz knjige u knjigu već stoljećima. Dosta mi je više tenzora, treba mi inspiracije.
- Debele knjige o umjetnosti sa sumnjivim izborom onoga što je važno.
- Biografije nekakvih bezveznjaka, bezbojnih političara i sportaša.
- Dječje knjige. Djeca su ove godine bila posebna meta izdavača, ali su knjige koje im se nude većinom posve isprazne. Hrvati imaju svoje *bestselling* autore koji svoje uratke specijalizirano serviraju i prodaju djeci.
- Brzinska, *fast food*, nazovi "edukacija". Od Mickeya Mousea do Alberta Camusa u 50 stranica.

- Religiozna literatura, posebno u kontekstu samopomoći. Mislim, znam da nam svima treba pomoći, ali ovako... Ne ide to.
- Bestseleri, bestseleri. Traju dva-tri tjedna, prodaju se u milijunima kopija, a onda svi na njih zaborave.

Hodajući kroz sve to što me ne zanima, tu i tamo ipak opazim nešto što mi se dopadne i što me razveseli. Opazih tako Borgesa. *Izmišljaji*. Skoro sigurno sam to pročitao kao student, ali svejedno. Dvadeset kuna, dobra trgovina. Malo dalje, još jedan biser privlači moju pažnju: Ernesto Sabato, *Prije kraja*. Sabato je (bio) moj "suborac", fizičar i pisac, čak i slikar, barem po interesu i djelovanju/slikanju, ako ne po nekoj posebnoj kvaliteti. Naravno, i ovo sam već pročitao, ali hoću jedan primjerak da ga uzmem kad mi se prohtije i kad mi bude trebala kakva pomoć. Tvrdi uvez, trideset kuna. Opet sam dobro prošao.

Razmišljam o knjigama koje sam kupio i pitam se koliko još skrivenih bisera, igala u plastovima sijena ima na ovom *Interliberu*. Ja sam pronašao samo dva, ali sigurno ih ima još koje neću uspjeti pronaći. Koliko ih je? Koliko je knjiga koje bi mi mogle izmijeniti život, a nikad ih neću pronaći?

Isto je i s ljudima. Neke dobre ljude pronađemo, neki nas zlikavci predugo zadržavaju i odvlače od našeg puta, a neki odlični ljudi prođu pored nas, možda i posve blizu, ali ih ne prepoznamo, ne opazimo. I tako, cijedeći kišu među prstima, promaknu nam i dijamanti. Većinu od njih ni ne uočimo.

A opet, zagledajući jutros knjige koje sam kupio, čini mi se da nisam ja pronašao njih, nego da su ***one mene pronašle***.

Za početak, kupio sam samo dvije knjige, a obje su napisali Argentinci. I to ne bilo kakvi Argentinci, nego suvremenici. I to ne bilo kakvi suvremenici, nego ljudi koji su se prilično dobro poznavali pa čak i imali prilike dobro i zauvijek posvađati. Evo što Sabato u svojoj knjizi o tome piše:

> Druženja u Victorijinoj kući bila su za mene nastavak obrazovanja, jedno novo sveučilište na kojemu sam se, na kraju, pokazao kao loš student. Na tim su sastancima neizbježni bili Bianco i tradicionalna juha za Borgesa. Dolazili su također Patricio i Estela Canto, Rodolfo Wilcock i ponekad Mastronardi. Uz rasprave o Stevensonu, Henryju Jamesu,

> Coleridgeu, Quevedu ili Cervantesu, česti su bili razgovori o značenju vremena, o Nietzscheu i vječnom vraćanju, beskonačnim brojevima i širenju svemira. Budući da sam dolazio iz mračnog svijeta nadrealista, osjećao sam se poput tuđinca unutar tog čistog okruženja, u koje sam uspio ubaciti ruske pisce, pa su se, uz podrugljiv Borgesov pogled, rasprave znale odužiti sve do zore.
>
> Tamo je došlo do mog zbližavanja s Borgesom. Vodili smo beskonačne razgovore o Platonu i Heraklitu iz Efeza, uvijek započinjući razgovor o nestalnosti naših sugrađana. Nažalost, 1956. godine su nas udaljila oštra politička razmimoilaženja. Jako mi je žao što se to dogodilo, ali, kako kaže Aristotel, stvari se razlikuju prema onome u čemu su slične, a ponekad se i ljudska bića razilaze zbog onoga što jednako vole.
>
> Ja nisam bio antiperonist jer sam se htio zalagati za povlastice, nego stoga što nisam podnosio despotizam i izbacivanje učitelja i profesora koji se nisu pokoravali vladinim direktivama.

Borgesovo suprotstavljanje Peronu mnogo je, naravno, poznatije od Sabatovog, jer je Borges mnogo poznatiji pisac od Sabata, ali slutim da je Sabato ovdje u nečemu u pravu. Koliko god da je Borges pretrpio poniženja, čini mi se da ga je u buntu protiv Perona vodio prvenstveno povrijeđeni ponos. Ja Borgesa razumijem, a čini mi se da razumijem i Sabata koji je u Borgesovom bijesu vidio prije svega povrijeđenu taštinu. I dok je Borges Evitu Peron smatrao "običnom prostitutkom", Sabato je o njoj mislio mnogo ljepše. Tko je bio u pravu – nemam pojma. Moj je karakter negdje na pola puta između Borgesovog i Sabatovog tako da mi se tu vrlo teško odlučiti. *Sorry*, Jorge i Ernesto, ali nemojte se svađati preko mojih leđa!

Nadmeni i otrovni Borges i preosjetljivi i lomljivi Sabato. Dva čovjeka i dvije knjige koje su me tražile. Nisam im mogao umaknuti.

Vraćamo se kući. Dolaze ekskurzije osnovaca i srednjoškolaca iz provincije, penzioneri koji traže monografije o drugu Titu i nesretne supruge u potrazi za sjajnim literarnim uzbuđenjima. Evo, oslobodio se prostor pred štandom s kobasicama! Sa Sabatom i Borgesom u lijevoj i ljutom kobasicom u desnoj

ruci odlazim prema parkiralištu. To je zagrebački Interliber. Možda ipak dođem i iduće godine, možda me opet netko pronađe.

Nadopuna: (27. 6. 2014. godine)

> Raspršene u običnom svijetu postoje knjige i stvari, a možda i ljudi koji su kao vrata u nemoguće teritorije, teritorije nemoguće i kontradiktorne istine.
>
> J. L. Borges

Eto. Vibra, što drugo reći? Za ovu Borgesovu saznah skoro dvije godine nakon što sam napisao ovaj tekst.

Borges (lijevo) i Sabato (desno) početkom 1975. godine. Fotografija je objavljena prvi put u časopisu *Revista Gente* br. 499.

Akahitova *waka*

24. studenog 2010. godine

Na proljetnu sam
došao livadu
brati ljubice

Bješe tako lijepo –
ostadoh da prenoćim

Akahito

Waka je forma japanske poezije sačinjena od dvije strofe od kojih prva ima tri stiha s tipično 5-7-5 slogova (kami-no-ku), a druga dva stiha s tipično 7-7 slogova (shimo-no-ku). *Waka* je preteča haiku forme koja je nastala odbacivanjem druge "strofe" *wake*.

Waka je kič. Haiku je kič. *Waka* i haiku su nenadmašna umjetnost. Sve tvrdnje su točne premda su kontradiktorne. To je i u duhu budističke filozofije koja je bitno utjecala na waku i haiku i koja se sasvim lijepo igra s paradoksima i kontradikcijama.

Budući da su forme tako kratke, njihova interpretacija bitno ovisi o čitatelju. Zato isti haiku može biti i kič, a i nenadmašan doživljaj. Kad Akahito (700-736) kaže *Na proljetnu sam došao livadu brati ljubice* na nama je da zamislimo i proljetnu livadu i ljubice. Oni koji imaju više iskustva te oni koji su osjetljiviji na prirodne fenomene zamislit će ljepšu livadu i ljepše cvijeće, a možda će konstruirati livadu koja ni ne može "stvarno" postojati, ali koja je neki ideal livade s ljubicama, uvijek osobno obojen. Možda će osjećaj biti i pojačan iskustvima koja nisu isključivo vizualna, npr. osjetom topline Sunca ili vlažnosti trave ili nekim doživljajem koji je čitatelj proživio u takvim okolnostima, možda dok je bio dijete – prirodni fenomeni najjače nas se dojme kad ih iskusimo po prvi put, a to je obično dok smo djeca. Cijela ta priča oko "livade s ljubicama" može tako postati izrazito kompleksan i lijep doživljaj. Na kraju, i Akahito kaže *Bješe tako lijepo*. On ne kaže zašto je bilo tako lijepo, to možemo i sami konstruirati, ali znamo da je bilo toliko lijepo da je ostao da prenoći.

I zato kratka forma poput *wake* ili haikua sigurno može istovremeno biti i kič i vrijedan iskaz. To ovisi o interpretaciji. Interpretacija je bitna komponenta umjetničkog djela, teško je zamisliti umjetnost bez interpretacije.

No, zanimljivo je da se potreba za interpretacijom pojavljuje i u fizici. Ovdje prije svega mislim na kvantnu mehaniku. Danas se fizičari manje-više slažu da je teorija kvantne mehanike jedinstvena, ali da su njene interpretacije mnogostruke. Elementarne interpretacije kvantne mehanike su Heisenbergova, Schrodingerova i Feynmanova, a postoje i druge, npr. interpretacija mnoštva svjetova. Po tome se fizika približava umjetnosti. Da, ovaj iskaz je i glupost i istina i ljepota, a vi odredite što vam od toga najviše odgovara.

Cijela ova moja priča o waki i haiku nastala je nakon što sam pročitao knjigu *Japanska haiku poezija* pokojnog Vladimira Devidea, matematičara ali i velikog poznavaoca i štovatelja japanske kulture i jezika. Mogao bih reći i da je Devide bio umjetnik nakon što sam pročitao njegovu knjigu koju sam kupio na nedavno završenom zagrebačkom sajmu knjiga *Interliber* i to za samo 50 kuna. To mi je bila jedna od uspjelijih kupovina. Devide pokušava biti nepristran koliko je moguće – to je u "opisu posla" svakog matematičara i fizičara. Tako on uglavnom navodi izvore na osnovu kojih sudi, nudi alternativne prijevode haiku sa drugih jezika (engleski, ruski, njemački i francuski) i pozicionira svoje prijevode s obzirom na to. No, na momente se javi i Devide kao umjetnik, Devide kao čovjek dubokog osjećaja i doživljaja poezije. Tako nakon svog prijevoda Ryusuiovog haikua,

> Izgubljeno dijete:
> Plače, plače – no usput
> lovi krijesnice
>
> Ryusui

Devide kaže:

> ... to je psihologija djeteta – ali i mi, kad smo vidjeli sve gadosti života, sve nepravde, svu ukorijenjenost zla – još uvijek pišemo i čitamo poeziju.

Krasno. I poetski.

Tempo enigmatico

27. kolovoza 2012. godine

Kraj. Ovaj put tako brzo završilo je vrijeme sunca i svjetlosti i ponovno se nalazim u situaciji da pišem post o tome, kao i prošle i pretprošle godine. Svaki put sve brže i brže, *i tako brzo, napokon tako brzo! Prije su godine prolazile sporije i sve je izgledalo moguće u vremenu koje se pred njim rasprostiralo poput puta otvorena prema obzorju. Ali sad godine prolaze rastućom brzinom prema smrti ...* (Ernesto Sabato).

Sjećam se. Sjedim na naizgled nepristupačnom komadu stjenovite obale koji svi izbjegavaju – zato ovdje i jest takav mir. Plivam na drugu stranu uvalice da skočim s jedne zgodne stijene. Otvorili smo suncobran u čiju zaštitu bježim. Goga je hrabrija i čita na ravnom komadiću stijene. Jako sunce stvara snažne kontraste na njenom licu. Pokušavam brzo načiniti neku vrstu “skice” vodenim bojama. Uspomena na još jedno ljeto.

Ponekad pomislim da je taj žal za proteklim vremenom izraz nezrelosti, pubertetske sentimentalnosti. Ako i jest tako, ove se godine barem mogu utješiti da ima ljudi koji su pišući bestselere o tome zaradili milijune eura. Ne bih tu knjigu nikad pročitao, jer sam po tome sličan sporednom glavnom junaku romana, Gregoriusu: “*... kad bi se ljudi gužvali pred nečim, on bi prkosno ostao vani; to je odgovaralo i njegovoj navici da bestselere čita tek godinama poslije.*”. No, nakon što mi je Goga pročitala nekoliko odlomaka, odlučio sam da ću knjigu ipak pročitati. I nije mi žao.

Noćni vlak za Lisabon napisan je kao bestseler – u mnogo čemu roman je kičast i pretjeran (glavni junak romana, Prado, inače ima patološki strah od kiča; po tome se čini da je autor svjestan svoje slabosti). Ipak, taj roman ima srž koja je vrijedna – Pascal Mercier bi načinio mnogo bolje da je izložio samo tu srž bez nepotrebnog kićenja. Ali onda to djelo ne bi bilo bestseler i pitanje je koliko bi ga ljudi pročitalo. Možda je stoga i bolje ovako.

Osnovna preokupacija romana je osvješćivanje činjenice o konačnosti,

memento mori. Sve ostalo, Bern, Portugal, Salazar i pokret otpora samo je prilično površno skicirana pozornica.

Ja sam, nema tome davno, na jednom veselom sastanku uz pivo rekao da svakodnevno mislim o smrti, a društvo s punim kriglama pogledalo me je kao da sam, jadan, bolestan. *Nazdravlje!* Jedino uz punu svjesnost o izvjesnosti smrti možemo u potpunosti živjeti, a to je i glavna tema o kojoj Mercier piše. S te strane, njegov roman mi je bio u potpunosti poznat i nije bilo ničega u njemu što sam naučio. Ono što me je veselilo bilo je da neke od tih stvari, izrečene na možda malo drugačiji način, ponovo pročitam.

Mercier je talentiran pisac, ali zna i zabrazditi u kičastu i sapuničastu sentimentalnost – priznajem, teško je pisati o vlastitoj konačnosti, a da se ne zasliniš i rasplačeš, pogotovo ako nisi prosvijetljeni budist. Ni Mercieru ne uspijeva da tu i tamo ne zaglavi u sapunicu, zakašnjelu mušku (svoju) krizu srednjih godina, kič, površnost, ali kad se sve to dobronamjerno pogleda, ostaje suština romana koja je dobra. Mogu taj roman preporučiti, iako je bestseler.

A evo i nekoliko citata koje sam izdvojio i koji bi nekoga zainteresiranog mogli uputiti u to isplati li joj/mu se *Noćni vlak za Lisabon* pročitati:

> TEMPO ENIGMATICO. ZAGONETNO VRIJEME. Trebalo mi je godinu dana da otkrijem koliko traje mjesec. Bilo je to u listopadu prošle godine, posljednjeg dana u mjesecu. Dogodilo se ono što se događa svake godine i što me svejedno svake godine uzruja kao da to nikad prije nisam doživio: novo, bljeđe jutarnje svjetlo najavljivalo je zimu. Nije više bilo vrela sjaja, ni bolna zasljepljivanja, ni užarena daha pred kojim bi čovjek najradije pobjegao u sjenu. [...]
>
> Ne, nisam se prepao blijedog, mliječnog vela novog svjetla. Prepao sam se činjenice da slomljeno, oslabljeno svjetlo ponovno naznačuje kraj jednog razdoblja u prirodi i jednog vremenskog odsječka mog života. Što sam napravio od ožujka, od dana kad bi se šalica na kavanskom stolu na suncu ponovno ugrijala do te mjere da je nisam mogao uhvatiti za uho? Je li otad proteklo mnogo vremena ili malo? Sedam mjeseci – koliko je to vremena? [...]

> Pitanje koje sam htio postaviti bilo je sasvim drukčije: o čemu ovisi da smo mjesec dana doživjeli kao ispunjeno, svoje vrijeme, a ne kao vrijeme koje je proteklo, koje smo samo otrpjeli i koje nam je prošlo kroz prste pa nam se čini izgubljenim, propuštenim vremenom, kod kojeg nismo žalosni jer je prošlo, nego zato što od njega nismo mogli učiniti ništa drugo? Pitanje dakle nije: koliko traje mjesec dana, nego što bismo u vremenu od jednog mjeseca mogli učiniti za sebe. Kad se to dogodi, da imam dojam da je taj mjesec bio sasvim moj?

Te dijelove sam komotno mogao i ja napisati – nažalost nisam. Ali u potpunosti odgovaraju mom iskustvu. Budući da je roman bestseler, valjda odgovara i mnogim iskustvima.

> - Teško je to reći – reče Gregorius. - Veoma teško. Znate što je sanjarenje. U neku ruku, to je to. Ali onda i sasvim drukčije. Ozbiljnije. I luđe. Kad životni vijek krene svom kraju, nikakva pravila više ne vrijede. I onda se čini kao da je čovjek prolupao i da je zreo za ludnicu. Ali u biti je obrnuto: tamo pripadaju oni koji ne žele prihvatiti da je vremena sve manje. Oni koji nastavljaju kao da ništa nije bilo. [...]
>
> JUVENTUDE IMORTAL. BESMRTNA MLADOST. U mladosti živimo kao da smo besmrtni. Znanje o smrtnosti okružuje nas poput krhke vrpce od papira, koje nam jedva dodiruje kožu. Kad se u životu to mijenja? Kad se vrpca počinje stezati oko nas, dok nas na kraju ne počne gušiti? Po čemu prepoznajemo njezin nježan, ali nepopustljiv stisak koji nam daje do znanja da nikad više neće popustiti? Po čemu ga prepoznajemo kod drugih? A po čemu kod sebe?

Pascal Mercier je pseudonim Petera Bieria, švicarskog filozofa i pisca. Svoj doktorat Bieri je izradio na temi filozofije vremena.

Tjeskoba: od Biblije do Ciorana

Moguće je da je *O nedaći biti rođen* najdepresivnija i najpesimističnija knjiga koju sam pročitao. Knjiga je puna razornog i duboko istinitog cinizma, karakterističnog za Nietzschea, ali joj nedostaju manijakalno-euforični dijelovi koji ipak tu i tamo razbiju i "osvježe" Nietzscheov tekst. Cioran je pisac samo za starije od 18 godina, a i onda samo za one koji već znaju zašto se nisu ubili (u smislu onog Camusovog *Postoji samo jedan doista ozbiljan filozofski problem: samoubojstvo.*).

Potrebno je uložiti znatan napor da se takva knjiga pročita i to ne zato što su Cioranove misli ili jezik naporni – upravo suprotno, Cioran je toliko jasan u svojim režućim rečenicama o besmislu, ispraznosti i uludosti svakog djelovanja, da istovremeno izaziva ciničan smijeh i egzistencijalnu nelagodu koja se manifestira kruljenjem u želucu i vrtoglavicom. Za sve one koji navedene manifestacije mogu preživjeti te su stariji od 18 godina, Ciorana svakako preporučujem.

Upravo zato jer sam od Ciorana preuzeo poruku, shvatih koliko je uzaludno i beskorisno bilo šta pisati o takvoj knjizi, i zato o njoj ne bih ni pisao da nedavno nisam čitao *Propovjednika*, knjigu Starog zavjeta, ovaj put u prijevodu *Novog svijeta* – to je prijevod (s engleskog jezika) koji zagovaraju Jehovini svjedoci. Postoje, naravno, uglavnom male, razlike u prijevodima Biblije, no ovdje je zanimljiv izbor riječi *ispraznost* za prijevod engleske riječi *vanity*. U starijim se prijevodima umjesto *ispraznost* može naći *taština*, što je također jedno od značenja engleskog *vanity*. No, to *ispraznost* dalo je iznimno pesimističnu notu prijevodu i odmah me podsjetilo na Ciorana. Ideja o ovom postu nastala je na poigravanju s "originalnošću" ove zamisli.

Ali, avaj, čitajući ponovo *O nedaći biti rođen*, za potrebe ovog osvrta, uočih sljedeće:

> Čuje se sa svih strana da ako je sve ništavo, raditi dobro ono što se radi nije ništavo. Pa ipak čak je i to ništavo. Da bismo

došli do tog zaključka i da bismo ga podnosili, ne moramo obavljati nikakav poziv ili barem onaj kraljevski, kao Salomon.

U ovom odlomku Cioran jasno ukazuje na *Propovjednika* čije se autorstvo pripisuje kralju Salomonu. Dakle, ništa od moje "originalnosti", ali, svejedno, odlučih da ipak napišem ovaj tekst, barem kao brzinski i vrlo ograničeni popis "paralela" između *Propovjednika* (u prijevodu *Novog svijeta*) i *O nedaći biti rođen* (ONBR).

Propovjednik: Što je bilo, opet će biti, i što se činilo, opet će se činiti, i tako nema ništa novo pod suncem. Ima li išta o čemu bi se moglo reći: *"Gle, ovo je novo"*? I to već od davnine postoji. Ono što postoji, nastalo je prije nas. Nitko se ne sjeća ljudi iz prijašnjih vremena niti će se itko sjećati onih koji će kasnije doći.

ONBR: Ono nad čime se više ne možemo sažaliti ne broji se i ne postoji više. Uviđamo zašto nam naša prošlost tako brzo prestaje pripadati, kako bi poprimila lik povijesti koja se više nikoga ne tiče.

Propovjednik: I upravio sam srce da upoznam mudrost, a tako i ludost i bezumlje, ali spoznao sam da je i to trčanje za vjetrom. Jer gdje je mnogo mudrosti, mnogo je i jada, i tko povećava znanje, povećava bol.

ONBR: Moja sposobnost da budem razočaran nadmašuje moje intelektualne sposobnosti. Ona je ta koja mi omogućuje da razumijem Budu, ali i ona koja me sprečava da ga slijedim.

ONBR: Što znam kao šezdesetogodišnjak, znao sam jednako dobro i kao dvadesetogodišnjak. Četrdeset godina dugog, suvišnog rada na provjeravanju.

Propovjednik: Mudar jasno vidi, a bezumnik hoda u mrklome mraku. Ali spoznao sam i to da sve njih na kraju zadesi isto. I rekao sam u srcu svojemu: "Što će zadesiti bezumnika, to će zadesiti i mene." Čemu sam onda bio mudar, suviše mudar? I rekao sam u srcu svojemu: "I to je ispraznost." Jer sjećanje

na mudroga ne traje ništa duže nego sjećanje na bezumnika. U danima koji dolaze svatko će biti zaboravljen. I kako će umrijeti mudar čovjek? Isto kao i bezumnik.

ONBR: Ako je svojstvo mudraca da ne radi ništa beskorisno, nitko me neće nadmašiti u mudrosti: ja se čak neću udostojiti raditi ni korisne stvari.

Propovjednik: Opet sam stao promatrati sva tlačenja koja se čine pod suncem, i gle, suze potlačenih, a nikoga nema da ih utješi. Moć je u rukama tlačitelja njihovih, a nikoga nema da ih utješi. Zato sretnijima smatram mrtve koji su već pomrli nego žive koji su još živi. A i od jednih i od drugih bolji je onaj tko se još nije ni rodio, tko nije vidio mučan posao koji se radi pod suncem.

ONBR: Ako sam se ranije suočen s mrtvacem pitao: "Što je imao od toga da se rodio?", sada si postavljam isto pitanje pred bilo kojim živim bićem.

ONBR: Tračani i bogumili – ne mogu zaboraviti da sam se i sam kretao u istim predjelima kao i oni, niti da su jedni plakali nad novorođenčadi, a drugi, kako bi dokazali nedužnost Boga, Sotoni pripisivali odgovornost za sramotu Stvaranja.

ONBR: Htio bih biti slobodan, silno slobodan. Slobodan kao mrtvorođenče.

Propovjednik: Bolja je jedna šaka počinka nego dvije šake truda i trčanja za vjetrom.

ONBR: Priznajem, ne radim ništa. No gledam kako sati prolaze – što je bolje nego da ih pokušavam ispuniti.

Propovjednik: Svašta sam vidio za ispraznih dana svojih. Pravednik propada u pravednosti svojoj, a zli čovjek dugo živi u zloći svojoj.

ONBR: Da nema ideje neuspjelog svijeta, prizor nepravde u svim režimima natjerao bi čak i posve bezvoljnog čovjeka u luđačku košulju.

ONBR: Treba se staviti na stranu potlačenih u svim okolnostima, čak i kada su u krivu, a da se ipak ne izgubi iz vida da su i oni zamiješeni iz istog blata kao i tlačitelji.

Inače, na interpretaciji *Propovjednika* lome se koplja. Nije ni čudo, teško je pomiriti tako pesimističan tekst s vjerovanjem u Boga [1], a na momente se čak i čini, barem meni kao laiku, kao da je tekst naknadno "omekšavan" dodavanjem referenci na Boga kao vrhovnog autoriteta i jedinog izlaza iz kruga ispraznosti.

Bez obzira na sve, pesimizam kralja Salomona samo je *light* varijanta onog Cioranovog.

Na kraju, ne mogu nikome preporučiti da pročita Cioranovu knjigu. Čemu bi to uopće služilo?

---

[1] Kad se govori o pesimizmu u kontekstu religije svakako ne treba zaboraviti budizam. O tome, a pogotovo vezama s *Propovjednikom*, dalo bi se napisati mnogo teksta, ali u ovom je kontekstu možda dovoljno napomenuti poznati Bodhidharmin odgovor na pitanje cara Wua.

Car Wu: *Koje je najviše značenje plemenite istine?*
Bodhidharma: *Ne postoji plemenita istina, postoji samo praznina.*

Fra Vilim Baskervilski

26. veljače 2016. godine

Smrt Umberta Eca, 19. veljače ove godine, bila mi je povod za ponovno iščitavanje njegovih djela. Nešto sam ponovno prelistao, nešto detaljnije pročitao, a prošao sam i kroz njegove eseje koje nikad prije nisam pročitao. No, od svega toga, najviše me je na razmišljanje potaknulo *Ime ruže*. Svi, naravno, znaju za *Ime ruže*, a ako roman i nisu čitali, gledali su film sa Seanom Conneryjem (kao Vilim Baskervilski) i Christianom Slaterom (kao Adso iz Melka) – što se tu još uopće ima reći?

Vjerojatno ništa novo, ali evo, za svaki slučaj.

Lik fra Vilima Baskervilskog čudna je mješavina Williama Ockhamskog, Sherlocka Holmesa (Baskerville podsjeća naravno na *Baskervilskog psa*) i svetog Franje. Zapravo, to je toliko rijetka mješavina da mi je nevjerojatno da ju je Eco odabrao. Nevjerojatno mi je to ne zato što ta mješavina ne postoji, nego zato što sam siguran da postoji, koliko god bila neobična i rijetka. Za znanstvenost Williama Ockhamskog i Sherlocka Holmesa potreban je naime hladan i analitički um, a za strastvenost i stalnu uznesenost svetog Franje, barem onog literarnog, vrelo i ustreptalo srce. Koliko god to dvoje izgledalo nespojivo – spojivo je u konkretnim ljudima.

Ime ruže priča je o sukobljenim kršćanstvima – okrutnom i zastrašujućem kršćanstvu knjižničara Jorgea i inkvizitora Guija i veselom i slobodnom, ali i srčanom i neustrašivom kršćanstvu Franje i Vilima. Okrutno i zastrašujuće kršćanstvo detaljno je secirao Dostojevski u *Velikom inkvizitoru* (*Braća Karamazovi*). To je kršćanstvo crkve, poslušnosti i straha. Dostojevski ga zove kršćanstvom tajne, čuda i autoriteta:

> O, ti si znao da će se tvoj čin sačuvati u knjigama, doprijeti do dalekih vremena i u najudaljenije krajeve Zemlje te se ponadao da će i čovjek kad pođe za Tobom ostati uz Boga i da neće tražiti čuda. Ali nisi znao da će čovjek, čim odbaci čudo, odmah odbaciti i Boga, jer čovjek ne traži toliko Boga koliko

> čudesa. A kako čovjek ne može živjeti bez čuda, to će on sebi postvarati nova čudesa, sad već svoja i pokloniti se vračarskom duhu, babinu čaranju, ma bio stoput buntovnik, heretik i bezbožnik. Ti nisi sišao s križa kada su ti dovikivali, rugali se i dražili te: "Siđi s križa i vjerovaćemo da si to Ti." A nisi sišao zato što i opet nisi htio da pokoriš čovjeka čudom, nego si žudio za slobodom i vjerom, a ne za onom koja je plod čuda. Žudio si za slobodom ljubavi, a ne za ropskim ushitom sužnja pred silom koja mu je jednom zauvijek utjerala strah u kosti. Ali i onda si sudio o ljudima odviše visoko, jer su oni, razumije se, sužnji, mada su stvoreni za buntovnike.

Kršćanstvo tajne, čuda i autoriteta nije prava vjera, tako Dostojevski sugerira. Tek kad se odbaci autoritet koji proizlazi iz "tajne" i "čuda", tek tad se (možda) može istinski vjerovati, a ono božanstveno koje ostaje iza toga je valjda ljubav. Autoritetno kršćanstvo inzistira na navodnom moralu i iskvarenosti tjelesnog i ovozemaljskog. Eco u eseju *Konstruiranje neprijatelja* tvrdi da je to posljedica Pavlovog doprinosa *Novom zavjetu*:

> ... zamislite što je mogao misliti i napisati jedan srednjovjekovni moralist ne bi li potkrijepio načelo svetog Pavla prema kojemu bi, ako je ikako moguće bez izgaranja, bilo bolje nikad ne upoznati tjelesne užitke. Odon iz Clunyja u desetom je stoljeću podsjećao:
>
> "Ljepota tijela sva je u koži. Zapravo, kad bi ljudi vidjeli ono što je ispod kože, obdareni poput risova iz Beocije vidom koji prodire u unutrašnjost, sam pogled na žene u njima bi izazvao mučninu: sva ta ženska dražest nije ništa drugo doli sluz, krv, tekućina, žuč. Razmislite o onome što se skriva u nozdrvama, u vratu, u utrobi: gnusobe posvuda. [...] Kako, dakle, mi koji se gadimo na samu pomisao da jagodicama prstiju dodirnemo rigotinu ili gnoj možemo poželjeti stisnuti u naručje običnu vreću izlučina!"

Praktički isti tekst u *Imenu ruže* izgovara Ubertino kad inkvizicija odluči na lomači spaliti neimenovanu siroticu.

Vilim odbacivanju autoriteta i čuda pristupa znanstvenom metodom (kao i njegov prijatelj William Ockhamski), a neki od njegove male braće, barem

prema onome što piše u *Imenu ruže*, šokantnim i izravnim ponižavanjem relikvijske svetosti:

> - “Zar nije minorit bio i onaj brat Diotisalvi iz Firence?”
>
> - “Jest”, nasmiješi se Vilim. “Onaj što je otišao u dominikanski samostan i rekao kako neće primati hrane ne dadu li mu prije komad haljine svetog Ivana da je sačuva kao relikviju, a kad ju je dobio, njome je očistio stražnjicu i onda je bacio na gnojište i motkom je povlačio po izmetu vičući: jao, pomozite, braćo, u zahodu sam izgubio svečeve relikvije!”

I nije zato nimalo svejedno je li se Isus smijao ili nije, koliko god čudno (možda mlađem) čitatelju taj opetovani motiv rasprave između Vilima i Jorgea mogao izgledati. Jer smijeh otkriva Isusovo vrednovanje ovog svijeta i mogućnost da u njemu uživamo. Otkriva da je ovaj svijet i ovaj zemaljski život više od samo patnje i ružnoće i da postoje razlozi da u njemu, bez obzira što je prolazan i težak, vidimo ljepotu i svetost – tako ju je vidio i Franjo:

> Hvaljen budi, Gospodine moj, sa svim svojim stvorovima, posebno s gospodinom bratom suncem, koji čini da bude dan i koji nas rasvjetljuje. Ono je lijepo i blista velikim sjajem i Tebe, o Svevišnji, označava.
>
> Hvaljen budi, Gospodine moj, po bratu mjesecu i zvijedama, na nebu si ih Ti oblikovao sjajne, dragocjene i lijepe.
>
> Hvaljen budi, Gospodine moj, po sestri vodi, koja je veoma korisna i ponizna, dragocjena i čista.
>
> Hvaljen budi, Gospodine moj, po sestri zemlji, majci našoj, koja nas uzdržava i upravlja i plodove na razne donosi sa šarenim cvijećem i travom.
>
> Hvaljen budi, Gospodine moj, po onima koji opraštaju svima iz ljubavi prema Tebi, i koji podnose bolest i nevolje.
>
> Hvalite i blagosivljajte Gospodina mojega, zahvaljujte mu i služite mu u poniznosti velikoj!

Za kršćanstvo autoriteta, ovo je skaredno, jer smijeh, naravno, razotkriva lažni autoritet. Zato se Isus nikako nije mogao smijati i zato Franjo mora biti najobičniji komedijaš:

> "Ti si gori od đavla, minoritu", reče Jorge. "Ti si komedijaš kao i svetac koji vas je začeo. Ti si kao tvoj Franjo koji *de toto corpore fecerat linguam*, koji je držao propovijedi priređujući predstave poput pelivana, koji bi škrca zbunio stavivši mu u ruku zlatan novac, koji je vrijeđao pobožnost dumana govoreći Miserere umjesto propovijedi, koji je prosio na francuskom i na komadu drveta oponašao svirača violine, koji se preoblačio u skitnicu da bi smeo proždrljive fratre, koji se gol bacao na snijeg, razgovarao sa životinjama i s biljkama, i samu **tajnu** rođenja pretvarao u seosku priredbu, zazivao betlehemsko janje oponašajući ovčje blejanje ...

Neki sam dan u emisiji *Peti dan* na Hrvatskoj televiziji izjavio da mislim kako Franjo ne bi postao svetac u današnjoj katoličkoj crkvi (nije li i danas za stjecanje svetog statusa potreban dokaz za barem dva (!) **čuda**?). Čitajući Eca, siguran sam da bi se i on sa mnom složio. Eco zapravo u svom eseju *Apsolutno i relativno* izravno tvrdi da jedan drugi svetac (za kojeg je Eco bio ekspert), Toma Akvinski, ne bi danas postao svet:

> Sveti Toma, na primjer, smatrao je da oni [embriji] imaju samo osjetilnu dušu, kao životinje, i zbog toga, budući da još nisu ljudska bića obdarena racionalnom dušom, neće sudjelovati u uskrsnuću tijela. Danas bi mu se pripisala hereza, ali u ono krajnje uljuđeno doba proglasili su ga svetim.

Inzistiranje na tajni i autoritetu postoji u kršćanstvu valjda od samog njegovog početka. Lionski biskup Irenej, poznat po sređivanju onoga što danas zovemo *Biblijom*, izbacio je sva evanđelja koja je smatrao heretičkim i definirao kršćanski kanon koji danas zovemo *Novim Zavjetom* – u njemu se Isus ne smije, a Marija Magdalena je pomalo nejasan lik, često u drugom planu. U gnostičkim evanđeljima otkrivenim u Nag Hammadiju 1945. godine Isus se i smije i ljubi Magdalenu. Tako u gnostičkoj *Petrovoj Apokalipsi* piše ...

> Onaj kojeg si vidio na drvetu kako se sretno smije, to je živući Isus.

... a u Filipovom evanđelju

> Mariju Magdalenu volio je više od svih učenika i često bi je ljubio.

Eto. Pa tko nije pročitao, neka svakako pročita, a ni film nije loš.

Kip u zidu župne crkve uznesenja Blažene djevice Marije u Tuhlju.

Značenje svega toga

Knjiga Richarda P. Feynmana *The Meaning of it All* (*Značenje svega toga*) neobičan je mješanac inspirativnog prvog dijela i pubertetski nezrelog drugog dijela. U stvari, može biti da sam upravo opisao lik i djelo pokojnog Feynmana – mješavina sušte inspiracije i pubertetske nezrelosti. Da se takva dva, naizgled nespojiva dijela, mogu naći u jednoj osobi možda i nije čudno. Može biti da je pubertetska nezrelost način pobune protiv dosadnog i formaliziranog “odraslog” svijeta, preopterećenog “mehanizmima upravljanja”, “načinima odlučivanja”, “procedurama” i “slavnoj” povijesti koja prati sav taj nataloženi d*ek (sve su to bijedne i tupave zamjene za dobre ideje). Ali, svejedno, koliko god opravdavao namjernu naivnost i neformalnost svoje osobnosti, ona Feynmanova u drugom dijelu knjige mi je u stvari išla na živce. Ne sumnjam da je slušateljima Feynmanovog predavanja bilo zanimljivije nego meni – on je imao načina da hipnotizira slušateljstvo. On je bio svjetski prvak te vještine, a u knjizi uostalom i sam tvrdi da je hipnoza tvrdo dokazani znanstveni fenomen.

No, tu je prvi dio knjige, svakako vrijedan pažnje. Donosim nekoliko, po mojoj ocjeni zanimljivih odlomaka u mom prijevodu s engleskog jezika.

> Taj rad se ne radi zbog primjene. On se radi zbog uzbuđenja onim što se otkrije. Možda mnogi od vas to znaju. Ali za vas koji ne znate, meni je gotovo nemoguće prenijeti kroz predavanje ovaj važan aspekt, uzbudljivi dio, pravi razlog za znanost. A ako to ne razumijete onda ne razumijete ništa. Ne možete razumjeti znanost i njenu vezu prema bilo čemu ako ne razumijete i cijenite veliku avanturu našeg vremena. Ne živite u svom vremenu ako ne razumijete da je to ogromna avantura i divlja i uzbudljiva stvar.

To je bio Feynman. Sad znate zašto su ga studenti voljeli, a vole ga i danas.

> A novine, kao što znate, imaju uobičajenu rečenicu za svako otkriće u današnjoj fiziologiji: *“Znanstvenik je rekao da bi to*

> *otkriće moglo imati uporabu za liječenje raka*". Ali oni ne mogu objasniti vrijednost te stvari po sebi.

O tome sam pisao i predavao mnogo puta i slažem se, naravno. Problem je u naše vrijeme eskalirao do te mjere da postaje problem znanstvene etike.

Možda je najzanimljiviji dio knjige onaj koji se bavi sumnjom kao vrijednošću. Naime, u religiji, sumnja nije vrijednost, ona je (vražje) iskušenje koje treba prevazići na putu do prave vjere. No, Feynman kaže da je stalno održavanje sumnje, stalno nepovjerenje u sve što znaš, jedini način da se baviš znanošću. Kad kažemo da je znanost zadnja utvrda slobode od svih dogmatizama, to u stvari znači da se u našem poslu sumnja njeguje. Bez sumnje, dogme rastu kao korov oko slobodne misli.

> A od ogromne je važnosti, da bismo mogli napredovati, da prihvatimo neznanje i sumnju. Zato jer sumnjamo, mi predlažemo da razmotrimo druge smjerove u potrazi za novim idejama.
>
> Ako ne bismo mogli ili željeli gledati u novim smjerovima, ako ne bismo imali sumnje ili prihvatili neznanje, ne bismo dobili nove ideje. Tada ne bi bilo ničega vrijednog provjere, jer bismo znali što je istina. Tako je ono što danas zovemo znanstvenim znanjem ukupnost izjava različitog stupnja sigurnosti. Neke od njih su posve nesigurne; neke od njih su gotovo sigurne; ali nijedna nije potpuno sigurna. Znanstvenici su naviknuli na to. Mi znamo da je konzistentno moći živjeti i ne znati. Neki ljudi kažu, *"Kako možete živjeti a da ne znate?"* Ja ne znam što oni misle. Ja oduvijek živim a da ne znam. To je lako. Kako doći do toga da znaš je ono što želim znati.

Feynmanovski jednostavno, naizgled naivno, a ubojito oštro.

> I tako, ukratko, ne možete ništa dokazati iz jednog pojavljivanja, iz dva pojavljivanja, i tako dalje. Sve se mora provjeriti vrlo pažljivo. Inače ćete postati jedan od onih ljudi koji vjeruju u svakojake lude stvari i ne razumiju svijet u kojemu su. Nitko ne razumije svijet u kojem je, ali neki ljudi su u tome bolji od drugih.

Kap prokletstva

29. kolovoza 2013. godine

Belu Hamvasa zaboravio sam u ruksaku s knjigama kojeg smo prvog (i najvažnijeg) spakirali. I tako smo fino otišli prema otocima bez *Kapi prokletstva* i *Scientie Sacre*. Stigavši na Lošinj, bilo mi je zbog toga žao jer znam tko je Hamvas (pročitao sam zbirku eseja *Jasmin i maslina*) i radovao sam se što će mi njegova rafiniranost i srčanost uljepšavati dane sunca i odmora. Hamvas bi naravno savršeno dobro razumio sunce i ljenčarenje.

I tako se nađosmo na Lošinju, u potrazi za knjižarom i nekakvim knjigama koje su trebale nadomjestiti ono što smo zaboravili. Ja sam naravno znao da se mogu samo razočarati. Pa što bih to mogao naći u knjižari u Malom Lošinju što bi ikako moglo nadomjestiti Hamvasa? I bio sam u pravu. Prvo, prave knjižare u Malom Lošinju zapravo nema. Postoji nešto kao papirnica u čijem se kutku nalazi nekoliko knjiga. Moderne besmislice i *Braća Karamazovi*. E pa vrijeme je da to ponovo pročitam. Osamsto stranica bit će i više nego dosta. 59 kuna u izdanju Jutarnjeg lista. Nije Hamvas, ali ipak...

Tjedan dana kasnije, u gradu Krku, otkrivamo da je knjižara koju smo prošlih godina posjećivali zatvorena. Pa da, modernim turistima knjige nisu potrebne. Kladim se da uopće nisu imali prometa. I tako ja ostah zaglavljen s Mitjom, Ivanom i Aljošom i njihovim razvratnim i blesavim ocem. Stigao do 220. stranice.

Vrativši se u Zagreb, nalazimo ruksak tamo gdje smo ga zaboravili, a u njemu Hamvas! Ne mogu se načuditi kvaliteti i ljepoti Hamvasevog jezika i misli, svaku drugu stranicu nalijepim oznaku oduševljen nečim što sam pročitao. Hamvas je pravi mudrac.

Večeras sam naglas čitao jedan odlomak koji sam označio i ponovo se smrznuo od njegove snage.

> Stvar je počela biti zastrašujućom kada ni za dlaku nisam htio popustiti onim smrdljivim splačinama kojima su nas danima, u svakoj minuti svakoga sata, pogotovo u školi, umivali, a koje su tako svesrdno nazivali životnom realnošću. Tako sam

primijetio da mladež suviše lako i suviše brzo popušta tom krštenju unatrag. To je religija *tjatakavjesvijet*. Držanje *nau čisesinkopokoravatistvarnosti* nisam prihvatio ni za trenutak. Nikada nisam nikome povjerovao kako je ta gadarija realnost.

Realnost je za njih bilo nebo sa svim zvijezdama, koje je zapravo lunapark nekog kozmičkog šarlatana, realnost je za njih bilo ljudsko tijelo, koje je kiks kakva nespretnog šeprtlje, dok je ženska ljepota podvala grabežljivica, a ljubav lakrdija. Realnošću su nazivali to kada se međusobno kleveću, kada popljuju sve što je čisto, kada potajice čine dvosmislenim ono što je jednostavno, kada sumnjiče poštenje, kada žmirkaju nad očitovanjem toplog srca, kada ogovaraju strast, kada nad dubinom nabiru nos, kada sve ono što je ozbiljno i istinito i svjetlosno, zaslinjuju i omalovažavaju, krivotvore i prljaju. Ono što je izvan te realnosti, tek je nezrelo sanjarenje deriščadi, takozvani idealizam. Plemićka razvratnost, građanska korupcija i *ressentiment* ološi susreću se na toj točki. Realnost je imalo samo okorjelo podlaštvo, i životni je plan počivao na tome da prevara i nasilje imaju punomoć za postojanje. Upravo takvi su se nazivali “sposobnima za život”, hvalisavac i licemjer i štreber.

Hamvas u ovom prekrasnom odlomku iznosi ideju koju sam ja mnogo skromnije obradio u eseju *Najbolji od svih svjetova**. Kad sam pročitao Hamvasev tekst, bilo mi je i krivo i drago. Krivo jer je netko prije mene u iznošenju ideje bio mnogo elokventniji i precizniji od mene, a drago jer je to bio Bela Hamvas. Bela Hamvas!

Nadopuna: (26. rujna 2013. godine) *Scientiu sacru* nisam uspio u potpunosti i detaljno pročitati jer je prilično naporna. Hamvas u njoj pokušava dati neku sveobuhvatnu, sistemsku, a opet eklektičnu sliku postojanja. Nije mi se to dopalo. Mislim da je i Hamvas u kasnijim godinama shvatio da se najveće mudrosti ne nalaze u “misaonim sustavima” i filozofskim tradicijama pa je većinom pisao kraće i neizmjerno bolje tekstove u formi eseja.

---

* Esej nije ušao u ovaj izbor.

Tragovi goveda

Negdje sam pročitao da oko 10% djece rođene u braku ima biološkog oca koji nije muž njihove majke*.

Kad bih ja imao kćer od 18 godina ne bi mi uopće bilo važno je li “moja”. Mislim, što ima veze? Živio si s djetetom, bio s njom od kad je prvi put dreknula pa dok se, evo, upravo, nije “smrtno” zaljubila. Učio si je najboljem od onoga što znaš. Čija bi mogla biti nego moja? Pa i ako nema moje gene. Mislim, šta ima veze? Mogao bih se naljutiti na njenu mamu. Ovisno o situaciji.

> ... a na njegovom mjestu s druge strane stola sjedila je Jula i gledala kroz prozor. Naglo se okrenula i pogledala ga u oči.
>
> - Ignjatija, jesam li ja kurvetina?
>
> Želio joj je reći da nije, ali je došao svijesti. Ili nije.

A možda je meni lako govoriti o tome ovako “teorijski”, kao što i obično govorim o stvarima? Ne znam. Znam samo da postoje ljudi koji takvim situacijama nisu bili dorasli.

Takve su se situacije događale oduvijek pa i početkom dvadesetih godina prošlog stoljeća, pojačane užasima tek svršenog rata, pljačkom i nasiljem dezertera-kaderaša, a i bivših vojnika koji su se na bojištu svega nagledali i vratili se drukčiji. Neki bolji, a neki i gori. Kao i poslije svakog rata.

Roman *Tragovi goveda* Mladena Blaževića (2008) bavi se vremenom oko onog prvog velikog rata, ali rat i konkretno vrijeme možda za sve ono što se u njemu događa i nisu presudno važni. Na kraju, uvijek se pojave iste situacije. I uvijek iznova jedni prođu ispite koji pred njih život stavlja, a drugi ne. Glavni junak Blaževićeve knjige, Petar zvani Šuljovan, suočen s ispitom da njegova kći možda i nije njegova, nalazi na njega fenomenalno ljudski odgovor – mala je ista mama, Ana. A to ne može biti loše. Stvar riješena.

> - A vidi je ... ljepotica ... Ista Ana ... a?

Ipak, svijet u kojem žive likovi *Tragova goveda* bistriji je nego ovaj naš. Lakše se vidi kroz njega i bolje se zna šta valja, a šta ne, tko je lupež, a u kome ima dobrote. Kao što Ljudina kaže,

> Šuti, radi svoj posao, u tuđi se ne miješaj, a vrijeme i onako pokaže tko si i tko su drugi. Dođe sve na svoje mjesto.

U ovom našem svijetu teško je da ima veće laži od te i svatko tko je zagrebao samo malo ispod njegove površine zna da je teško naći dobra čovjeka, a da najveći lopovi postaju cijenjeni ljudi. Veliki borci za “pravdu”. Po tome je svijet *Tragova goveda* pomalo bajkovit, koliko god da da je okrutan i grub – vidi se u njemu još one istine i dobrote koja je isparila iz našeg svijeta.

Radnja Blaževićevog romana odvija se u bogatom selu s gostionicom, pilanom, mlinom, kamenolomom, trgovcima stokom, putevima i koncesijama na puteve, bogatim šljivicima i prepečenim dvoguzim rakijama. Svijet je to koji svako malo zastane i skupi se u gostionici gazde Gnjace, gdje paradiraju najčudniji likovi što ih ovi naši geni i odgoj mogu sastaviti, od revolucionara i kurvara do lopova i budala, pijanaca i klauna, kradljivaca stoke, ratnih profitera i ubojica. Blaževiću ne nedostaje sočnih i paprenih riječi da opiše svakoga od njih:

> Zatim, Prikolica. Čovjek koji je teško susprezao i nevješto prikrivao zvuk svog prdca udarcem šake o stol.

To je svijet nezadovoljnih muževa, očeva što imaju samo kćeri, ugovorenih brakova i djevojaka uvijek, naravno, pogrešno zaljubljenih. U neku protuhu ili siromaha:

> - Što će njih dvoje zajedno? Ne bi imali što za pojesti .. Što bi s djecom? ... Ona bi pjevala, a on čita. Od toga se ne da živsti.
>
> - Aha ... neš se javiti svom sinu zbog tog što nisi na čisto oćeš Šuljovanu dati svoju ćer il neš. Piši sinu, a ne Šuljovanu ... da znaš ... Ana cmizdri za Šuljom svaku večer ... da znaš ... oš joj slomiti srce?
>
> - Od ljubavi se ne živi. Ti to znaš.

Nema u onome što sam pročitao kod Blaževića mnogo toga što mi nije na neki način bilo poznato. Zato znam da nije slagao više nego što je bilo potrebno. A bilo mi je poznato zato što su životi ljudi slični, bez obzira zovu li se Ignjatija, Moša, Ivica ili Anton i križaju li se s tri prsta ili vjeruju u Lenjina. Radi se o sličnosti koju stvaraju život i smrt, ljubav i mržnja. O odabiru pravih skretanja kad nas život suoči s teškim izborima i kad znamo da će nas odluka pred koju smo dovedeni zauvijek odrediti.

Tragovi goveda puni su takvih odluka i ispita na kojima ne prolaze svi dobro. Pa ni oni nabolji. Ali žive. Kreću ispočetka ako treba. S kćerima koje nisu njihove. Pa što. Barem su iste kao njihove majke, a to nikako ne može biti loše. Ako si pravo muško.

---

* Često se čuje broj od desetak posto djece kojima je kao biološki otac naveden muškarac koji to nije. Taj se podatak temeljio i na istraživanjima između 1957. i 2002. godine koja su gensku nekompatibilnost djeteta i oca određivala iz krvnih grupa ili DNA testiranja. Novije procjene ipak sugeriraju da je točan broj vjerojatno desetak puta manji, oko 1 do 2% – vidjeti npr M.H.D. Larmuseau, K. Matthijs i T. Wenseleers, *Cuckolded fathers rare in human populations*, Trends in Ecology & Evolution 31, P327 (2016). Ova razlika može biti rezultat ranijih pogrešaka u testiranju te odabira uzorka očeva i djece koji nije bio posve nasumičan, a može biti i da se postotak u zadnjih dvadesetak godina smanjio.

Na mramornim liticama

Na mramornim liticama (*Auf den Marmorklippen*) je kontroverzna knjiga vitičastog stila, neujednačenog tempa, čudnog raspleta, "sumnjive" i nejasne poruke i elitističkog stava. Osim posljednjeg, sva navedena svojstva teksta me redovito odbijaju – takve knjige rijetko uspijevam dovršiti. A ovu sam ipak dovršio. Možda i zato što je prilično kratka.

Da se razumijemo, ima u *Mramornim liticama* mnogo ljepote koju bi bilo šteta propustiti – Ernst Jünger završio je sredinom dvadesetih godina prošloga stoljeća studije zoologije i filozofije, a koliko to može biti fantastična kombinacija, Jünger pokazuje u iznimno nadahnutim opisima prirode, svake travke, kukca, cvijeta i lista koje zna u dušu.

> S terase se kroz staklena vrata ulazilo u biblioteku. Za vrijeme lijepih jutarnjih sati ta su vrata bila širom otvorena, tako da je brat Otho za svojim stolom sjedio kao da je u vrtu.
>
> Uvijek sam rado kročio u tu sobu na čijem su stropu poigravale zelene sjene lišća i u čiji je mir prodirao cvrkut mladih ptica i zujanje pčela.
>
> ...
>
> ... dok je sunce zalazilo na vedrom nebu Egeja. S njegovim bi zalaskom u grad prodirao blagi dašak koji je dolazio iz luke prepune galija. Zatim bi se slatki miris ruža pomiješao s dahom smokvina drveća, a lahor s mora donio bi esenciju dalekih šumskih obronaka. A iznad svega uzdizao se duboki, opojni miris koji je dolazio iz opkopa na čijem su dnu cvjetali čitavi sagovi žute kamilice.

Jünger je esteta. On smatra da je njegova konstrukcija ljepote razlog zbog kojeg bi svijet trebao postojati. Za njega su humani aspekti ili empatija sekundarni – najprije (moja) estetika, sve ostalo je manje važno. Koliko god da je meni

taj iznimno elitistički stav blizak, kod Jüngera me je uplašio. Možda su me posebno uplašili aspekti u kojima se odlično slažemo. Na primjer:

> Duboka je mržnja koja u prostačkim srcima plamti prema svemu što je lijepo.

ili

> Bio je izgubio samopoštovanje, a time počinje svaka nesreća među ljudima.

Taj je elitističko-estetski stav kod Jüngera posebno izražen kad govori o znanosti, o "stvarima duha", pjesništvu, intelektualnom stvaralaštvu... Tu se nas dvojica vjerojatno i najbolje slažemo (o vrijednosti znanosti i intelektualnog stvaralaštva *po sebi*), koliko god da je taj stav i u njegovo i u moje vrijeme bio nepopularan (u njegovo vrijeme se vjerojatno trubilo o koristi znanosti za ubijanje ljudi, a u moje vrijeme se ne trubi o tome, premda se jednako na tome radi – u naše se vrijeme trubi o izumiteljstvu, ekonomiji utemeljenoj na inovacijama, "inteligentnom" poduzetništvu i slično).

> U svim je vremenima u Marini stalež pjesnika bio na velikoj cijeni. Držali su ih slobodnim darovateljima, a dar stvaranja stihova smatrali su izvorom obilja. To što loza cvate i donosi plod, što ljudi i stoka napreduju, a zli se vjetrovi raspršuju i u svim srcima obitava vedra sloga – sve se to pripisivalo blagozvučju koje živi u pjesmama i popijevkama. U to je bio uvjeren i najmanji vinogradar, a ništa manje i u to da milozvučje u sebi skriva iscjeliteljsku moć.
>
> Tamo nitko nije bio toliko siromašan da ono prvo i najbolje što bi mu dozrelo u vrtu ne bi odnosio u kolibe mislilaca i pustinjačke stanove pjesnika. Ondje je svatko tko je osjećao poziv da svijetu služi duhom mogao živjeti u dokolici – siromašno, doduše, ali ne i bijedno.

I Jüngera i mene bi mnogi poduzetni i "radišni" novokomponirani menadžeri nazvali intelektualnim lijenčinama. No, mi kao navodni "sanjari" vrlo dobro vidimo kroz njihove maske "realnih sektora":

> On koji poput sanjara živi iza samostanskih zidina, možda među svima nama jedini prebiva u punoj zbiljnosti.

Zna Jünger dobro što je znanost i koliko je moćna kao otpor svijetu i niskim obmanama:

> Na isti je način nas vrlo često krijepila znanost. U pogledu oka, koji se znalački i bez niskih obmana usmjeruje na stvari, leži velika snaga. Taj se pogled hrani stvaranjem na osobit način i jedino na tome počiva moć znanosti. Tako smo osjetili kako nas čak i taj slabašni cvijetak svojim oblikom i građom što ne vene krijepi i pomaže nam da se odupremo zadahu truleži.

A zna vrlo dobro i koja su ograničenja znanosti i kako teorije koje imaju pretenziju na univerzalnost nisu ništa više do listova koji izrastu na biljci znanosti da bi se osušili i ostavili mjesta za druge – to je dinamika zdrave biljke; sve one smrznute u svojoj "veličini" su zapravo suhe i mrtve:

> Slično se ponašao i u znanosti, u kojoj se ubrajao među učitelje, a da nije sudjelovao u sporu među školama. Njegovo je načelo bio da svaka teorija u povijesti prirode predstavlja doprinos stvaranju, jer je ljudski duh u svakom razdoblju iznova koncipirao stvaranje – i da u jednom tumačenju ne leži više istine negoli u jednom listu koji se razvija, a zatim umire.

Vidi se iz citata koje sam do sad naveo o čemu je knjiga – radi se o dvojici botaničara, znanstvenika-pustnjaka koji žive izdvojeni iznad svijeta i u svom rutvičastom pustostanu marljivo bilježe biljni svijet planine i šume, stvarajući detaljne skice, herbarije, proučavajući prethodne radove i klasifikacije. Može li se uopće i zamisliti elitističkije okružje, osim možda Cricka 14, znanstveno-istraživačke orbitalne postaje u mom *Problemu promatrača*?

Nad elitistički svijet pustinjačkih znanstvenika nadvija se sjena rata, a iz tmine šuma nadire rulja tjerana najprimitivnijim poganim nagonima da uništi sve što je lijepo i skladno i da u krvi uguši sve što se opire zvijeri koja živi u svakom čovjeku. Kako odgovoriti rulji? Prvi refleks elitista je gađenje i pokušaj izbjegavanja rulje. Ali i to ima svoju cijenu:

> Ima još nešto, nešto što smatram sramotnim za nas – naime, mi taj šumski ološ nismo držali svojim protivnikom. To je bio razlog što smo radije odlazili u lov na bilje nego u pravu borbu, nastojeći izbjeći svu tu niskost i podlost, baš kao što čovjek zaobilazi močvare i sklanja se s puta divljim životinjama.

Tu započinje dio knjige koji je uvijek aktualan – kako se čovjek duha treba postaviti prema zlu koje nema duha, koje je neizmjerno glupo i bez ikakvog osjećaja za lijepo koje bi ga moglo zaustaviti u krvavom pohodu? Ne znam. I ja sam o tome često razmišljao i uglavnom sam reagirao kao Jüngerovi pustinjaci – s nelagodom da djelujem, ne toliko zbog straha, koliko zbog estetike.

> Postoje razdoblja propadanja u kojima se rastače oblik koji je zacrtan u samoj srži života. Kad u njih dospijemo, glavinjamo poput bića kojima nedostaje ravnoteža.

Završetak knjige, u kojem zlo šumskog ološa preuzima Marinu, prilično je sklepan – događa se nagla promjena tempa, a pustinjaci-znanstvenici pokušavaju ipak djelovati na neki posve sluđeni način i iz prilično maglovitih pobuda. Doduše, moguće je i da je tu kaotičnost i maglovitost ratnih zbivanja i djelovanja Jünger upravo i pokušao prikazati na kaotičan i maglovit način. Ako je tako, onda nitko od nas ne zna ni šta je rat bio ni kako smo mi kroz njega prošli. Ima, zapravo, nešto u tome.

Neću dalje otkrivati radnju, ostavljam ipak prostora za iznenađenje svima onima koji se nakon čitanja ovog teksta odluče i za čitanje knjige.

Knjiga je objavljena 1939. godine, neposredno prije izbijanja rata i mnogi su u likovima koji vode rulju prepoznali Hitlera ili Staljina. Knjiga jest parabola i svakako najavljuje rat, koji je za Jüngera neizbježno periodično poniranje svemira u kaos, a Jünger je izjavljivao da su likovi Nadšumara i Starog modelirani na mnogo široj i općenitijoj podlozi, koja uključuje i Hitlera i Staljina kao projekcije.

I šećer za kraj: Jüngera često čitaju i ističu ljudi koji bi se mogli nazvati neofašistima/neonacistima. Vjerojatno bi se moglo reći da je Jünger i sam "bolovao" od neke vrste "arijevskog kompleksa", doduše vjerojatno ne do te mjere glupog i primitivnog kao u tipičnog nacista – kod Jüngera on curi iz njegovog elitizma, nekakvog "intelektualnog čojstva", časti i prenaglašenog zazivanja vremena u kojem bi se poštovale vrijednosti (koje bi se mogle uklopiti u neki konstruirani, navodno "tradicionalni" ili možda "nacionalni" okvir). Nadalje, Jünger je bio odlikovani njemački heroj u Prvom svjetskom ratu, a sudjelovao je i u Drugom svjetskom ratu u činu kapetana – na administrativnom zadatku u Parizu družio se s Picassom, Cocteauom i mnogim drugim istaknutim francuskim umjetnicima i intelektualcima.

Mnogi se i danas pitaju što Jüngerova literatura zapravo predstavlja i koji su njegovi stavovi. Ja nakon čitanja *Na mramornim liticama* ne mogu odgovoriti na to pitanje, ali mogu reći da bih s Jüngerom vjerojatno imao o čemu razgovarati. Ako ni o čem drugom, a ono o školjkama, filotaksiji i matematici.

Aster amellus

Julio Jurenito

Strogo gledajući, *Julio Jurenito* je slaba knjiga. Ne znam zašto o njoj i dalje razmišljam, evo već skoro cijeli tjedan nakon što sam je pročitao. Ma znam zapravo – razmišljam zbog Ilje Erenburga, ali ne bih ni o njemu razmišljao da je knjiga posve slaba. Ima ipak u njoj nečega što mi ne da da je posve zaboravim pa sam je već nekoliko puta ponovno prelistao zastajući na papirićima koje sam polijepio po njenim stranicama da zabilježim zanimljive komade. Ima tih papirića mnogo i na svakoj drugoj stranici je biser.

> Istrunut će sve kosti i svi bogovi. Srušit će se katedrale i molitve će pasti u zaborav. Nemoj žaliti za tim. Gledaj, tamo na suncu, izmahujući nogama, skakuće po stepi malo ždrijebe. Zar ono nije puno – prepuno životne radosti? A eto, ovdje, kod kolibice, podignute njuške prema nebu i podvijena repa, zavija pseto – nije li u njemu sav jad zemlje? Njima će sličiti budući ljudi. Oni neće skrivati svoja osjećanja u oklope od hiljadu centi. Češće promatraj djecu. Ja ne volim u njima samo sjećanje na lake dane čovječanstva – ne, ja u njima vidim sliku svijeta koji dolazi. Ja volim dijete koje još ništa ne zna, koje se s carskom gestom maša da skine – šta? broš na grudima matere? jabuku u vrtu? ili zvijezdu s neba? Kasnije će ga naučiti kako se oblači prslučić, kako da ljubi očevu ruku, kako da pravi psine i kako da se moli. Sada je ono još divljačno, pusto i lijepo. Ako želiš naučiti kako treba svojski mrziti čovječanstvo, voli, mnogo voli djecu! Vrijeđaj svetinje, krši zapovijedi, smij se, smij se bučno kad nije vrijeme smijehu, krči smijehom, mukom i vatrom mjesto za onog što će doći []

Erenburg je *Jurenita* objavio 1921. godine, kad je svijet bio još pod snažnim utjecajem nedavno završenog rata i ruske revolucije. Idoli su pali, milijuni ljudi su poubijani, a svijet se ukazao kao posve nesigurno i zlo mjesto u kojem su stare vrijednosti bile uzdrmane do temelja. U takvoj su atmosferi jedni pokušavali živjeti što je žešće moguće, a drugi su se pitali za što se uopće može živjeti. Ratovali su Grci i Turci, Turci i Armenci, Francuzi i Turci, Poljaci i

Sovjeti. Benito Mussolini postaje talijanski premijer (1922). Negdje u to doba, Picasso, Ehrenburgov prijatelj, slika *Tri glazbenika*, a Duchamp odlučuje da će početi igrati šah.

I Erenburgu je u tom svijetu teško bilo vidjeti dobrotu i vrijednost, a i svoje mjesto. No, jasno je vidio je da će stvari biti još gore. Roman sadrži sablasno točnu najavu holokausta, dvadesetak godina prije nego što će se dogoditi.

U bliskoj budućnosti održat će se svečane seanse

UNIŠTAVANJA JUDEJSKOG PLEMENA

u Budimpešti, Kijevu, Jafi, Alžiru i mnogim drugim mjestima. Program će osim omiljenih i udomaćenih tradicionalnih pogroma obuhvaćati također u duhu vremena obnovljena spaljivanja Judeja, zakopavanje živih u zemlju, prskanje polja judejskom krvlju, nadalje nove metode, kao "evakuaciju", "čišćenje od sumnjivih elemenata" itd.

POZIVAJU SE

kardinali, biskupi, arhimadriti, engleski lordovi, rumunjski bojari, ruski liberali, francuski novinari, članovi obitelji Hohenzollern, Grci, bez obzira na zanimanje, i svi ostali koji žele. Mjesto i vrijeme bit će javljeni naknadno. Ulaz besplatan.

Ilja Erenburg bio je, naime, Židov. Između ostalog. Koliko god da je nekim Židovima u to doba ta činjenica bila sporedna, dvadeset godina kasnije nikome od njih neće biti sporedna jer onima koji su ih htjeli uništiti nije bilo ni malo važno što bilo koji od njih misli o svom židovstvu. Stoga ga se nitko nije mogao olako ni odreći pa ni Ilja Erenburg, premda bi u nekim drugim okolnostima Židov Erenburg bio nešto posve drugo. Erenburg je, kao i Cohen, mogao biti sve i svatko, a i bio je donekle – od *najbolje odjevenog muškarca u Montrealu* do *zen redovnika*, družeći se u Parizu, u izgnanstvu iz carske Rusije s Picassom, Riverom i Modiglianijem.

Svatko tko kaže “Ja nisam Židov” nije Židov.
Jako mi je žao, ali ova je odluka konačna.

Tako kaže:

Eliezar, sin Nissana,
svećenika izraelskog;

a.k.a

Slavuj sa Sinaja
Yom Kippur 1973;

a.k.a

Jikan neuvjerljivi,
zen redovnik;

a.k.a

Leonard Cohen,
ovjereni radnik u prehrani,
San Bernadino County, CA;

a.k.a

Osnivač,
Reda ujedinjenog srca;

a.k.a

Najbolje odjeveni muškarac u Montrealu.
(prema lokalnim novinama)

L. Cohen

Ali 1941. godine ni Erenburg, a ni jedan drugi Židov nije mogao reći “*Ja nisam Židov*”. I upravo su te godine Drugog svjetskog rata i Erenburgova uloga u njima, na sovjetskoj strani, ono zbog čega i dalje razmišljam o *Jurenitu*.

Skoro je nemoguće da je netko tko se 1921. sprdao s ruskom revolucijom,

Lenjinom i boljševicima, preživio cijelu Staljinovu strahovladu, i to ne u nekoj mišjoj rupi, nego kao jedan od najznačajnijih pisaca i novinara Sovjetskog Saveza. Njegovi su tekstovi, čitani u svakom rovu Crvene armije, bili ubojito oružje sovjetske propagande i poticaj da se sovjetski vojnici bore još žešće i odlučnije. Nitko ne bi predvidio takvu sudbinu piscu *Julija Jurenita* koji je cinično i gorko ismijavao dekrete i novu "pravdu" i vojske bijelih, crvenih i svakakvih drugih, manje više istih, koji govore manje-više isto i svi jednako streljaju na istim onim mjestima gdje se uvijek streljalo:

> Osim toga lokalne tradicije su bile jače od narodnih prevrata: u istim namještenim sobama gdje je bila smještena "čeka" smjestila se "kontr-razvjotka" i svih deset slijedećih ustanova iste vrste. Zatvor je ostajao zatvor, makar su u njega neprekidno dovodili jučerašnje ključare – on zbog toga nije postao ni konzervatorij, ni dječji vrtić. Čak i strijeljanja su vršena na istom tradicionalnom praznom zemljištu, otraga iza zatvora. Svi su dolazeći izdavali zakone o slobodi i neprikosnovenosti ličnosti, uvodili opsadno stanje kao i smrtnu kaznu za najmanji izraz nezadovoljstva takvom slobodom.

Tih 1920-ih Erenburg je ozbiljno sumnjao u humanost "novog čovjeka", delegata, seljaka i u novo internacionalno jedinstvo pod slikom Karla Marxa:

> Kongres sam posjetio samo jedanput. U velikoj dvorani sjedili su Kavkasci u čerkeskim kaputima, Afganistanci sa čalmama, u ogrtačima od voštanog platna, Buharci u jarkim kapama, Perzijanci u fesovima i mnogi drugi. Svi su na prsima nosili portret Karla Marxa s njegovom patrijarhalnom bradom. U sredini je sjedio drug u jednostavnom kaputu i čitao rezolucije. Delegati su klimali glavama, stavljali ruku na srce i na sve načine odobravali mudre teze. Jedan Perzijanac koji je sjedio u posljednjem redu, kad je saslušao do kraja referat o posljedicama ekonomske krize, rekao je ljubezno ruski mladom Indusu: "Veoma je prijatno klati Engleze!", na što je ovaj, prinijevši ruku k ustima, šapnuo: "Veoma".

Ali nije sumnjao samo u Marxa i revoluciju, sumnjao je u sve. Julio Jurenito ime je glavnog junaka Erenburgovog romana koji je neka vrsta proroka, a njegovih ga sedam sljedbenika naziva Učiteljem. Doduše, Jurenito ništa

posebno ne prorokuje niti naučava, osim onoga da je ljudski rod vjerojatno nepopravljivo zao, da je novac bio i da će ostati ono oko čega se svijet vrti i zbog čega se svijet pali, da ratovi nikad neće prestati te da su sve vjere i pokreti kvarni, a institucije koje ih zastupaju trule i korumpirane. I da Europa ni ne zaslužuje ništa bolje nego da propadne, a da joj u toj propasti treba svakako pomoći. Zapravo, prilično očigledne stvari oko kojih se čak i ciniku početniku teško ne složiti.

> - [KARDINAL:] Rat je divna stvar, samo ga treba razumjeti!
>
> - Ali rečeno je "ne ubij!" – prostenja Aleksej Spiridonovič.
>
> - Naravno, sine moj, i tu zapovijest ne može nitko ukinuti. Ali Biblija je sveta knjiga, nju treba umjeti shvatiti. Milosrdna crkva je izbavila vas i druge ovčice tog preteškog posla, preuzevši sav trud shvaćanja i tumačenja božje istine na svoja junačka leđa.

U svom nauku Jurenito nikoga ne štedi, a kad malo ozbiljnije poslušamo, iza površnog smijeha ostaje obično gorčina. Jer ništa od toga o čemu Učitelj naučava nije nimalo smiješno i shvaćamo da je većina onoga što čovječanstvo jest bijedna farsa.

> Zapitah Učitelja, kako to da je odabrao baš malog crnca.
>
> - On vjeruje, – odgovori Jurenito - a to je u vašoj Evropi isto takva rijetkost kao i lijepa djevica ili pošten ministar. Vaša vjera je kukavička, ona baca sjenu sumnje i ironije, dječačke radoznalosti i proračunatosti trgovčića koji se boji da ne izgubi na robi. Koji opat ne zaviruje krišom u školski udžbenik prirodopisa da vidi koliko je kitovo ždrijelo, i ne nastoji da bezgrešno začeće objasni kompliciranim simbolizmom filozofije koji je u modi? Vaše nevjerovanje nije hrabrije od vaše vjere: njega prate praznovjerje, obraćenje pola sata pred smrt, Steinerove knjige, vječno moljakanje pred vratima osiguravajućeg društva. Vaši ateisti, kad ispiju čašicu vermuta, junače se i govore blasfemije; a zatim, kad se sjete mirisa groblja u ljetno podne, imaju za svaki slučaj pri ruci evanđelje, razmišljaju o neshvatljivom duhu (uz neodređeni

> pokret prstiju) i ne spavaju cijele noći ako žena razbije toaletno ogledalo.

U Erenburgovom romanu ne događa se bog zna što. U njemu Učitelj i njegovi učenici uglavnom nasumično i bezglavo bauljaju Europom razotkrivajući temeljito sve njene niskosti i podlosti, lažne veličine i prostituciju svih vrsta. Nema tu neke posebne fabule ni sloga, zapleta ni raspleta, a razlozi zbog kojih se nešto zbiva i zbog kojih se nešto završava posve su apsurdni i posve realni u toj svojoj apsurdnosti.

> Poštovana gospodo, ja znam da će moje riječi izazvati proteste, a možda i negodovanje, ali ja smatram za neophodno da ispunim svoju građansku dužnost i ustanem ovdje odlučno u obranu prostitucije. Naše društvo počiva na velikom principu slobodne trgovine, i ja ne mogu dozvoliti da vi napadate taj sveti temelj civilizacije. Ja, naravno, mnogo cijenim vaše nastojanje da podignete važnost čovječjeg tijela, ali nitko ovdje neće odricati da i razum i duh postoje. A zašto, kad zabranjujete prostituciju, ne pođete dalje u vašoj ludosti pa ne ustanete protiv novinara da se prodaje svake noći za honorar po retku? Zašto ne težite da uništite poslanike koji razdaju biračima različita zemaljska blaga, i misionare koji nagrađuju neofite nipošto ne nebeskom manom? Sveto je pravo raspolaganja svojim tijelom i pravo njegove prodaje za zlato ili novčanice. Prostitucija je jedan od najkarakterističnijih izraza naše kulture, pa ja predlažem ne samo da se ona ne proganja već da se stavi pod zaštitu međunarodnih zakona i uvrsti među najuglednije ustanove, u rangu senata, burze i akademije []

Kad sam zatvorio *Jurenita*, lik Ilje Erenburga učinio mi se još daljim i čudnijim nego što mi je bio. Bilo mi je potpuno nezamislivo da se taj čovjek vratio u Sovjetski Savez, postao praktički režimski pisac i angažirao u ratu. Razlog je tome to što je Erenburg vrlo jasno shvatio zlo koje predstavljaju nacisti i što je znao da kao Židov i nema mnogo izbora. To je groteskno i paradoksalno, jer u *Jurenitu* Ehrenburg opisuje ruski antisemitizam i sve vojske koje podjednako ubijaju i pljačkaju Židove.

Čitav je Erenburgov život bio neka vrsta paradoksa. I u čitavom tom životu, pa i u okrutnom ratnom i poratnom režimu, vidimo Erenburgove pokušaje

da ostane barem mrvicu svoj u tim nemogućim okolnostima. Znajući kako je u ta vremena bilo lako izgubiti glavu, valjda sam razmišljao kako bih se ja snašao u toj situaciji. Razmišljao sam i može li čovjek uopće biti dosljedan i velik ako želi preživjeti i kako se u takvim vremenima moraš svrstavati i izjašnjavati u terminima koji ti uopće ne odgovaraju – znam i ja ponešto o tome. U ratnim se godinama Erenburg izjašnjavao uglavnom kao Sovjet (!) – zato njegovo ime i pišem kao Erenburg (Эренбург), a ne Ehrenburg jer mi se čini da više odgovara i njegovom izboru. On i Vasilij Grosman bili su prvi koji su u *Crnoj knjizi*, 1944. i 1945. godine, ukazali na ogroman opseg i sustavnost nacističkih zločina nad europskim Židovima, u okupiranoj Poljskoj i okupiranim područjima Sovjetskog Saveza.

Erenburgu zamjeraju da je u zauzimanju strane otišao predaleko. Danas navode njegov žestoki tekst *Ubij!* u kojem za sovjetske vojnike piše da im nijedan dan ne smije proći, a da ne ubiju Nijemca. Oko toga na što misli kad kaže *Nijemac* i danas se lome koplja. Erenburg je u pismu Staljinu (!) pisao da je iz njegovog teksta posve jasno da misli na njemačkog vojnika, a ne na njemačke civile. I danas mu zamjere, pogotovo u Njemačkoj, da su njegovi vatreni tekstovi doprinijeli zločinima koje je sovjetska vojska počinila u napredovanju prema Berlinu. Postoje i dokazi, premda je iz tih godina vatre i uništenja teško nešto sigurno dokazati, da je nacistička propaganda "prevodila" Erenburgove tekstove, dodajući u njih grozote o silovanju Njemica tako da svoje vojnike potakne da se žešće odupru sovjetskom napredovanju. Što je u svemu tome istina, a što laž i propaganda, teško je razlučiti. I danas se oko Erenburga vode žestoke polemike, a njegovu ulicu u Rostocku već dugo žele preimenovati. *"Ako postoji Ehrenburgova ulica, treba postojati i Goebbelsova"*, kaže lokalni CDU političar Daniel Peters. Juliju Jurenitu i njegovim učenicima bi to svakako bilo zabavno, ali svi su umrli prije Daniela Petersa iz Rostocka pa nisu stigli zapisati pokoju i o njemu.

Mladi Ilja Erenburg, jedan od učenika velikog Učitelja Julija Jurenita, čini se kao posve drukčiji čovjek od Erenburga dvadeset godina kasnije. Ali to možda i nije čudno. Rat je zlo koje i u inače dobrim ljudima potpaljuje zlo. Zato ga je bolje ni ne započinjati, premda je to posve uzaludna nada, rekao bi Učitelj.

Nisam u ovom tekstu dotakao ni minimum onoga što se o Erenburgu trebalo reći, o njegovoj aktivnosti za uvažavanje ruskih pisaca u egzilu, čak i kad je

to bilo vrlo opasno u sustavu u kojem je živio, za rehabilitaciju pisaca koji su bili na crnoj listi za Staljinova života, o njegovim drugim romanima, a napisao ih je valjda stotinu. Možda neki drugi put.

To je ono što nam ostaje kad poludimo

Čitanje *Wittgensteinovog nećaka* za mene je bilo osvježenje. Mnogi koji su knjigu pročitali sad će prevrnuti očima, jer što bi to čovjeka moglo osvježiti u knjizi u kojoj su teme vodilje smrt, propadanje, ludilo i ludnice? Za početak, upravo bi ga to moglo "osvježiti" jer živimo u društvu u kojem se o propadanju, smrti i ludilu uopće ne govori iako je sve troje prisutno u svakom od nas. Da, i ludilo.

Zatvorivši *Wittgensteinovog nećaka* s temeljitim razumijevanjem svega o čemu Bernhard piše, na trenutak sam se zabrinuo za svoje mentalno zdravlje. Jer, mnogo je toga o čemu Bernhard piše "ludo" – uostalom Paul Wittgenstein, Bernhardov najbolji prijatelj i glavni lik knjige, svako je malo u ludnici. Ali na drugu sam shvatio da je mnogo toga kategorizirano kao ludo ili kao opasno, premda postoji u svakom od nas. Svakog su od nas naučili da se time ne bavimo, barem ne na način kako se Bernhard time bavi. Društvo je razvilo niz procedura i kanona unutar kojih se bavimo smrću i propadanjem, kao uostalom i cijelim životom koji je kategoriziran, izmjeren, raspoređen, kojem su određeni puls i vrijednost te utvrđena vrlina prema dogovorenim kriterijima. Takav je život koji mnogi ljudi žive, a i svatko od nas u nekoj mjeri, jer nam kažu da je tako okljaštren život preduvjet da se nekako živi u zajednici. Možda je to i točno. Premda se meni čini da se tu radi o tome da mnogi zapravo ne osjećaju i ne žive živo, da su se rodili s mrtvim tkivom na mjestu gdje je trebao biti živac i da su upravo takvi ljudi, zatupljeni na bol i na ushit imali više prilike da definiraju društvene norme. Kad se ushit i bol klasificiraju i izbroje, obuhvate mjerenjem i reguliraju u norme i rituale, onda u njima mogu "sudjelovati" i oni koji su posve nesposobni za osjećaje. A nakon toga oni uopće ne žele da se o ushitu i boli razgovara, nego samo o kategorijama i klasifikacijama koje su ono što oni mogu razumjeti.

> Takozvani psihijatrijski liječnici nazivali su bolest moga prijatelja sad ovako, sad onako, ne imajući hrabrosti priznati da za *tu*, kao ni za sve druge bolesti, nema pravih oznaka, već *uvijek* samo krivih, samo onih koje zavode u bludnju, jer su

> si, na kraju krajeva, *tim neprestanim krivim označavanjima*, kao i svih drugi liječnici, svoj posao u najmanju ruku učinili lagodnim.

Isto je sa životom kao i s bolešću jer to dvoje, na kraju, i nije jasno odvojivo. Svaka je dijagnoza života nužno pogrešna jer je život u bitnom život upravo po tome što nadilazi i razbija kategorije. Stoga je Bernhardovo "ludilo" koje osjeti svatko kojega su naučili da prepozna tu granicu zapravo život i to po mnogo čemu zdraviji i iskreniji život od onog "razumnog" i "zdravog" kojeg su nam objasnili i u kojem se ništa ne govori o najvažnijim stvarima u životu.

Iskren. To je riječ koja najbolje opisuje *Wittgensteinovog nećaka*. Postoje stvari o kojima nikad ne govorimo, osim nekako sa samim sobom, a i to nejasno jer nam nedostaju kategorije unutar kojih bismo mogli jasno izmjeriti što je to što nas muči i što sebi predbacujemo. Tih kategorija u "zdravom" životu nema, pa je svaki iskren pristup sebi zapravo lud. Postoje uporne misli, komadići sjećanja, zapravo rezonantni uzorci aktivnosti mozga, koji nam se uporno vraćaju. Radi se tu o nekoj vrsti savjesti, premda je često riječ o posve kratkim slikama i riječima, nečemu lošem što smo učinili iako se često ne može kategorizirati kao loše prema uobičajenim kategorijama vrline. Uporne misli se promijene kad onaj uz kojeg ih vežemo umre. Postanu nešto posve siroto, nešto što više nitko osim nas niti zna niti može s bilo čim povezati, nešto što predstavlja svijet koji polako umire s nama. Prijatelji nam se pojavljuju u upornim mislima i s prijateljima umiremo polako i mi, premda prijatelja zapravo i nemamo, ili možda imamo jednog ili dva, ni Bernhard nije siguran.

> I danas mislim da ljude koji su doista nešto značili u našem životu, možemo izbrojiti na prste jedne ruke, a često se i ta jedna ruka buni protiv perverznosti kojom mislimo da moramo posegnuti za cijelom jednom rukom, a izišli bi na kraj, ako smo pošteni, vjerojatno i bez jednog jedinog prsta.

Bernhardov roman je ono nešto što preostane nakon života prijatelja, o čemu ne možemo ništa sa sigurnošću reći i što prevrćemo po glavi dok nastavljamo živjeti sa svojom zlom savješću, sjećanjem, krivnjom i upornim mislima koje su ludilo, a zapravo jedini način da budemo živi. Iskreno živi.

> Promatrao sam ga i nisam mu prilazio, potiskujući svoju zlu savjest; odjednom sam ga se bojao. Izbjegavamo one koje je

> smrt obilježila i ja sam popustio toj niskosti. U posljednjim godinama njegova života posve sam svjesno izbjegavao svog prijatelja iz niskog poriva samoodržanja, što si ne opraštam. [] Promatrao sam ga i istodobno se stidio. Jer smatrao sam sramotom što još nisam na kraju, dok je prijatelj već bio. Nisam dobar karakter. Jednostavno nisam dobar čovjek. Povukao sam se od prijatelja kao i drugi njegovi prijatelji jer sam se kao i oni htio povući od smrti. Bojao sam se konfrontacije sa smrću. Jer sve je na mom prijatelju već bilo smrt.

Poznajem ljude koji nikad neće dodirnuti ludilo, koji su naučeni da od njega bježe, a i koji nemaju živca da nadiđu kategorije u kojima žive. Neki od tih ljudi su zapravo dobri ljudi, premda je ono "dobri" opet kategorija kojoj nedostaje života. Bernhard i Wittgenstein nisu dobri ljudi, to u njihovom slučaju malo znači. No, učinilo mi se da bih s njima dvojicom mogao provesti neko vrijeme, vjerojatno i bez mnogo razgovora, jer sav je neizgovoreni razgovor između prijatelja na kraju ostao u Bernhardovoj knjizi. Izgovorene su tek riječi o nevažnim stvarima – o glazbi, o puno glazbe, o matematici, politici i filozofiji. U ove zadnje tri možda bih im se i mogao pridružiti. Ionako o upornim mislima ne razgovaramo ni s kim. To je ono što nam ostane kad poludimo.

> Budući da za tu svrhu nemam živih, govorim sebi, želim se barem mrtvima braniti od te siječanjske hladnoće i siječanjske praznine, a od svih mrtvih u tim danima i tim trenucima nije mi nitko bliži od mog prijatelja Paula. Moj izričito naglašujem, jer te bilješke donose sliku koju imam o mom prijatelju Paul, koju ja imam o mom prijatelju Paulu Wittgensteinu i nitko drugi.

Neproduktivno mišljenje (*Mraz*)

Bernhardov *Mraz* jedna je u nizu njegovih kronologija ludila. No, može se čitati i kao zapis o neproduktivnosti mišljenja – o misli koja se odbija odmotati iz klupka kompleksnosti i koja u pojednostavljivanju i projiciranju znanstvene vrste vidi potpuno nedostojan zapis ljudskog stanja.

Mraz je ipak u mnogočemu utješan. To je donekle paradoksalna konstatacija, s obzirom na to da se radi o tjeskobnoj knjizi i temeljitom svjedočanstvu o nemoći ljudskog bića u srazu s nedostojnosti vlastitog bivanja i bivanja vrste. Ja sam ipak uspio iščitati na kojim se sve mjestima misao slikara Straucha tvrdoglavo odbija razviti u smjerovima produktivnog i linearnog napretka, u samo naizgled “jednostavnim” smjerovima koje tako uzdižemo, tražimo i ljubomorno čuvamo u okrilju znanosti. Pomislio sam kako je slika koju nam znanost daje o ljudskom stanju i mjestu utješna usprkos svojoj hladnoći jer pokazuje da misao ima snagu koja ruši apsurd i potpunu nemoć pred mrazom koji nas mrvi.

> Shvaćate li? Život je čisto, najjasnije, najmračnije, kristalno beznađe... Tamo vodi samo jedan put kroz snijeg i led u ljudski očaj, onamo kamo se mora ući; preko preljuba razuma.

Babettina gozba

Blixenina Babette je tragičan lik. S jedne strane pariška revolucionarka, s idealima slobode, bratstva i jednakosti, a s druge umjetnica u najvećoj od svih umjetnosti – kuharica.

A svaki umjetnik treba publiku, rafinirane duhove i nepca koja razlikuju nadahnuće od manufakture i *cailles en sarcophage* od pivske krušne kaše. U tom je smislu ideal o bratstvu i jednakosti za umjetnika potpuno neprobavljiv. Kakvo je to bratstvo po lošem ukusu i jednakost u nedostatku rafinmana?

Babette je stoga tragična junakinja - isti oni protiv kojih se borila na barikadama bili su ujedno i prava publika za njenu umjetnost. Za braću i one "jednake" su juha od kornjače i blini *Demidoff* s kavijarom diskontinuitet koji iskače iz njihovog svijeta i ne može se u njega nikako uklopiti. Njima nedostaju riječi da o tome uopće govore.

> O tome gostu iz velikog svijeta sestre su malo razgovarale. Nedostajale su im riječi da govore o njemu.

Sutra je ponedjeljak

Rekao sam jutros Gogi da bi pisanje teksta o knjizi *Sutra je ponedjeljak* bilo u suprotnosti s onim što sam iz te knjige naučio. A onda sam ipak odlučio iskoristiti tu misao za početak teksta o knjizi Frode Gryttena. To je, zapravo, posve uobičajena kontradikcija življenja koju ponavljamo mnogo puta u svakom danu, a pogotovo ponedjeljcima.

Ranije sam namjeravao tekst započeti kritikom sažetka na ovitku knjige koji je potpuno promašen jer uopće ne govori o onome o čemu knjiga jest. *Sutra je ponedjeljak* **nije**, naime, roman o nemilosrdnom kapitalizmu, korumpiranim političarima, moćnim biznismenima te izumiranju kvalitete i solidarnosti, ispisan *"toplim humorom i divljim bijesom"*. *Sutra je ponedjeljak* roman je o ljubavi koja jedina može dati konzistenciju i značaj životu i svim njegovim ponedjeljcima, a sve je ostalo u tom romanu samo scenografija. I kapitalizam, i *Ikea*, i politika.

> Ne znam koji je danas dan, Marny. Bio sam siguran da je nedjelja. Tako sam izračunao. Sutra je ponedjeljak. Sjećaš li se? To smo znali govoriti. Sutra je ponedjeljak. U nedjelju navečer ležali bismo u krevetu zagrljeni prije spavanja. Sutra je ponedjeljak, rekli bismo. Sutra je novi tjedan, sve će biti u redu.

Sve, naravno, neće biti u redu, znaju to svi koji više nisu djeca, sve, naravno, neće biti u redu i ništa nas od toga ne može spasiti. Svi to znamo, i svi to moramo zaboraviti nekoliko puta dnevno da bismo započeli i završili ono što već uobičajeno završavamo i započinjemo ponedjeljcima i što nam se ponekad učini kao nešto važno, kao nekakav otisak koji ostavljamo u svijetu. Zato se ipak redovito predomislimo pa započnemo tekst od kojeg smo u čistijem stanju uma namjeravali odustati i potrošimo te dragocjene komade vremena na neke druge stvari, na kritiku društva, politike, kapitalizma, na vođenje salona namještaja ili računanje energije mjehura od sapunice, na štogod. Umjesto na ljubav.

> Jesi li pronašao nešto lijepo? pita me. Misliš na namještaj? Ne, za mene. Da, to jesam. U slušalici nastupi tišina. Čujem neki

glas u pozadini. Kad se vraćaš? pita me. Sutra, kažem. Sutra? pita ona. Da, sutra sam doma, ljubavi. Marny kaže: Jedva čekam.

A od svega onoga što smatramo svojim važnim otiskom nema zapravo ništa. Tekstovi koje smo napisali brzo se zaborave, pjesme koje smo pjevali sahrane se s nama, uz manje ili više patetike i predstave, i svijet nas, nasreću naravno, brzo zaboravi i pregazi odlazeći kao i uvijek svojim neumornim i hladnim putem. Umremo li sad, usred tog svijeta, na podu neke trgovine, usred nekog prevažnog i užurbanog zbivanja kojim taj svijet pulsira, nitko to neće ni opaziti. Svijet će, nasreću naravno, samo proći preko nas, kao i preko Leona Ledermana, uostalom, kojem su neki dan prodali njegovu Nobelovu nagradu da bi mogli platiti troškove liječenja demencije.

Moram priznati da mi se, nakon početne nelagode, počelo sviđati ležati na podovima trgovina. Veselio sam se novom danu i pronalazio nove trgovine i centre u kojima sam mogao testirati svoju tezu. Nešto se dogodi s osjetilima, izoštre se dok tako ležiš kao mrtvac. Kad zažmiriš i zatvoriš oči, svi zvukovi postanu jasniji i izrazitiji, sve se približi. Ležao bih tako i slušao kako kovanice padaju na pultove, razgovore, dječji plač, svađe, smijeh, vrata koja su se otvarala i zatvarala, mobitele, kolica, stropne ventilatore. Ležao bih i slušao život kako ide dalje.

Nema tu mjesta za zahvalnost ili pamćenje trgovca koji prodaje najbolji namještaj na svijetu i koji će točno znati što je upravo vama potrebno, dostaviti vam najbolju robu, zapamtiti vas i pozdraviti na ulici, upitati prlja li se trosjed i trebate li još što. Kome to uopće treba, pogotovo u ovom dementnom svijetu koji je baš sve zaboravio, i ratove i krv, i patnju i povijest i zadovoljava se instantnim sklopivim rješenjima – sklepanim namještajem, žarko obojenim smećem, laži tako pogodnoj za ova sklepana i lažna vremena.

Jer prije otvaranja Ikea je u novine stavila velike oglase u kojima je rekla ljudima da donesu svoj stari namještaj jer ga se kod njih mogu besplatno riješiti. Kod Ikee, kod Ingvara Kamprada, čovjeka koji nikada ništa ne baca! Poslagali su ondje nekoliko kontejnera, poput lijepih simbola našeg vremena, i ljudi su dolazili sa svih strana kako bi se riješili svog kvalitetnog namještaja. Bacali su kvalitetu kao da se rješavaju stare hrane. Mnoge komade tog namještaja sigurno su kupili

> kod nas. A sad su gladni novoga. Da u to vrijeme nisam još uvijek morao paziti na svoju reputaciju, otišao bih do tih kontejnera i izvadio namještaj. Pogledajte! rekao bih ljudima. Gospođo, zar ćete baciti ovaj dragulj? Ova je stolica puno bolja od bilo koje stolice koju ćete kupiti tu unutra! Radi se o sasvim drugom komforu! Pogledajte taj harmonični dizajn! Jeste li sigurni da dobro postupate, dragi gospodine? Ljudi tako žele vjerovati da je proizvod dobar ako je cijena niska. Ali čim nešto košta, odmah se počnu žaliti. Dok to smeće od namještaja iz Ikee izgleda kao smeće, miriše kao smeće, onda to smeće još moraš sam i sastaviti, a jednog lijepog dana to će se smeće samo i raspasti. To Ikea zna i zato i proizvodi smeće, ne prodaju nam ono što trebamo, nego samo žele da kupujemo novo, hoće da se okružimo smećem zato što će nam tako lakše prodati još smeća.

Sve, dakle, na svijetu završava u smeću, bilo ono kvalitetno ili ne, sve će završiti u kontejnerima, tim lijepim simbolima našeg vremena. Zato nije ovaj tekst trebalo ni pisati, a vrijeme je trebalo posvetiti ljubavi jer će ponedjeljci opet doći i trebat će opet ustati i prevariti se, a danas je ipak nedjelja. Maglovita, doduše, ali ipak nedjelja za one koji imaju ljubavi.

> O, Marny, sanjao sam o tebi 24 godine prije nego što sam te vidio, nedostajala si mi 24 godine prije nego što sam te otkrio. Marny, ne prođe ni dan da nisam zahvalan na tome što sam te upoznao. Sjećaš li se? Znao sam stati ispred frizerskog salona u Bryggenu, gledati te kako radiš, bio sam ljubomoran na sve muškarce koji su došli da im kosu opere i ošiša Marny Kolås. Prije nego što smo se vjenčali, nismo imali kamo otići, ja sam stanovao s roditeljima, kod svojih. Kamo bismo otišli? Htjeli smo raditi sve ono što bismo radili kad ne bi bilo potencijalnih svekrva i tastova. I zato sam odlazio do salona pred Marny kad bi završila s poslom, dugo smo se se šetali po Fjellveienu, zastajkivali svakih sto metara pa se ljubili i grlili. Sjećam se kiše kako lupka o kišobran. Bergen nikad nije bio dobar grad za mlade ljubavnike, ali stajali smo ispod krova kioska uspinjače, stajali smo ondje dok nam se tijela ne bi pronašla, i zato je zvuk kiše na kišobranu oduvijek bio zvuk tebe, Marny. Oprosti mi, ljubavi.

Sutra je ponedjeljak tužan je roman. Nema tu nikakvog humora, osim onog kojim se sami namjerno vrijeđamo nadajući se da ćemo otupjeti do te mjere da se možemo nasmijati. Roman je to o ponedjeljcima koji nas na kraju pregaze i ljubavi koju nam na kraju otmu. *Sutra je ponedjeljak* roman je o zaboravu i demenciji koja sve ono što smo uspjeli sačuvati od svijeta smeća nemilosrdno pretvara u smeće, uključujući i sve one maglovite i kišne nedjelje koje smo posvetili ljubavi. Ne možemo spasiti ništa i nitko još nije objasnio zašto volimo, ali može biti da su ipak sretni oni koji vole. Teško je bez toga ustajati ponedjeljkom.

Kad su Goginu baku i djeda intervjuirali za jednu lokalnu radijsku postaju povodom šezdesete godišnjice braka, novinar je na kraju baku upitao što još želi od života i raduje li se još čemu u budućnosti. Baka mu je odgovorila da oni još samo žele umrijeti zajedno, u isti dan. Novinaru se taj dio nije dopao, mislio je valjda da će nagrditi sve ono lijepo i veselo što su mu ispričali o zajedničkom životu pa je taj komad izrezao u montaži. Meni je to bio najdirljiviji dio. O tome je roman Frode Gryttena, a Grytten vrlo dobro zna o čemu piše. Odlična knjiga.

Modrobradi

9. studenog 2010. godine

Naužívao sam se prije nekoliko dana čitajući knjigu *Modrobradi* Kurta Vonneguta. Nakon desetak stranica shvatio sam da imam posla s pametnjakovićem, a nešto kasnije mi je postalo jasno da je pametnjaković i izrazito emotivan. Kombinacija koju treba cijeniti i koja nije prečesta.

Kurt Vonnegut je pisao o životu. Naravno. Svi pisci pišu o životu, samo je kod nekih vizija života ograničena i dosadna, a kod nekih, premda spoznaju svu crninu i mučninu života, osjeti se nekakva dodatna kvaliteta, neka vrijednost. Ja sam to osjetio u Vonnegutovom *Modrobradom*.

Uže govoreći, u *Modrobradom* Vonnegut pripovijeda o životu Rabe Karabekiana, pripadnika scene američkog apstraktnog ekspresionističkog slikarstva koji se druži s velikanima pokreta (Jackson Pollock je stvaran lik, većina ostalih su izmišljeni). Rabo je Amerikanac armenskog porijekla čiji su roditelji iz Armenije pobjegli od turskog pokolja. Ovaj element rata i razaranja važna je komponenta romana jer Rabo kasnije kao pripadnik umjetničkog voda odlazi u Drugi svjetski rat i to bitno određuje njegov životni put.

Neću govoriti mnogo više da ne pokvarim kome užitak čitanja, ali reći ću još da je knjiga između ostalog i vrlo uvjerljiv dokument o životu slikara i ilustratora, o tome što ih muči, što ih pogoni i čemu streme. Ilustratori i slikari su naravno ljudi pa je sve to zanimljivo i ljudima koji nemaju tog talenta, ali rekao bih da je pogotovo zanimljivo onima koji pokušavaju crtati i slikati. A Vonnegut o njima kaže:

> Očito sam se rodio s darom da crtam bolje od većine, baš kao što su udova Berman i Paul Slazinger očito rođeni da bi pričali priče bolje od drugih. Neki treći ljudi očito su rođeni da bi pjevali, plesali, tumačili zvijezde, izvodili mađioničarske trikove, bili veliki vođe, sportaši i tako dalje.
>
> To sve vjerojatno potječe još iz doba kad su naši preci živjeli

> u manjim grupama krvnih srodnika – od možda pedeset do najviše sto ljudi. A evolucija ili Bog ili netko treći, u želji da olakša život tim malim zajednicama i da ih malo razvedri, genetski je osigurao da svi imaju nekoga da im priča priče uz vatru noću, nekoga da oslika zidove špilje pa i nekog tko se ničega ne boji i tako dalje.
>
> Tako se meni čini. A naravno da je takvo uređenje u međuvremenu izgubilo svoj smisao jednostavno zato što su tisak, radio, televizija, sateliti i slično obezvrijedili umjereni talent. Umjereno talentiran pojedinac, koji bi prije tisuću godina još bio blago svoje zajednice, danas se mora ostaviti umjetnosti i posvetiti nečemu drugom jer njega ili nju moderni oblici komunikacije iz dana u dan prisiljavaju da se natječe s ni više ni manje nego svjetskim prvacima.
>
> Čitavom planetu posve je dovoljno dvanaestak prvaka iz svakog područja ljudske nadarenosti. Umjereno talentiran pojedinac mora potiskivati svoj dar dok se, metaforički rečeno, jedne večeri ne napije na vjenčanju i ne zapleše step na stolu kao Fred Astaire ili Ginger Rogers.

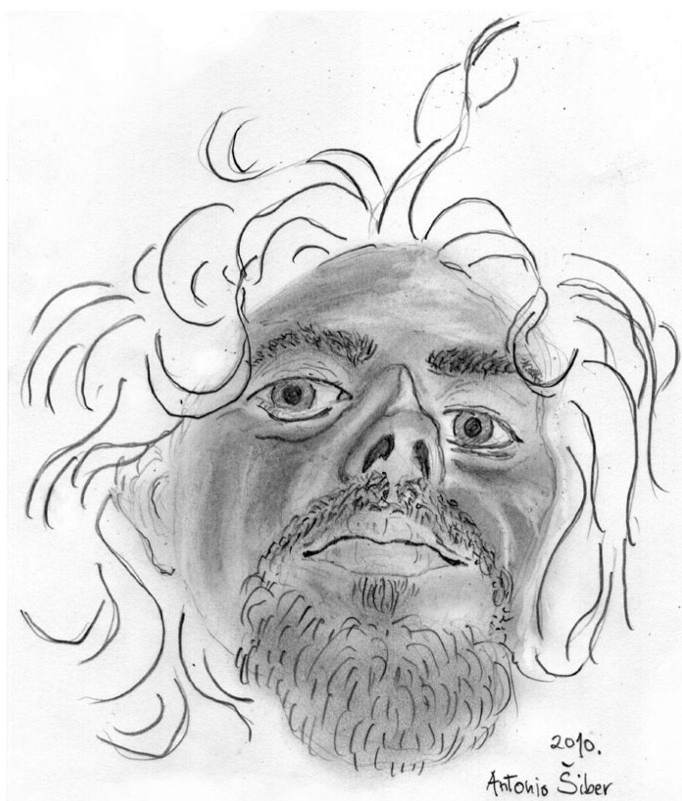
Mislim da je ovaj odlomak blizak svakome tko se pokuša baviti kreativnim radom i sagledava svoj posao u svjetlu genijalaca u području. Nije to nimalo lako. Sva je sreća da se od fizike tu i tamo pojavi i neka korist pa je u tom području djelovanja potrebno ipak nešto više od dvanaestak prvaka. A dio teksta nakon kojeg sam dobio neutaživu žeđ za crtanjem je:

> A taj je talijanski kipar, koji je u ono vrijeme bio strašno razvikan, ali je danas posve zaboravljen, o našem projektu rekao sljedeće: *"Ovi su Amerikanci vrlo zanimljivi. Skaču u vodu prije nego nauče plivati"*. To je značilo da ne znamo crtati.
>
> Dorothy se toga spremno dohvatila. U želji da povrijedi mene koliko sam ja povrijedio nju, rekla je: *"Dakle, to je to! Svi vi slikate ovako kako slikate jer ni pod prisilom ne biste bili u stanju nacrtati ništa kako je u stvarnosti"*.

Nisam opovrgavao njenu tvrdnju. Dohvatio sam zelenu bojicu kojom je Dorothy slagala popis svega u kući i oko nje što je trebalo popraviti pa sam na kuhinjskome zidu nacrtao portrete naših dvaju dječaka koji su spavali pred kaminom u dnevnoj sobi. Nacrtao sam im samo glave, u prirodnoj veličini. Nisam ih otišao ni pogledati. Zid se sastojao od novih gips-karton ploča koje sam zakucao preko ispucale žbuke. Nisam još bio popunio i poravnao spojeve među pločama, nikad ni neću.

Dorothy je bila zaprepaštena. Rekla mi je: *"Zašto češće ne crtaš?"* A ja sam joj odgovorio, upotrijebivši riječ "jebeno" pred njom, što nikada do tada nisam učinio koliko god bijesni bili jedno na drugo: *"Jer je tako jebeno lako!"*

I naravno, znao sam da meni to neće biti ni blizu tako jebeno lako kao Rabi Karabekianu, ali sam svejedno sjeo ispred ogledala i pokušao skicirati ono što sam vidio. Bez računala, bez Photoshopa, samo s voljom i grafitnom olovkom koju sam naoštrio džepnim nožićem. Otprilike kao Rabo Karabekian.

Baš...

Portret Rabe Karabekiana

Kad sam jučer portretirao Rabu Karabekiana bio je nešto bolestan. Neprohodni sinusi, grlobolja, lagana glavobolja. Mislim da se to njegovo stanje vidi i na portretu. A odlučio sam ga portretirati nakon što sam pročitao još jednu Vonnegutovu knjigu, "Čovjek bez zemlje". Tako se kombinacija mog crtanja i čitanja Vonneguta nastavila nakon *Modrobradog*.

Čovjek bez zemlje dobra je (i vrlo kratka) knjiga, ali nije dobra kao *Modrobradi*. Radi se o razmišljanjima starca od osamdesetak godina koji je mnogo toga vidio i zna što u svijetu ne valja. Dok je kao nešto mlađi bio rezigniran, sad je gotovo bijesan i htio bi da se stvari nekako izmijene ako je moguće jer zna da će on uskoro otići, a s njim i sve što je uočio i što je možda i mogao promijeniti.

Koliko god da je Vonnegut simpatičan i inteligentan, ta potreba da ukaže na stvari koje ne valjaju pomalo je iritantna – na momente zvuči kao propovijed. Da – znamo tko su bili George Bush i ljudi iz njegove administracije, znamo za problem fosilnih goriva i njihovog bespoštednog rasipanja, za televiziju koja zaglupljuje, za religiju koja ljude ne čini boljima, i znamo da je ovaj svijet možda pakao.

Nisam poželio ništa posebno citirati iz knjige, cijela knjiga je zbirka mudrosti. Ali prisjetio sam se dviju knjiga koje sam pročitao prije nekoliko godina i koje

su također napisali veliki pisci pod staru glavu. Prisjetio sam se knjiga *Otpor* Ernesta Sabata i *Kapetan je izišao na ručak* Charlesa Bukowskog. Obje te knjige imaju sličnu boljku kao i Vonnegutova knjiga, premda su obje također vrlo dobre i čovjek svašta iz njih može naučiti. Stoga ću umjesto citata iz *Čovjeka bez zemlje* navesti citate iz *Otpora* i *Kapetana*. Najprije Sabato:

> I završio je još jedan dan u Buenos Airesu, nešto zauvijek nepovratno, nešto što ga je neumoljivo korak više približavalo vlastitoj smrti. I tako brzo, napokon tako brzo! Prije su godine prolazile sporije i sve je izgledalo moguće u vremenu koje se pred njim rasprostiralo poput puta otvorena prema obzorju. Ali sad godine prolaze rastućom brzinom prema smrti, i svakog se trenutka iznenađivao govoreći: *Pred dvadeset godina, kad sam ga vidio posljednji put,* ili zbog neke druge tako trivijalne ali tragične stvari poput te, i odmah je kao da se nalazi pred nekim ponorom pomislio koliko malo, koliko mizerno malo preostaje od tog puta prema ništavilu. I onda, što?

Još jedna lijepa i mekana rečenica, prava Sabatova:

> Svijet ne može ništa čovjeku koji pjeva kad je jadan.

A evo i kapetana Bukowskog. On je manje sentimentalan, a oštriji i jako je razočaran u ljude:

> Ono što me užasava nije sama smrt već životi koje ljudi žive ili bolje, koje ne žive sve do smrti. Oni ne poštuju vlastiti život, oni pišaju po svojim životima. Oni seru po svojim životima. Nevjerojatni glupani. Odviše su opsjednuti jebačinom, filmovima, novcem, obitelji, jebačinom. Glave su im ispunjene vatom. Oni se pale na Boga bez imalo razmišljanja. Oni se pale na domoljublje bez imalo razmišljanja. Ubrzo zaboravljaju misliti svojom glavom, dopuštaju drugima da misle umjesto njih. Glave su im ispunjene vatom. Izgledaju ružno, razgovaraju ružno, koračaju ružno. Svirajte im sjajnu glazbu stoljeća, ali oni je ne čuju. Smrti većine ljudi su obična varka. U njima nije imalo što umrijeti.

I za kraj, evo jedne odlične, tragične i komične kapetanove rečenice:

Svi ćemo umrijeti, svi mi, kakvog li cirkusa!

Rabo na Galapagosu

Galapagos Kurta Vonneguta nije dobra knjiga. Naravno, Vonnegut je bio prepametan da bi napisao lošu knjigu, ali bojim se da je s *Galapagosom* podbacio. Glavni je problem te knjige što je nepotrebno preduga. Svoju je ideju Vonnegut trebao realizirati u formi kratke priče, ništa se u poruci ne bi izgubilo, a čitatelj bi uštedio mnogo vremena. Likovi *Galapagosa* nisu uvjerljivi, a i kad su uvjerljivi, priči nisu pretjerano potrebni. Doduše, *Galapagos* je knjiga koja razrađuje temu da su ljudi općenito nepotrebni, u svemiru i na Zemlji, pa nepotrebnost likova u knjizi nekako i dobro dođe. Ali može i iritirati.

Kako ime knjige i sugerira, a svi koji znaju nešto o Darwinu čuli su i za Galapagos, knjiga se bavi evolucijom. Na jednoj površnoj razini.

Radnja se zbiva na i oko Galapagosa pa eto i dodatnog razloga za naslov knjige. Onaj dio koji bi se mogao povezati s Darwinom i evolucijom razrađuje temu da su ljudi evolucijsko "slijepo crijevo", bića hipertrofiranog mozga koji ih stalno dovodi u konflikt s okolinom i jedne s drugima. Takvo nešto mora naravno izumrijeti i to je tema koju Vonnegut razrađuje i u prenesenom i u doslovnom smislu. Okolišam da ne bih nekome pokvario užitak čitanja, jer premda me knjiga nije oduševila, a malo me je i razočarala,

svejedno mislim da nisam uludo potrošio vrijeme čitajući je.

Društvo koje su bića velikih mozgova načinila temelji se na posve neobičnim pretpostavkama koje su drugim bićima na Zemlji posve strane. Ljudski mozak je tako kompleksna struktura da je se može zavesti i zavarati neobičnim konstrukcijama pa čak i hipnotizirati i dovesti u stanje blaženog i blentavog povjerenja u ljude na vrhu koji navodno vode ljudska društva. Jedna od poludjelih i otprirođenih konstrukcija gigantskih ljudskih mozgova je i kapitalistička ekonomija koja se bazira na teškim iluzijama od kojih neke krše zakone očuvanja energije. Tako barem govori Vonnegut. I upravo kad se sve te naopake konstrukcije konačno suoče sa zakonima očuvanja počinje radnja romana *Galapagos* i borba za preživljavanje ljudske vrste. A kako će i hoće li "ljudi" na kraju preživjeti, neću vam reći, bolje da vam to ispriča Vonnegut. Umjesto toga donosim neke zgodne citate iz knjige, pa ako vas zainteresira ...

> Da je njegovo bogatstvo nastavilo rasti istom stopom, imetak *Jamesa Waita obuhvaćao bi danas cijeli svemir – galaksije, crne rupe, komete, mnoštva asteroida i meteora i zapovjednikove meteorite i svakovrsne međuzvjezdane tvari. Da, i da je ljudsko stanovništvo nastavilo rasti istom stopom kao tada, danas bi pretegnulo imetak *Jamesa Waita – drugim riječima, jednostavno sve.
>
> Kakve su nemoguće snove o rastu ljudska bića imala još jučer, još prije milijun godina!

Inovacija koju je Vonnegut uveo u roman pisanje je zvjezdice (*) ispred imena lika koji će uskoro umrijeti. Po tome znate da nekoliko stranica nakon navedenog citata James Wait umire. A evo jednog dijela gdje otac-duh govori sinu-duhu (da, odvaljeno je, to je jedan od razloga zbog kojih knjigu ipak treba pročitati):

> - Trebam li ti govoriti da promatran iz zraka, taj nekad lijepi i hranjivi planet podsjeća na oboljele organe jadnog Roya Hepburna prilikom razudbe i da su rak-rane, koje rastu radi rasta, proždirući sve i trujući sve, gradovi naših dragih ljudskih bića?
>
> - Trebam li ti govoriti da su te životinje toliko zapetljale stvari

> da ne mogu više zamisliti pošten život ni za vlastite unuke i da će biti sretne ako još bude ostalo nešto za jelo ili uživanje do godine dvije tisućite, što je samo četrnaest godina od danas?
>
> - Njih, sine moj, kao i ljude na ovom zlosretnom brodu, vode zapovjednici koji nemaju ni karte ni kompase i koji se iz minute u minutu ne bave nikakvim bitnijim problemom od onog kako da zaštite vlastito samopouzdanje.

Proročki.

Rabu Karabekiana portretirao sam na jednoj plaži na Galapagosu. Sjedio sam blizu dvije iguane koje su se nažderale morske trave i preživale na vreloj stijeni čekajući da se skoro neprobavljiva travuljaga iskuha... Što ti je evolucija...

Mali Rabo svira

Roman *Mehanički pijanino* (*Player Piano*) Kurta Vonneguta mogao bi se svrstati u *SF* žanr. Tako je i bio svrstan i reklamiran 1952. godine kad je bio objavljen jer je izdavač smatrao da će roman tako imati veći financijski odjek s obzirom da je *SF* tematika u filmu i literaturi bila izrazito prisutna tih godina. *SF* kategorizacija romana je jedna od stvari o kojoj sam razmišljao nakon čitanja romana. Naime, imao sam priliku upoznati neke nazovi *fanove SF* tematike. Ti tipovi imaju "jasan" pogled na to što pripada *SF* žanru, a što ne. Nadalje, sve što oni isključe iz tog žanra nije prema njihovom mišljenju vrijedno pažnje. Zanimljivo je i da se takav naopaki i uskogrudni stav udomaćio i u bazi *SF fanova* te tako oni, nazovi ekspertno, kategoriziraju određeno djelo "ovamo" i "onamo". Jedna od kategorizacijskih shema tiče se tematike zapleta, npr. radi li se o "problemu komunikacije s izvanzemaljskim životom" ili "osvještavanju strojeva" ili "mrtvoj evoluciji, samo-evoluciji tehnologije" ili "problemu putovanja nad-svjetlosnom brzinom" i tako dalje, i tako dalje, imaju oni cijeli jedan niz takvih kategoriziranih momenata i djelo raspoređuju prema tome kojim se od njih bavi. S obzirom na to da ljudi već dugo pišu i da je povijest

puna pametnih i inovativnih pisaca, teško je u takvoj kategorizaciji donijeti nešto novo. Oni koji pak uspiju "donijeti nešto novo" obično su isti takvi *SF freakovi* kao i njihovi *fanovi* pa na silu motaju tematiku i zaplet ne bi li dobili koji dodatni plusić u kategorizaciji i odvojili se po istoj toj kategorizaciji od prijašnje literature. Prilično bolestan i kratkovidan način gledanja na neko djelo, rekao bih. Uostalom, mislim da bi i Vonnegutov *Player Piano* vrlo loše prošao u njihovoj kategorizaciji. Pitam se bi li on u njihovom sustavu vrednovanja uopće zaslužio *SF* pridjev? Pitam se i kako bi tu prošao najbolji pisac znanstvene fantastike, Stanislaw Lem?

A *Mehanički pijanino* solidan je roman, bez obzira na to kako ga netko nazivao: utopijom, distopijom, znanstvenom fantastikom, socijalnom studijom, kritikom kapitalizma, kritikom socijalizma, esejom o automatizaciji, pričom o tehnologiji koja poništava ljudsku osobnost, pričom o pobuni pojedinca protiv sustava koji ga guši... Sve to *Mehanički pijanino* jest, ali je i više od svega toga jer je stavljanje plusića u svaku od tih kućica tek početak priče o Vonnegutovom romanu, a nikako kraj. U suprotnom bi se netko mogao zabuniti pa pomisliti da je to roman koji su H.G. Wells ili G. Orwell već prije napisali. A nisu.

Da ga je napisao Vonnegut, vidi se prije svega po svježem humoru kojim je roman natopljen. Vonnegut izvrsno poznaje ljude, potovo njihove slabosti pa je galerija likova u romanu toliko uvjerljiva da sam našao barem 6-7 paralela između ljudi koje Vonnegut opisuje i ljudi iz stvarnog svijeta, onih koje ja, makar površno poznajem. Ovdje spadaju Kroner, najutjecajniji čovjek u državi i šef glavnom junaku, plitko autoritativna osoba koji je cijeli život proveo vježbajući načine manipuliranja ljudima te ostavljajući lažni dojam samopouzdanja; glupava supruga glavnog junaka, Anita; Ed Finnerty, ekstremno talentiran, psihotičan, uvijek pripit tip u neprekidnoj potrazi za razlozima i smislom i Shepherd, sistemska gnjida, koji jedini razlog za svoje parazitsko bivanje vidi u napredovanju po stepenicama sustava i dobivanju promaknuća. Ima i "malih" likova koji su mi bili jako poznati, na primjer tip koji cijelu godinu živi za karneval u gradu, za onaj jedan dan kad je on glavni te konobar koji u zadnjoj trećini knjige nokautira glavnog junaka, Paula Proteusa. Jedan od likova koji je izrazito važan za roman, tip je kojeg ne poznajem iz stvarnog života. Radi se o svećeniku Lasheru.

Neki u Vonnegutovom romanu vide samo njegove tehnološke aspekte, vide kritiku automatiziranog društva i opasnost od strojeva koji polako preuzimaju sve veću kontrolu u aspektima ljudskih života gdje ih nikad ne bismo smjeli pustiti. *Mehanički pijanino* roman je i o tome. Ali, ono po čemu je *Player Piano* dobar roman ne tiče se njegovih *SF* aspekata. Uostalom, kladim se da bi se oni *SF fanovi* i eksperti iz uvoda smijali Vonnegutovom prikazu svemoćnih strojeva kojima se podaci serviraju s bušenih kartica, a osnovni su elementi njihove konstrukcije vakuumske cijevi. To, naravno, za roman uopće nije važno. Važne su vječne teme. A bunt je vječna tema. Čovjek koji ustaje protiv uloge koju su mu namijenili drugi, protiv zamisli da se treba uklopiti u sustav koji nije načinio, protiv predvidljivosti svog bivanja koja mu se već gadi. Kad sam pročitao *Player Piano*, shvatio sam da nikad nećemo napraviti dobar sustav, sustav koji ću i ja kao pojedinac moći podržati punim plućima.

Kad stvorimo sustave koji će biti najbolji što ih možemo stvoriti, koji će omogućiti blagostanje svima, koji će učiniti sve građane ravnopravnim (premda sustav u *Mehaničkom pijaninu* nije takav), protiv njih će se pobuniti oni najbolji, pobunit će se najkreativniji. I to ne zato jer znaju kakav bi sustav bio bolji – ni buntovni junaci Vonnegutovog romana nemaju pojma o tome – nego zato jer ne žele da njihovi životi budu predvidljivo pozicioniranje unutar strukture pa makar ta struktura bila najbolja od svih zamislivih struktura. Tako je i u Vonnegutovom romanu – buntovnici Proteus i Finnerty svojim su inženjerskim radom petnaestak godina prije vremena u kojem se odvija radnja romana omogućili automatizaciju određenih industrijskih postupaka, ali time i fiksaciju određene sociologije protiv koje se bune. Čitajući *Mehanički pijanino* pomislio sam da istinski revolucionari samo mutno mogu razumjeti svoje razloge za pobunu. Jer premda se oni očigledni razlozi zbog kojih određeno društveno uređenje ne valja mogu lako popisati i prebrojiti, oni nisu glavni motiv za pobunu najiskrenijih revolucionara. Najiskreniji revolucionari bune se individualno, njihova "revolucija" nema veze ni sa kakvim kolektivitetom pa i nije ono što bi se moglo nazvati revolucijom, a njihova pobuna je nešto toliko duboko ljudsko da u krajnjoj instanci ni nema nikakve veze sa sustavom protiv kojeg se bune. Istinski revolucionar je tragičan lik. Tako je i u Vonnegutovom romanu.

I za kraj, dva citata iz romana. Evo prvog:

Paul se sjećao jedne nedjelje – prije mnogo vremena, dok je još bio visok, mršav, pristojan i malko zbunjen mladac – kad je Gelhorne došao u posjet. Gelhorne je iznenada pružio ruku i zgrabio Paula kad je ovaj prolazio pored njegova stolca.

- Paul, sinko.

- Da, gospodine?

- Paul, tvoj otac mi kaže da si stvarno bistar.

Paul je s nelagodom kimnuo.

- To je dobro, Paul, ali ne i dovoljno.

- Ne, gospodine.

- Nemoj se zavaravati.

- Ne, gospodine.

- Nitko baš nije tako prokleto dobro obrazovan da se za šest tjedana ne bi moglo naučiti devedeset posto onoga što on zna. Ostalih deset posto je dekoracija.

- Da, gospodine.

- Pokaži mi nekog stručnjaka i ja ću ti reći kako je to čovjek koji se tako prepao da si je iskopao rupu u koju će se sakriti.

- Da, gospodine.

- Gotovo nitko nije dovoljno upućen, Paul. Dovoljno je da vidiš kako je većina ljudi loša na svom poslu pa da ti dođe da se rasplačeš. Ako možeš poluguzičarski raditi bilo što, ti si čovjek s jednim okom u kraljevstvu slijepih.

- Da, gospodine.

- Jel' bi ti htio biti bogat, Paul?

- Da, gospodine... mislim da bih. Da, gospodine, htio bih.

- Dobro. Ja sam postao bogat i rekao sam ti oko devedeset posto onoga što ja znam o tome. Ostalo je dekoracija. U redu?

- Da, gospodine.

A evo i drugog:

> Evo ga opet, najdrevnijeg križišta puteva, kojeg je Paul prije nekoliko mjeseci jednom već bio zakratko gledao u Kronerovoj sobi. Izbor između puteva nije imao ni ma kakve veze sa strojevima, hijerarhijama, ekonomijom, ljubavi, vremenom. Bio je to posve unutrašnji problem. Svako dijete starije od šest godina poznaje tu viljušku i zna što rade dobri, a što zli momci. To je raskrižje poznato u narodnim pričama po cijelom svijetu, i dobri i zli momci – bili u kožnim zaštitnicima za noge, zakrpama na stražnjici, ponču, leopardovoj koži ili bankarskom sivom odijelu na fine prugice – svi se oni ovdje razdvajaju.
>
> Zli momci postaju potkazivači. Dobri momci ne – nije važno kada, nije važno što.
>
> Kroner pročisti grlo. - Pitao sam tko je vođa, Paul?
>
> - Ja – odgovori Paul. - I ne znam što bih dao da sam bio bolji vođa.
>
> U trenutku kad je to izrekao, znao je da je to istina. I znao je ono što je i njegovo otac znao: što znači pripadati nečemu i vjerovati.

Portret prikazuje Rabu Karabekiana kad je još bio mali i išao u osnovnu glazbenu školu gdje je učio svirati klavir. Tada mu je to bilo prilično dosadno, ali kad je ostario, shvatio je da to možda i nije bilo izgubljeno vrijeme. Bez obzira na to što ljudi znaju napraviti strojeve koji sviraju; mehanički pijanino.

Rabo je bokononist

Koliko li sam glupih i zatucanih “diskusija” o odnosu znanosti i religije čuo, pogotovo u zadnje vrijeme? Previše.

Treba biti oprezan kad se koriste riječi *diskusija* i *dijalog*. Te riječi uopće ne pristaju nekim oblicima rasprave. Imam nesreću da poznajem jednu vrstu iznimno sebičnih ljudi ravnog glasa koji su u godinama bivanja na ovom planetu naučili finigirati “civiliziranu raspravu”. Njihova ideja o “civiliziranoj raspravi” sastoji se u tome da se o nečemu govori ravnom intonacijom, s mirnim izrazom lica i gestikulacijom robota. To je najvažnija značajka civiliziranosti. OK. Možda bih se i mogao složiti o izvjesnoj superiornosti ove forme, ali nemojmo izgubiti iz vida osnovni preduvjet da bi se nešto moglo nazvati dijalogom: empatiju.

I koliko god da emotivno i žustro raspravljam pa se po definiciji njihove “civiliziranosti” u civiliziranu raspravu i ne uklapam, ja posjedujem elementarni preduvjet za raspravu: mogu osjetiti zabrinutost i bol životinje, a pogotovo drugog ljudskog bića. Emocionalni invalidi i sebični manipulatori to ne mogu.

E pa takvih sam se emocionalnih invalida i sebičnih manipulatora nagledao kad se radi o “raspravama” o odnosu znanosti i religije. I toga mi je dosta,

jer takvi tipovi obično predvode svaku od “strana” u “raspravama”.

Ljudi iz moje struke pojavljuju se ponekad kao grozni dogmati. Upravo je dogmatizam razlog propasti svih religija, a emocionalni invalidi pokušavaju i od znanosti načiniti dogmatsku djelatnost. I nemojte me tu pitati kakve veze emocije imaju sa znanošću. Naravno da imaju jer znanost nije djelatnost odvojena od čovjeka. Znanost je ljudska pa je prema tome sigurno u nekakvoj vezi s emocijama.

Kolijevka za macu (*Cat's Cradle*) nudi specifičan, vonnegutovsko-zajebantski pogled na odnos znanosti i religije. To je štivo za Rabu Karabekiana bilo toliko važno da je za vrijeme jednog posjeta Puli, gdje sam ga imao priliku i portretirati, izjavio da je prešao na bokononizam, religiju o kojoj je saznao upravo iz *Kolijevke za macu* Kurta Vonneguta. A evo što Bokonon, prorok bokononizma, kaže o emocionalno invalidnim, “učenim i knjiškim” ljudima:

> *“Čuvajte se čovjeka koji naporno radi da bi nešto naučio, nauči to, a ipak ne bude mudriji nego prije*”, kaže nam Bokonon. *“On gaji ubojitu netrpeljivost prema ljudima koji su neznalice, a da do svog neznanja nisu morali doći na teži način.”*

Bokonon nam govori i o tome kako je Bog stvorio svijet i čovjeka u njemu:

> *“U početku Bog stvori svijet i pogleda ga u Svojoj kozmičkoj usamljenosti. I Bog reče: - Hajde da stvorimo živa bića od blata, kako bi blato moglo vidjeti što Smo sve stvorili. - I tako Bog stvori sva živa bića što sada se kreću i jedno od tih bića bi čovjek. Samo je blato u obliku čovjeka moglo govoriti. Bog se nagnuo prema blatu što je bilo čovjek koje je sjelo, osvrnulo se oko sebe i progovorilo.*
>
> *- Koja je svrha svega ovoga? – pristojno je pitalo.*
>
> *- Sve mora imati neku svrhu? – pitao je Bog.*
>
> *- Naravno – odgovorio je čovjek.*
>
> *- Onda tebi prepuštam da svemu ovome nađeš neku svrhu –*

reče Bog. I ode.”

Pomislio sam da je to obična glupost. *”Naravno da je glupost!”* kaže Bokonon.

A Vonnegut nam govori o tome koliko je bokononizam široka religija i prihvaća razne smjerove i interpretacije u svoje okrilje. Vonnegut opisuje situaciju u kojoj jedan znanstvenik na otoku Svetog Lorenza daje posljednju pomast bokononistu:

> Nikada nije dao posljednju pomast, ali na stotine je puta vidio kako to radi Julian Castle.
>
> - Bokononist ste? – pitao sam ga.
>
> - Slažem se s jednom idejom bokononizma. Slažem se da su sve religije, uključujući bokononizam, obična laž.
>
> - Hoće li vam kao znanstveniku – pitao sam ga - smetati obaviti takav obred?
>
> - Loš sam ja znanstvenik. Učinit ću sve da bi ljudskom biću bilo bolje, čak i neznanstvene stvari. Nijedan znanstvenik dostojan te titule ne bi to mogao reći.

Ali ne dajte se zavarati da je bokononizam nekakva bezvezna religija: bokononizam ipak vjeruje u Božju volju i postojanje dubljeg smisla i razloga. Evo kako bokononisti gledaju na to:

> Mi bokononisti vjerujemo da je čovječanstvo organizirano u ekipe, ekipe koje izvršavaju Božju volju, a da nikada ne otkriju što rade. Bokonon takvu ekipu zove *karass*, a instrument, *kankan*, koji me doveo do mog karassa, bio je knjiga koju nikad nisam dovršio, knjiga koja se trebala zvati *“Dan kada je svijetu došao kraj”*.

Bokononisti također poznaju i ljudske koordinirane djelatnosti koje mogu izokrenuti Božju volju te se tako pokazuju kao lažni *karass* ili *granfalloon*:

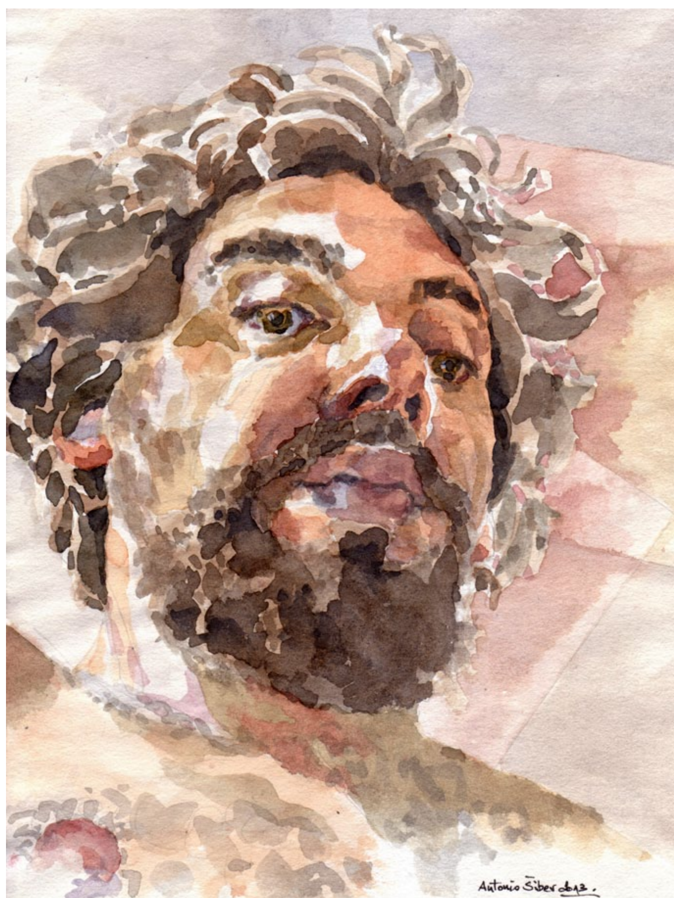
Hazelina opsjednutost Hoosierima diljem svijeta klasičan je primjer lažnog karassa, prividne ekipe što nema nikakve veze s onime što i kako Bog radi, klasičan primjer onoga što Bokonon zove granfalloon. Drugi primjer granfalloona su Komunistička partija, Kćeri američke revolucije, General Electric Company, International Order of Odd Fellows – bilo koja nacija, bilo kada, bilo gdje.

Kako nas Bokonon poziva da pjevamo s njim:

"Ako želiš znati što je granfalloon,
Samo zaviri u napuhani balun."

Tko nije pročitao *Kolijevku za macu*, morao bi je pročitati, iako bi mu se moglo dogoditi da se nakon toga preobrati na bokononizam, kao i Rabo.

U Boga vjerujemo

Michael Moore je Kurta Vonneguta spomenuo u posveti svoga filma *Sicko* (prevedeno kod nas kao *Bolesno*) iz 2007. godine. Na samom kraju filma pojavljuje se posveta *Thank You Kurt Vonnegut for Everything* (*Hvala ti Kurte Vonnegute za sve*). Kad sam čitao knjigu *Jailbird* (*Zatvorska ptičica*) nisam se sjetio filma *Sicko* nego jednog drugog Mooreovog filma, *Capitalism: A Love Story* (*Kapitalizam: Ljubavna priča*) iz 2009. godine koji sam prije nekoliko mjeseci kupio u jednom od supermarketa najvećeg prodajnog lanca u Hrvatskoj (!). Film nije loš, mogao bih ga preporučiti, ali *Jailbird* je daaaaaleeeeeekooooo bolje štivo. Ipak je to Kurt Vonnegut.

No, oba djela imaju nešto zajedničko – bave se neljudskim licem američkog kapitalizma.

Vonnegutu je to očigledno bila stalna opsesija, provlačila se cijelim *Galapagosom* i dominira u memoarskom *Čovjeku bez zemlje*, ali u *Zatvorskoj ptičici* Vonnegut je vlastitu opsesiju uvjerljivo prenio čitatelju. Nije da je mene potrebno posebno uvjeravati da je nešto fundamentalno pogrešno s kapitalističkim sustavom, ali sam se već naslušao nemuštih i maglovitih, nekonkretnih i bezrazložnih napada na kapitalizam od ljudi koji s njim nemaju bolna iskustva. Na svoju sreću. Vonnegut pokazuje da ima i onih

mnogo manje sretnih i da je slavna američka povijest puna dobrih ljudi koje je kapitalizam potrošio, smaknuo, učinio bolesnim, osudio i ponizio. *In God We Trust*. U Boga vjerujemo.

Taj konfliktni odnos između američkog shvaćanja kapitalizma i odnosa prema bližnjemu, a i prema Bogu, vidi se i u tome što se u Boga Amerikanci zaklinju na svojoj novčanici. Vonnegut taj nesretni odnos prikazuje izrazito emotivno i upečatljivo bolno. I premda se on mnogo puta izjasnio kao nevjernik, u *Zatvorskoj ptičici* zauzima poziciju vjernika, onoga kojemu je stalo do svog bližnjeg i koji u kršćanstvu vidi spas, makar samo ideološki, od "sjajnog" američkog kapitalizma. Vonnegutov glavni junak naivno vjeruje, a prije će biti da sam sebe svjesno zavarava, da se američke kapitaliste možda može prizvati Bogu jer se u Boga oni zaklinju pa makar to bilo i na novčanicama. Evo kako to on, Walter F. Starbuck po rođenju Stankiewitz, pokušava:

> Kongresmen Nixon bio me upitao zašto sam ja – sin doseljenika koje su Amerikanci primili tako lijepo, čovjek koga je jedan američki kapitalist držao kao sina i poslao ga na Harvard – bio tako nezahvalan prema američkom ekonomskom sustavu.
>
> Moj odgovor njemu nije bio originalan. Od mene nikad i nije bilo ničeg originalnog. Samo sam ponovio ono što je moj nekadašnji junak, Kenneth Whistler, rekao u odgovoru na manje-više isto pitanje, prije mnogo, mnogo vremena. Whistler je svjedočio na suđenju štrajkačima optuženim za nasilje. Sudac se zainteresirao za njega, pa ga je upitao zašto je on, tako dobro obrazovan čovjek i iz dobre obitelji, tako duboko zaglibio s radničkom klasom.
>
> Moj plagirani odgovor Nixonu glasio je:
>
> *"Zašto? Zbog govora na Gori, gospodine."*

Sveučilište Harvard koje se u gornjem odlomku spominje lajtmotiv je romana. Tamo, barem prema Vonnegutu, američki kapitalisti šalju svoju djecu da se nauče kako treba voditi Ameriku u veselom kapitalističkom duhu u kojem su je vodili njihovi preci. I glavni junak je prošao kroz istu naobrazbu, ali više, onako, slučajno, i nije mu baš pomoglo u životu. Ipak je on bio i ostao samo sin jednog vozača uglednog kapitalista. Problem s Harvardom je da ljudi

koji otamo izlaze i koji se smatraju najkvalificiranijim da odlučuju pravedno i u korist zajednice baš i ne ispunjavaju očekivanja. Možda najmračniji i najupečatljiviji dio romana je onaj gdje Vonnegut opisuje kako tri ugledna harvardovca mirne duše osuđuju na smrt Sacca i Vanzettija, dva sindikalista-anarhista zbog navodne pljačke i ubojstva. I premda je iz elementarnih fizikalnih uvida, tipa čovjek ne može biti u isto vrijeme na dva mjesta, jasno da Sacco i Vanzetti nisu počinili gnusni zločin, mudri harvardovci ih osuđuju na smrt jer će to za Ameriku sigurno biti bolje. Na kraju, oni su podrivačko sindikalno-anarhističko radničko smeće. A o anarhistima Vonnegut kaže:

> Anarhisti su ljudi koji svim srcem misle da je vlast neprijatelj vlastitom narodu.

Vonnegutu je jasno da je kapitalizam grozan sustav i uzrok ogromnih nepravdi, ali mu je isto tako jasno da nitko nema pojma kako taj sustav zapravo radi pa čak ni oni koji navodno "drže sve konce u rukama". Cijeli sustav nije nikakav sustav, nego legalizirana pohlepa onih koji već imaju mnogo više od onih drugih, nema tu neke posebne pameti ni razloga, napretka i smislene ekonomije. Evo što Vonnegut o tome kaže:

> - *Što je čudna stvar novac!* – reče Sarah. - *Ima li on tebi nekog smisla?*
>
> - *Nema* – odgovorim.
>
> - *Netko ga ima, a netko nema...* – ona će zamišljeno. - *Ne vjerujem da itko zbilja shvaća što se događa.*
>
> - *Neki moraju shvaćati* – otpovrnem. U to više ne vjerujem.
>
> Uz to, kao funkcionar jednog ogromnog internacionalnog konglomerata, dodat ću da se od onih kojima u ovoj privredi dobro ide nikad nitko i ne pita što se zbilja događa.
>
> Mi smo čimpanze. Mi smo orangutani.

Od svega što sam dosad od Vonneguta pročitao, *Zatvorska ptičica* je najkompletnije, a mislim i najbolje djelo (morao bih ovdje ipak isključiti *Modrobradog*). Ne radi se tu samo o raskrinkavanju kapitalizma, Vonnegut uspijeva

u cijelu priču uključiti i mnogo ljudskih tonova, otuđenja, tuge i sreće onih koje sustav nemilosrdno i nepredvidivo razbacuje po prostor-vremenu. Evo primjera:

> *- Ti si bila prva žena s kojom sam zbilja vodio ljubav. Pamtiš li to?*
>
> *- Pamtim zagrljaj. Pamtim kako si rekao da me voliš. A to mi još nikad nijedan muškarac nije rekao. Majka mi je to često govorila, dok je bila živa.*
>
> Opet mi je došlo da plačem.
>
> *- Znam da to nisi ozbiljno mislio* – ona reče.
>
> *- Jesam, jesam* – usprotivim se. *- Bože, zbilja jesam!*
>
> *- To je u redu* – ona reče. *- Ti nisi kriv što si rođen bez srca. Ali bar si pokušavao vjerovati u ono što ljudi sa srcem vjeruju. Prema tome, ipak si bio dobar čovjek.*
>
> I prestade disati. Oči joj se ukoče. Bila je mrtva.

Rabu Karabekiana portretirao sam dva dana prije izlaska iz zatvora. Tamo je završio sasvim slučajno i sasvim nepravedno, ni kriv ni dužan, baš kao i Walter F. Starbuck.

Naš rat svagdašnji

Postoji li za svakog čovjeka neki događaj koji posebno označi život? Nešto zbog čega smo postali takvi kakvi jesmo, nešto čega se možemo prisjetiti u situacijama kad ne znamo kako postupiti, nešto iz čega se formira svjetonazor, karakter, ono po čemu nas okolina prepoznaje? Kad bih morao odgovoriti na ovo pitanje iz svog dosadašnjeg životnog iskustva, rekao bih da ne postoji jedan događaj, neka određena djelatnosti ili period u mom životu koji me je definirao. No, ipak, postoje tri-četiri bitne stvari kojih se često sjetim. Većinom se radi o događajima u kojima sam postupio posve pogrešno i kojih se često sjetim kao nekog neugodnog ožiljka koji se ukaže prilikom brijanja. Jedna lijepa stvar koja pripada u ovu kategoriju je *Mit o Sizifu* Alberta Camusa. To je knjiga koja me je bitno usmjerila.

No, moja ružna sjećanja i draga utjecajna literatura mali su efekti na skali događaja koji je odredio život Kurta Vonneguta: Drugi svjetski rat. Vonnegut je imao nesreću (ili sreću?) da kao američki vojnik zaglavi kao ratni zarobljenik. Imao je nesreću (ili sreću?) da doživi savezničko bombardiranje Dresdena, preživi ga sakriven u klaonici, a onda, zajedno sa svojim ratnim drugovima zarobljenicima po ulicama Dresdena skuplja i spaljuje leševe, uglavnom njemačkih civila. Mnogima od njih život se nakon svega toga posve izmijenio. Između ostalog i zato što im se život u tim vremenima ukazao kao posve bijedan, beznačajan i jeftin.

Rat je velika svinjarija, donosi ogromne patnje, a omogućuje najvećem ljudskom smeću da ispliva na površinu povijesti. Znamo to svi koji smo bili na područjima gdje se ratovalo, i to je univerzalna odrednica rata. Rat zagađuje prostor i vrijeme i njegov utjecaj sporo trne u godinama koje dolaze iza njega. Čak i kad je rat odavno završio, on i dalje opterećuje ljude i prostor na neizravne načine – patnja i zlo označe prostor i ljude koji u njemu bivaju. Radi se o efektu povezanosti. Patnja jednog čovjeka patnja je cijelog čovječanstva, a ona se ponekad materijalizira. Pričali su mi ozbiljni ljudi da se nešto može osjetiti, neka iznimna nelagoda, tuga, na mjestima stradanja.

A Vonnegut je medij-prijenosnik ratne patnje i crnila. On je čovjek koji je bio tamo i kojeg je to označilo zauvijek. I nije čudno da se svemu tome ponovno vratio pred kraj života. Jer knjiga *Armageddon in retrospect,* knjiga je prvenstveno o ratu. Doduše, rat se tamo pojavljuje u najčudnijim kombinacijama: od simulacije rata u budućnosti koja poznaje putovanje kroz vrijeme, do izmišljenog rata u prošlosti koji se nikad nije dogodio (Amerikanci koji ratuju (i pobjeđuju) protiv Rusa u Čehoslovačkoj za vrijeme hladnog rata). Ali bez obzira na sve te varijacije rata, uvijek je to isti rat. Naš rat svagdašnji. I gadni.

Armageddon in retrospect sastoji se od 11 kratkih priča koje su objavljene nakon Vonnegutove smrti (2008. godine), a knjigu je priredio njegov sin, također pisac (i liječnik) Mark Vonnegut. Priče nisu posve uravnotežene, neke su bolje, neke slabije, ali ima ih nekoliko izrazito snažnih. Meni je najsnažnija bila *The Commadant's Desk* (*Zapovjednikov stol*) jer sam prepoznao u njoj mnogo toga što sam i sam vidio, a prepoznao sam i svog djeda Šibera na kojeg me je glavni lik priče snažno podsjetio. Radnja se zbiva u čehoslovačkom gradu Bedi, u izmišljenoj prošlosti gdje američki vojnici istjeruju Ruse iz grada. Glavni su likovi otac i kći (Marta), stanovnici grada koji su već pregrmili nekoliko vojski (naciste, rusku armiju u Drugom svjetskom ratu, češke komuniste pa ponovno Ruse). I kad su se već ponadali da se stvari konačno primiruju, shvaćaju da američka vojska nije ništa drukčija od svih prethodnih vojski. Major ih ne podnosi, smatra ih kolaboracionistima i maltretira, a pozitivan lik je lik kapetana koji je psihički snažan, ali i izrazito osjetljiv tip i koji se u ratu i u situacijama koje on stvara slabo snalazi.

Evo jednog odlomka iz te priče (kako sam knjigu pročitao u originalu, na engleskom jeziku, citirani dijelovi teksta su moj prijevod, čovjek koji pripovijeda glavni je junak (otac) koji me je podsjetio na mog djeda):

> - *Zar ste mislili da možete ikako pomoći, kapetane?*, reče Marta.
>
> - *Prije nego što sam došao ovdje – da, jesam. Sad znam da ja nisam ono što je potrebno, a ne znam što je to. Ja simpatiziram sa svima, dovraga, i vidim zašto su takvi kakvi jesu – vas dvoje, svi ljudi u gradu, major, vojnici. Možda, da sam zaradio metak ili da me je netko napao s bacačem plamena, možda bih bio više muškarac.*
>
> - *I mrzili kao svi ostali*, reče Marta.
>
> - *Da – i bio tako siguran u sebe kao što se svi ostali čine u vezi s tim.*
>
> - *Ne siguran – tup*, rekoh ja.

Period kad Drugi svjetski rat završava i kad američki ratni zarobljenici ostaju prepušteni sami sebi, u očekivanju navale ruske armije, spominje se u knjizi nekoliko puta u različitim pričama. Možda je to najzanimljivije opisano u priči *Just You and Me, Sammy* (*Samo ti i ja, Sammy*), gdje se radnja vrti oko američkog ratnog zarobljenika koji je u dobrim odnosima s njemačkim vojnicima-čuvarima. Kad se njemačka vojska povuče, on se osjeća posve izgubljeno:

> Njegova igra sad je završila. Nitko više s njim nije morao trgovati, a ljudi koji su se tako dobro brinuli o njemu su otišli. Možda ga je to plašilo, a ne Rusi.

Druga "priča" u knjizi je Vonnegutov javni govor u Clowes Hallu, Indianapolis u travnju 2007. godine. Posve luckasto, otkvačeno, a ima i zanimljiv i luckast komentar o znanosti:

> Kao Humanist, ja volim znanost. Mrzim praznovjerje, koje nam nikad ne bi moglo dati atomske bombe.

Knjiga je vrlo dobra, premda traži nešto strpljenja. Ali isplati se.

Rabu Karabekiana sam, na slici koja je otvorila ovaj post, portretirao posve uplašenog, u rovu. Svega nekoliko metara od nas padale su minobacačke granate. Preživjeli smo tako što smo se uz pomoć mog ručnog teleportera

transportirali na jedan, svijetu potpuno nepoznati otok u Pacifiku. Palme, valići, sunce i preplanuli domoroci koji su nas tretirali kao bogove. Mnogo bolje od rovova!

Rabo šampion

Još prije nego što sam završio s čitanjem *Doručka prvaka* (*Breakfast of Champions*) Kurta Vonneguta, palo mi je na pamet da sam vidio filmove sa sličnim tmurnim, slatko-kiselim pogledom na američko društvo, a i svijet u cjelini (s dobrom dozom iznenadno raspoređenog gorkog). Pao mi je na pamet film *American Beauty*. Brzim pregledom svoje kolekcije DVDa ustanovio sam da posjedujem još nekoliko filmova koji pripadaju toj vrlo labavo definiranoj kategoriji koju sam upravo izmislio. Evo ih: *Izbrisani* (*The Chumscrubber*), *Umišljeni junaci* (*Imaginary heroes*), *Mala miss Amerike* (*Little Miss Sunshine*), *Donnie Darko*, *Pričam ti priču* (*Storytelling*), *Prognostičar* (*The Weather Man)*, *Daleko od raja* (*Far from Heaven*).

Ako ste pogledali neke od tih filmova, onda možda naslućujete atmosferu *Doručka prvaka*, a ona je velikim dijelom mračna. Možda mračnija od svega što sam dosad od Vonneguta pročitao. Neobično je da Vonnegutov uvrnuti humor može preživjeti čak i u tako tamno obojenoj pozadini. Bit će da je to jedna od važnih odlika Vonnegutovih djela: izazivaju nagli i snažni poriv za smijeh, čak i kad govore o stvarima i kontekstima u vezi kojih se nikad prije nismo nasmijali, a dosad smo mislili da možda i nije primjereno da se njima smijemo. Na primjer (prijevod na hrvatski jezik je moj, jer sam knjigu pročitao u originalu, na engleskom):

> *Shvatio sam*, reče Trout, *da Bog nije nikakav zaštitnik okoliša, pa su svi oni koji jesu bogohulni i gube vrijeme. Jesi li ikad vidio jedan od Njegovih vulkana ili tornada ili plimnih valova? Je li ti itko rekao o ledenim dobima koje priređuje svakih pola milijuna godina? A nizozemska bolest brijesta? Eto ti fine mjere zaštite okoliša. To je Bog, ne čovjek.*

ili:

> Kilgore Trout jednom je napisao kratku priču koja je bila dijalog između dva komadića kvasca. Oni su diskutirali o mogućem smislu života dok su jeli šećer i gušili se u vlastitom izmetu. Zbog svoje ograničene inteligencije, nikad nisu ni naslutili da su pravili šampanjac.

Ja sam, inače, jednom napisao opširan tekst o nizozemskoj bolesti brijesta pa eto još jedne uvrnute veze između mene i Vonneguta, baš kao što je i tipično za uvrnute veze među likovima u njegovim romanima. U *Problemu promatrača* pisao sam i o mikroorganizmima (u mom slučaju bakterijama) koji se pitaju o smislu života i sličnim stvarima i to je još jedne poveznica mene i Vonneguta. Dovoljno uvrnuta, rekao bih.

Tu nije kraj vezama između mene i onoga što je Kurt Vonnegut napisao u *Doručku prvaka*. Nakon što sam napisao *Problem promatrača*, čuo sam različita mišljenja o tome što sam ja to točno napisao, ali jedno od zanimljivijih bilo je da je "knjiga dobra, ali joj nedostaje stilske obrade". Nije mi bilo posve jasno što je to "stilsko" dotični čitatelj očekivao, ali sjetio sam se nekih domaćih pisaca koji mogu napisati mnogo rečenica koje lijepo zvuče, a skoro ništa ne znače, ili znače uvijek manje-više isto, koliko god da lijepo zvuče. Isto tako sam i za Vonneguta čuo, od iskusnih i zahtjevnih čitatelja, da je "sirov". Evo što Vonnegut u *Doručku prvaka* kaže o tome, a na neki način i u svoju (i moju) obranu:

> Ona se navikla ispričavati zbog načina na koji se koristila jezikom. Na to su je mnogo poticali u školi. Većina bijelaca u Midland Cityju bili su nesigurni kad bi govorili i zato su pazili da im rečenice budu kratke, a riječi jednostavne, kako bi sveli posramljujuće pogreške na minimum. Dwayne je zasigurno to radio. Patty je zasigurno to radila.

> Bilo je to zato jer su se njihovi nastavnici engleskog jezika trzali i pokrivali uši i davali im neprolazne ocjene i tako dalje kad god oni nisu uspjevali govoriti engleski kao engleski aristokrati prije Prvog svjetskog rata. Također: rekli su im da su nevrijedni da govore ili da pišu svoj jezik ako nisu mogli voljeti ili razumjeti nerazumljive romane i pjesme i drame o ljudima nekad davno i negdje daleko, kao npr. Ivanhoe.

Vonnegut je u *Doručku prvaka* odlučio biti posve brutalan u svojoj izravnosti i načinu na koji koristi jezik. Tome potpomažu njegove (vrlo dobre) ilustracije kojih u knjizi ima stotinjak.

Već sam mnogo toga o knjizi rekao, ali nisam rekao glavno. O čemu se zapravo radi u *Doručku prvaka*? Pa to i nije baš tako lako objasniti. Kao i u svim Vonnegutovim knjigama, zastupljene su mnoge teme, npr. tema kapitalizma koji ima poguban utjecaj na Amerikance, a i cijeli svijet. Evo primjera:

> Gotovo sve poruke koje su odašiljane i primane u njegovoj zemlji, čak i one telepatske, bavile su se kupovanjem ili prodajom neke proklete stvari. One su bile kao uspavanke za Dwayna.

Knjiga je fina razrada tema koje Vonneguta prate u cijelom njegovom opusu, ali jedna se zamisao posebno izdvaja – zamisao da se ljudi često ponašaju kao strojevi, kao uređaji bez svijesti, kao robovi i kao roboti. Vonnegut ovu ideju iznosi s pomiješanim osjećajima. Premda, naravno, Vonnegut ne voli svijet u kojemu se ljudi ponašaju kao strojevi, cijela radnja njegovog romana vrti se oko Dwaynea, koji zapada u neko luđačko stanje svijesti, uzrokovano konkretnim "kemikalijama", u kojem je uvjeren da je konačno našao svoju samosvijest, svoju namjeru, svoj način da prestane biti stroj koji je bio cijelog svog života. Naravno, Dwayne je prolupao, ali ideju o samosvijesti i odbijanju strojnog načina življenja iznosi još jedan lik u romanu koji je pri relativno zdravom razumu – ekspresionistički slikar Rabo Karabekian (!).

Ideja o strojnom, polusvjesnom bivanju, ideja je koja je vodila i egzistencijalističku filozofiju – sve do samog kraja Camusovog *Stranca* Meursault se ponaša gotovo kao stroj i tek u zadnjih nekoliko stranica nalazi način da iskaže svoju samosvijest, svoje razumijevanje života. Evo što Camus o tome kaže u *Mitu o Sizifu* (Svjetlost, Sarajevo, 1989):

> Dešava se da se dekor sruši. Ustajanje, tramvaj, četiri sata u kancelariji ili fabrici, obrok, tramvaj, četiri sata rada, obrok, san i tako ponedjeljak, utorak, srijeda, četvrtak, petak i subota u istom ritmu, taj put se, većinom, lako slijedi. No, samo jednog dana uzdiže se "zašto", i sve počinje s tim umorom u znaku čuđenja. "Počinje", to je značajno. Umor je na kraju čina mahinalnog života, ali s njim, istovremeno, započinje kretanje svijesti.

A evo šta Rabo Karabekian kaže o tome:

> Naša svjesnost je sve što je živo i možda sveto u svakome od nas. Sve ostalo u vezi s nama je mrtva mašinerija.

Možda je bolje da ovdje prestanem sa svojom analizom Vonneguta. Moguće je da sam već prebacio broj riječi koji bi Vonnegut smatrao pristojnim u vezi s interpretacijom njegovih dijela. Čitajte Vonneguta.

Na slici koja je otvorila ovaj post portretirao sam Rabu Karabekiana dok je radio na svom najpoznatijem djelu *Iskušenje Svetog Antuna*, slike koja je široka 6, a visoka 5 metara i ima jednu vertikalnu crtu skoro fluorescentne narančaste boje na posve monotonoj pozadini boje zelenog havajskog avokada. Prema riječima Rabe Karabekiana, crta je predstavljala svetu traku svjetlosti u svakome od nas.

Ja sam se ipak odlučio na konzervativnije pristupe umjetnosti, što je Rabi bilo smiješno, jer je smatrao da uopće nemam talenta za to što radim. Kako god... Barem je bilo potpuno svjesno.

Rabo u Dresdenu

Vonnegutov najpoznatiji roman *Klaonica pet* neki su kritičari proglasili kvijetističkim. Ti su mudraci našli u Vonnegutovom pisanju neku vrstu "razumijevanja" za groznu ratnu klaonicu i osjećaj tragične bespomoćnosti pred ljudskim zlom koje svako malo provali iz ove naše civilizacije. Naravno da se takvo nešto u *Klaonici pet* može naći, ali tome nije razlog neka kvijetistička Vonnegutova filozofija nego posttraumatski stres koji ga je dvadeset četiri godine blokirao da išta suvislo o bombardiranju Dresdena misli, a kamoli zapiše. Posttraumatski stres ima i glavni lik romana, Billy Pilgrim, a njemu takvo stanje omogućuje da komunicira s Tralfamadorcima, bićima s planeta Tralfamadora koja sliče na uspravljene otčepljivače odvoda i WCa, s jednim zelenim okom na dlanu male šake koja se nalazi otprilike na vrhu ručke odčepljivača.

Tralfamadorci znaju da je zločin u Dresdenu na neki način bio nužan jer za njih povijest ionako ne postoji kao dinamička aktivnost. Kako su Tralfamadorci četverodimenzionalna bića, za njih je sva povijest i sve vrijeme dostupno i u svaki se "trenutak" može kročiti po želji, uz svladavanje potrebne vještine za "putovanje kroz vrijeme", točnije "izglavljivanje iz vremena" – "*unstuck*", kako kaže Vonnegut.

> Najvažnija stvar koju sam doznao na Trafalmadoru jest da kad netko umre nama samo izgleda da je mrtav. On je još i te kako živ u prošlosti pa je vrlo glupavo da ljudi plaču na pogrebu. Svi trenuci, prošli, sadašnji i budući, uvijek su postojali i uvijek će postojati. Tralfamadorci mogu odjednom gledati sve te trenutke, isto onako kao što mi, na primjer, možemo gledati vijenac Rocky Mountains-a. Mogu vidjeti da su svi trenuci trajni i mogu vidjeti svaki trenutak koji ih zanima. Samo je zabluda, koja vlada kod nas na Zemlji, da jedan trenutak slijedi iza drugog, poput perli na niti, i da je trenutak, kad jednom prođe, prošao zauvijek.

Ugljenizirani Dresden je dakle uvijek tu, ili se barem vječno *nietzscheanski* vraća, ništa se tu ne može promijeniti niti se ikad moglo i po tome su mudri Vonnegutovi kritičari zaista u pravu – Tralfamadorci zvuče kao kvijetisti stvoreni izmučenim umom Billyja Pilgrima i Kurta Vonneguta.

> Dresdenski zločin, sumanuto skup i pažljivo isplaniran, pokazao se toliko besmislenim da je na kraju samo jedna osoba na zemlji imala neke koristi od toga. Ja sam ta osoba. Napisao sam ovu knjigu od koje sam zaradio toliko novca i stekao ime, kakvogod da jest ... Sve u svemu, dobio sam dva-tri dolara za svaku žrtvu. Odličan posao.

Aktivizam i ustrajavanje na pokušajima da se nešto promijeni govore o zdravom duhu. Ali govore i o duhu koji nije imao nesreću da se nagleda potpuno besmislenih smrti i zla – zato i jest zdrav, za razliku od Billyjevog:

> Među stvari koje Billy Pilgrim nije mogao izmijeniti spadale su prošlost, sadašnjost i budućnost.

Najčešća uzrečica Tralfamadoraca je

> Tako je to.

... a svaki put kad u romanu netko umre, a to se događa često, Vonnegut također kaže: *Tako je to*. (*So it goes*.)

> Tako je u Dresdenu proradio prvi rudnik leševa. Sad rade stotine rudnika leševa. Isprva nisu smrdjeli, bili su muzeji voštanih figura. Ali potom su tijela trulila i postajala tekuća,

a smrad je podsjećao na ruže i iperit. Tako je to.

Ne treba se ni slučajno zabuniti pa pomisliti da je *Klaonica pet* nekakav *SF* roman – to bi bilo potpuno pogrešno. *Klaonica pet* roman je o tome kako ljudi ni nakon dvije tisuće godina od Isusa Krista nisu postali dobri, jer je izgleda došlo do pogreške u zapisivanju Novog Zavjeta pa se prava Isusova poruka, ona o ljubavi, nije uspješno prenijela. Roman je to o zlu koje smo nataložili u jantaru vremena, o Dresdenu koji se stalno ponavlja, o masakriranim potpuno nevinim ljudima, o djeci-ubojicama, o jadnoj ljudskoj svijesti koja ne može zdrava istrpiti zlo u koje je uronjena i koje, napokon i sama stvara.

Vonnegut je naravno znao da će ga njegovi sugrađani zbog pisanja o svemu tome, a pogotovo o tome što se dogodilo u Dresdenu, mrziti. I nije on prvi, nitko ne voli slušati o "našim dečkima" koji su počinili zlo. Tako je u svim ratovima, tako je bilo u vijetnamskom ratu kad je Vonnegut objavio roman 1969. godine, a tako je bilo i u ratovima u bivšoj Jugoslaviji. Ipak, da nema Vonneguta i njemu sličnih rat bi neupućenima mogao izgledati kao plemenit pothvat – naši dečki koji zastupaju dobro (djeca-križari – podnaslov romana je *Dječji križarski rat*) protiv njihovih koji su oličenje zla. Zato Vonnegut nikako nije kvijetist i zato je njegova uloga izuzetno važna.

Klimnuh glavom u znak da je to to točno. Mi *jesmo* bili budalasta nevinašca u ratu, na izmaku djetinjstva.

- *Ali vi to nećete tako napisati, zar ne.* – To nije bilo pitanje. To je bila optužba.

- *Ne, ne znam* – rekoh.

- *E, ja znam* – reče ona. - *Pravit ćete se da ste bili ljudi, a ne dječica pa će vas u filmovima glumiti Frank Sinatra i John Wayne ili neki od onih drugih glamuroznih, ratoljubivih, podlih matoraca. A rat će izgledati prosto čudesno, tako da ćemo imati još mnogo, mnogo ratova. I u njima će ratovati dječica ...*

Klaonica pet je na 29. mjestu liste zabranjivanih ili osporavanih klasika koju je sastavilo *Udruženje američkih knjižnica*. Zabranjvali su je, spaljivali, cenzurirali, izbacivali iz lektire i školskih knjižnica uz objašnjenje da je knjiga "izopačena, nemoralna, psihotična, vulgarna i antikršćanska". Ja, naravno,

ne mislim tako. Ja mislim da je bliže istini kategorizacija *Modern Library-ja* prema kojoj je *Klaonica pet* osamnaesta na listi od 100 najboljih romana XX. stoljeća na engleskom jeziku.

Slika uz ovaj tekst prikazuje Rabu Karabekiana odn. Billyja Pilgrima upravo u trenutku kad su ga Tralfamadorci izglavili iz vremena i utovarili na svoj svemirski brod. Upitao ih je:

> *- Zašto baš ja?*
>
> *- To je vrlo zemljansko pitanje, gospodine Pilgrim. Zašto vi? Što se toga tiče, zašto baš mi? Zašto bilo što? Zato što ovaj trenutak naprosto jest. Jeste li vidjeli bube zatočene u jantaru?*
>
> - *Jesam.* – Billy je, zapravo, u ordinaciji imao pritiskivač za papir – mjehur uglancanog jantara u kojem su zatočene tri bubamare.
>
> *- E pa, gospodine Pilgrim, mi smo zatočeni u jantaru ovog trenutka. Ne postoji zašto.*

5

Okrajci

Jesenski ljubljanski slikopis

jesen 2018.

Tri sam mjeseca živio ljubeći Ljubljanu i vraćajući se Zagrebu i prošlo je, kao i svaki put, kao u filmu. Osvrneš se unatrag i zapamtiš nešto od radnje i neke lijepe kadrove, a u Ljubljani se ovaj put, kao i svaki put, imalo čega zapamtiti. Da je ostala samo kiša britkog svjetla u Vegovoj ulici, bilo bi puno. A ostalo je puno više.

U tri mjeseca se ipak dogodi svašta. Ne volimo sve od toga pamtiti, jer zdrav mozak je zdrav i po tome što odabire ono što će upamtiti, a zaboravlja ili potiskuje sve ono što ga opterećuje. Pokušavamo se pročistiti na razne načine, kroz nekakve rituale ozdravljenja. Ja, recimo, razgovaram sa sobom dok slikam. Uglavnom o ružnim stvarima koje nam vrijeme nataloži, premda slikam uglavnom lijepe stvari, cvijeće prekrasnih boja i oblika. Može biti da ljepotom pokušavam izliječiti i cijepiti ono ružno, a čini mi se i da mi tu i tamo i uspije.

Bolje je ne pamtiti sve ružne dane, sivilo, strah i bolest. Uostalom, živimo zbog ljepote, i svu ružnoću i bol života trpimo zbog darova topline i svjetlosti koje očekujemo. Ja u ovom životu, a neki računaju i na alternativne svemire. Treba zapamtiti ono čemu smo se obradovali i zato da s povjerenjem u ljepotu iščekujemo budućnost. Čak i kad je sadašnjost ružna. Ja sam se neki dan, recimo, posve iskreno obradovao svjetlosti u jednom dvorištu blizu instituta *Jožef Stefan*, u Jamovoj ulici. Svjetlost koja mi je dolazila u lice kočile su fine paučinaste, skoro nematerijalne glave cvjetnog sjemena i raspršivale je u

okolinu tako da su već odavno suhe stabljike svijetlile kao baklje. Doduše, imam dojam da je gospođa koja u kući živi bila nešto manje oduševljena mojim brojnim pokušajima da zapamtim te baklje na najljepši mogući način, a nije pretjerano pomogao ni moj blesavi osmijeh niti pokušaj da se objasnim: *Svetloba!* Ali bila je sasvim tolerantna, iako ponešto sumnjičava. Ne zamjerim, naravno, pamtim samo sretne dane, kao Gabi i Arsen.

Pamtim i preostale listove na krošnjama jablana i žalosne vrbe što svijetle kroz Kratku stezu, razbijajući već posve zimsko plavilo. Zapisujem ako mi zatreba.

Jedan od razloga zbog kojeg ovo i ovdje pišem, ako se dobro sjećam, bila je i potreba da nešto zapamtim – bit će tome punih deset godina za manje od mjesec dana. Započnemo valjda s manjim stvarima, a onda kako rastemo i granamo se na svakom izboru, prolazeći temeljitije kroz ono što jesmo i što možemo postati, zapisujemo i pamtimo i važnije, a i ljepše stvari. Po svom izboru i ukusu, naravno – tu nam vrijednosti u koje se općinstvo zaklinje ne mogu nimalo pomoći. Mogu nas samo iznevjeriti. Tako u nečijim očima može izgledati i kao da smo podjetinjili. To je sasvim u redu. U tom je smislu prizor Mesarskog mosta uokviren stablom i krošnjom možda bezvrijedna sličica, a

možda je i sve što će nam preostati u zadnjoj svjesnoj sekundi. Naša lijepa stvar.

Uostalom, dobro je da je zadnja misao koja ti ostane sretna, a mislim da bi bezvrijedne sličice mogle u tome ponešto i pomoći.

Više je od deset godina prošlo otkad je moj tada dobar prijatelj zabrinuto primijetio da sam počeo fotografirati i otkad me upozorio da je to loš znak. Svi koje je moj prijatelj poznavao i koji su počeli fotografirati lagano su "skrenuli", tako je barem on mislio. Njemu je činjenica da sam počeo govoriti o svjetlosti i kadru bila sasvim siguran dokaz da i ja skrećem.

Imao je, naravno, pravo. Ja sam skrenuo, a on je ostao na putu.

No, na mojim se skretanjima ipak pruža ljepši vidik. Pred Tromostovjem, na primjer. I da smo zajedno tuda prošli, i tada bismo bili na posve drukčijim putevima.

Svaka je fotografija priča o svjetlosti namijenjena gledanju. Zapravo bi se o svakoj fotografiji ta priča mogla i ispričati, da se približi recimo nekome tko je izgubio vid, ali te su priče korisne i onima koji savršeno dobro vide. Jer gledanje i viđenje su i fiziološki pojmovi, ali su i mnogo više. Vid vam može biti savršen u fizičkom i fiziološkom smislu, a može vam se ipak dogoditi da ništa ne vidite. Da ništa *zapravo* ne vidite, premda ste gledali i vidjeli. Gledati treba naučiti.

Tko ne bi volio Ljubljanu u raskošnoj jesenskoj paleti? Boje u prvom planu su tople, ali hladnoća šapće iz plavičaste izmaglice u daljini. Jutro je i sunce je još nisko, vidi se to po dugim sjenama. Treba uloviti svjetlost, u tome je stvar, u svakom danu kad sunce napravi i još jedan puni ciklus, od izlaska do

zalaska, kad je nisko i visoko pa opet nisko, a opet nije *opet*, jer su svjetlosti jutra i predvečerja drukčije. A i to treba vidjeti da se uživa u svakom idućem danu koji će proći, s još jednom nebeskom krivuljom svjetla.

Zaklanjam prozore zastorima
Da ne vidim jutros
bisernu ljubljansku svjetlost
I pravim se da je, recimo, magla.
I kiša.
A i hladno, vjetar puše.

Volim predavati kad je magla.
I kiša.
A i hladno, vjetar puše.
Recimo, u 10 ujutro,
kad nitko pri zdravoj pameti
ne bi šetao Ljubljanom.

Zaklanjam prozore zastorima.

Svemu treba prići u pravo vrijeme, ali vrijeme nas ponekad iznevjeri. Dvadesetosmog studenog sam prolazio pored *Miss Ginger* i pomislio kako je krošnja lijepa, a uličica pomalo misteriozna, čak sam sve to i fotografirao s namjerom da se vratim, kad bude pravo vrijeme i krošnja zablista u pravom trenutku dana. Nešto sam čak i računao, gdje će sunce biti i kako svemu treba prići. Ali kad je bilo pravo doba dana i sunce na pravom mjestu, listova više nije bilo. Iako sam se vratio, kao što sam i namjeravao, vrijeme je prošlo.

Tako to bude. Tako će sigurno biti. Mislim i da sam zbog tih nekih stvari počeo “skretati”, ako se dobro sjećam. Valjda sam previše pravog vremena propuštao.

Bilo je mnogo dana u ljubljanskoj jeseni 2018. godine koji nisu bili topli, nego vlažni i hladni. I tada je znalo biti lijepo. Paleta je suzdržanija, povučenija. Boje su manje saturirane, a krošnje ispred crkve u Trnovu ne svijetle posve toplo nego su prigušene. Asfalt je vlažan, padala je kiša, i u njemu se ogledaju svjetla automobilskih farova. I to je jesenski akvarel, samo hladniji.

Ljubljanska je svjetlost lijepa i zbog Ljubljanice. Pogotovo u jesen. Crkva Marijinog navještenja ogleda se u vodi, a njena ružičasta boja difuzno grije susjedne zgrade. Dan poslije je bio oblačniji i čekao sam da se sunce ukaže kroz tamno nebo i obasja crkvu. Tko čeka i dočeka. Nebo obično definira najsvjetlije tonove fotografije, ali ne uvijek. Kad je oblačno pravila se mijenjaju.

Gledam Prešerna. Po noći izgleda kao da će svaki čas početi recitirati:

Med otróci si igrala, draga! lani – čas hiti;
letos že unemaš srca po Ljubljani – čas hiti.

Sve se smiruje u studenom. Studen navire i u svjetlosti, no i dalje od svjetlosti ne treba odustati jer je i dalje ima za one koji dobro gledaju. Recimo pred crkvom sv. Petra u Ljubljani, 28. studenog. Zlato s breze i zlato s mozaika. Isus govori Petru da je stijena na kojoj će sagraditi svoju crkvu i daje mu ključeve Kraljevstva nebeskog. Meni je ipak draže zlato s breze.

Studeni, a iza njega prosinac. Stao sam pred vrata crkve sv. Jožefa. U pozadini je mrtav čovjek na odru, a kamen je posve hladan. Studen.

Sjećam se kad sam se prvi put izgubio u Ljubljani i u nekoj zabiti nakon lutanja po svim mogućim stranama svijeta zaustavio auto i upitao nekog dobroćudno-izgledajućeg tipa gdje je Institut Jožef Stefan. Tip je dao sve od sebe da mi objasni, a kad je vidio da je moj izraz lica i dalje skeptičan, rekao mi je na hrvatskom, što je bolje mogao *"Ništa ne brinite. Vi ćete sigurno* ***pobijediti****"*. Bio je to dobar znak.

To je to dakle. Meni se još malo treba vratiti posve Zagrebu. Vrijeme je prošlo, kao što već prolazi svaki dan u Ljubljani, kad zakasnimo na svjetlost i kad nas zatekne večer koja pristiže. Okasnili smo.

Bohinj

Nisam jedini ja kojeg povremeno uhvati oduševljenje svijetom. Svjetlošću. Suncem. Mirisom trave. Ushićenost. Opisano je već u literaturi – evo upravo pročitah *Misterije* Knuta Hamsuna; glavni junak – Johan Nilsen Nagel – ima slične doživljaje. Premda Nagel nije posve zdrav, kao ni Hamsun. Moguće je, doduše, da su upravo oni najravniji, najuravnoteženiji, "najracionalniji" i najmirniji, najteže bolesni. Njihova je bolest što nisu živi.

> Bio je u tajanstvenom stanju, ispunjen zadovoljstvom; svaki je živac u njemu bio budan, ćutio je glazbu u svojoj krvi, osjećao se srođen s cijelom prirodom, sa suncem i brdima i svim drugim, omamljen svojim vlastitim jastvom s drveća i žbunja i vlati trave. Duša mu je postala velika i punozvučna poput orgulja, blaga se glazba podizala i spuštala plimom i osekom njegove krvi.

Nisam jedini ja, dakle, onaj kojeg povremeno uhvati oduševljenje svijetom. Pa krene golih nogu kroz nepokošene livade, negdje pred bohinjskom Srednjom Vasi. Udišući mirise trave polegnute koracima, a i one, već lagano posušene, koju vrijedna seljanka skuplja grabljama.

Čak ni ubod pčele nije me trgnuo iz zanosa, premda je od njega (uboda, a ne zanosa), kasnije, skočni zglob dobro natekao. Više mi je bilo žao pčele.

- Pogledajte samo kako su brda tamo jasna! Tako sam veseo, gospođice; ako ikako možete, molim Vas, budite sa mnom strpljivi, od sreće bih noćas mogao počiniti kakvu glupost. Pogledajte ove borove, i kamenje i busenje trave i smreke; u ovoj svijetloj noći nalik su na ljude koji sjede. I noć je svježa i čista; ne pritišće čudnim slutnjama i niotkud ne vreba iznenadna opasnost, zar ne? Oprostite ako Vam to što govorim možda izgleda čudno, ali osjećam kao da mi anđeli prolaze dušom i pjevaju.

Pogledajte samo, gospođice, kako je onaj traktor jasan. A bijeli cvjetovi popločavaju vijugavu stazu prema plavim brdima u daljini.

Mislim da je za ushićenost potrebna svjetlost. Meni se nikad ne događa u onim sivim i tamnim danima koje već sa zebnjom iščekujem. Sjećam se svojih studentskih ushićenosti u listopadima. Zagreb najljepše miriše u sunčanom listopadu. Žuta svjetlost i lišće koje gori žuto i crveno prije nego što ga godina spali i otrese s krošanja.

Ustreptala radost ga je svega prožela, izgubio se, osjećao očaranim i stopljenim s bijesnim sunčevim svjetlom. Tišina ga je ispunjavala zadovoljstvom, ništa ga nije ometalo, samo je gore u visini šumio mekani zvuk, zvuk silne mašinerije, Bog koji je okretao svoj kotač.

Radi se valjda o spoznaji naravi stvarnosti. Može se pojaviti posve naglo. Potaknuto crvenom bojom bobica kraj Bitnja, gdje Sava Bohinjka teče ispod visokog željezničkog mosta.

Popeli smo se da vidimo kud bi nas vlakovi mogli odvesti, a samo dvije minute kasnije, kad je iznad nas protutnjao vlak, bili smo sretni što smo ispod mosta,

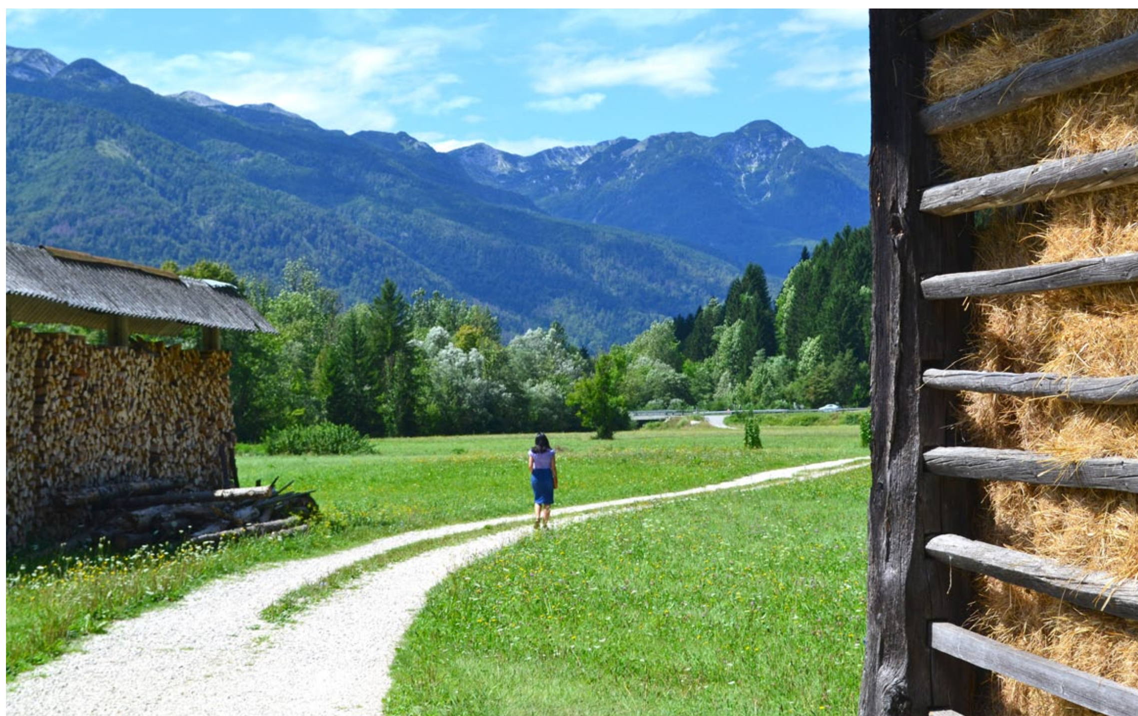
a ne više na njemu.

Sigurnije je, ipak, prošetati putićem između kućica i drvenjara, sjenika i starih drvenih kola, a onda natrag prema crkvi u Bitnju. Sava je tako blizu ali promaknut će vam ako je ne potražite. Spuštam se kroz šikaru i grmlje što ograđuje travnjake na šljunčanu obalu da fotografiram most ispod kojeg se pjeni voda.

Probudio sam se i izašao na balkon da se naužívam još posve svježe i vlažne jutarnje svjetlosti.

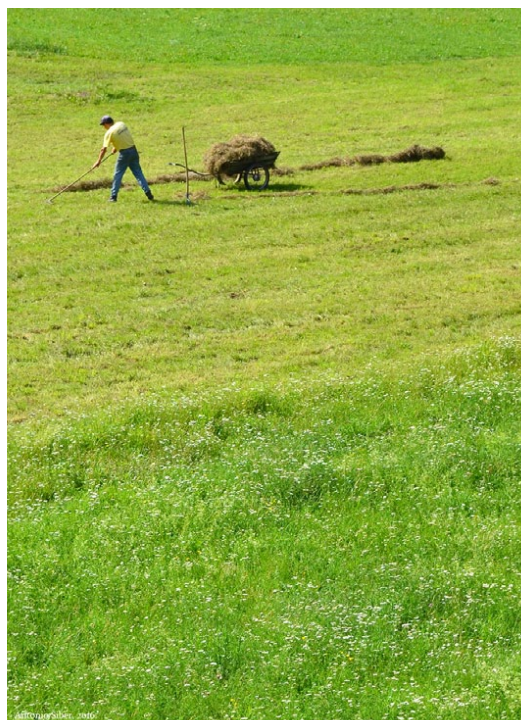
- Cijelog sam dana bio općinjen, bila to halucinacija ili ne. Počelo je to jutros, dok sam još ležao u krevetu. Čuo sam zuj muhe, i to je bila moja prva svjesna predodžba nakon što sam se probudio; zatim sam vidio sunce,

prodiralo je kroz rupu na zavjesi i smjesta se u meni razbudilo neko nježno, svijetlo raspoloženje. Duša mi je bila ispunjena ljetom, zamislite nježni šum trave, i da Vam taj šum osvaja srce. Halucinacija, hm ... da, vjerojatno i to, ne znam.

Skupljanje sasušene trave u Bohinjskoj Bistrici. O čemu se može razmišljati grabljajući travu? Razmrsujući vlati trave razmrsiti spetljano vrijeme i riječi iza sebe. *Kad se vratim kući popit ću čašu hladnog bijelog vina. I pojesti malo dimljenog bohinjskog sira. Ruke mi mirišu po travi i kori drveta.*

Iz dvorišta crkve svetog Pavla u Staroj Fužini gledamo prema vrhovima. Kroz krošnju kruške.

Samo malo niže već se osjeti bohinjska gužva – Ribčev Laz je na samom jezeru. Na obali je mnoštvo kupača. Zapravo se više sunčaju nego što se kupaju, voda je hladna.

Debeli muškarac dobacuje lopticu koliju, a ovaj u milisekundi nakon što loptica napusti ruku debeljka pogađa točno gdje će sletjeti pa je nepogrešivo hvata zubima. Jedan put je nakon spektakularne obrane napravio i salto. Onda se polako prikrada svom gazdi i pognute glave oprezno spušta lopticu u njegovu blizinu. Ali nikad posve blizu. Debeljko se buni pa ponekad

ne uzima lopticu. U tom se slučaju koli oprezno približi, primakne lopticu za još pola metra pa se brzo vrati natrag. Čeka pognute glave i podignutog pogleda.

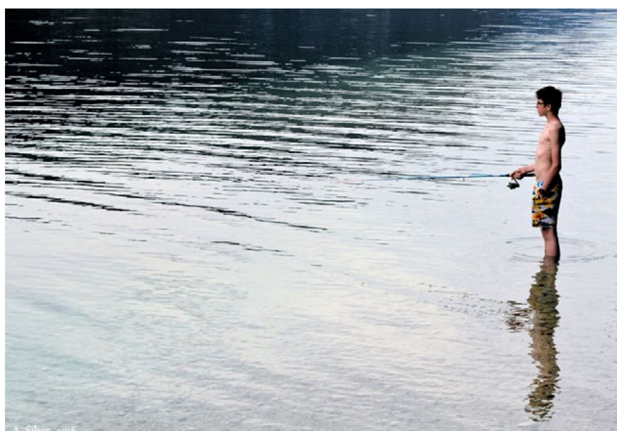
Pas Jakobsen još je premlad za takvo što. Zasad samo nešto predano grize ne podižući glavu. Njegovi vlasnici ljube se na travi pored spomenika kozorogu.

Štenetu je, uz smijeh svih prisutnih, dao ime Jakobsen, iako se radilo o kuji.

Dalje niz jezero, kad se gužva već prorijedi, petnaestogodišnji momak, Poljak imena Antonio, peca. Pastrve valjda? S drvenog mola društvo iz kombija skače u vodu. Ako je tu nekad i bilo pastrva, sad ih sigurno više nema.

Može se iz bohinjskih sela krenuti i prema planinama. Prema Pokljuki, naprimjer. Prvo treba proći pored planinskih krava što se, doduše nevoljko, ali ipak miču ispred automobila.

A onda ih se opet može sresti na čistinama koje Slovenci zovu "planine", ili u skrivene u šumici, u crnogoričnom hladu.

Može se, naprimjer, satima pješačiti do Blejske koče, a može se još i dalje ako ima snage – pogledati Krmu odozgo.

Mi snage više nemamo. Na povratku u Bohinjsku Bistricu dočekala nas je kiša. Magla se podiže iz vlažnih brda, a svjetlost iz farova automobila izlijeva se na cestu.

Na Pokljuki

Najduži je onaj život koji sadrži najveću količinu uživanja koje prividno zaustavlja vrijeme i rada koji je stalno oduševljenje. Takav život mogao bi biti vječnost na zemlji.

Tako je govorio John Muir, (1838 - 1914) [1] jedan od najvećih zaljubljenika u prirodu, planinar i prvi zaštitnik okoliša, utemeljitelj američkog nacionalnog parka Yosemite i začetnik teorije o ledenjacima koji formiraju krajolik. *Nikada, ni na trenutak nisam pomislio da napustim veliku Božju predstavu zbog obične profesure!*, rekao je kad mu je Ralph Waldo Emerson nudio profesuru na Harvardu, premda je usprkos toj odluci ostavio traga u znanosti. Na svoj način.

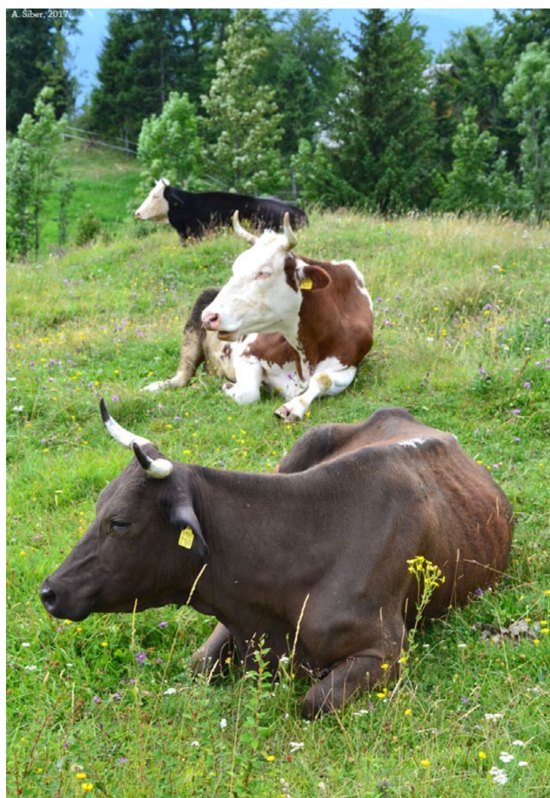
Muir je bio neka vrsta inženjerskog genijalca. Još kao dijete pravio je rafinirane termometre, barometre, pirometre, satove i mehaničke robote. 1867. godine dok je radio na poboljšanju remena za prijenos strojne snage doživio je ozljedu zbog koje je skoro potpuno izgubio vid. Kad se mjesec dana nakon ozljede oporavio i povratio vid na jedno oko, obećao je sebi da će, umjesto mehanike i čelika, odsad gledati polja, gore i drveće.

Svi putujemo kroz Mliječni put zajedno, i drveće i ljudi []

I tako je započelo njegovo lutanje. Hodao je tisuću milja od Indianapolisa do Meksičkog zaljeva. Jedrio je u Kubu da gleda školjke i cvijeće. Penjao se na planine i spuštao kroz kanjone. Istraživao ledenjake u Aljasci. Živio u kolibi

uz potok. Čuvao ovce s bernardincem Karlom u Yosemiteju.

> Kako je divna snaga ljepote tog krajolika! [] Ljepota je to koja nadmašuje misao posvuda, ispod, iznad, stvorena i stvarana zauvijek. Gledao sam je i gledao, žudio i divio se, sve dok su se prašnjava stada ovaca izgubila iz vida, u žurbi sam načinio zabilješke i skicu, premda ni za jedno nije bilo potrebe, jer su se boje i linije, izrazi ovog božanskog krajolika toliko usjekli u moj um i srce da sigurno nikad neće izblijediti.

Muir je bio preobraćenik. Često se to dogodi ljudima koji shvate da žive pogrešno i da propuštaju ono što ih istinski nadahnjuje.

Koji je zapravo naš “pravi” život? Onaj za plaću, svakodnevni, kad ustajemo ujutro, obavljamo rutinu odlaska, bivanja i dolaska, zaspivamo opterećeni svime što smo čuli, čime su nas maltretirali, zlim ljudima i ružnim okolnostima, da bismo ponovili sve opet sutra, sve do vikenda u kojem se “odmaramo” tako što zapravo ne živimo, nego se samo bezumno i smirujuće pripremamo za ponedjeljak?

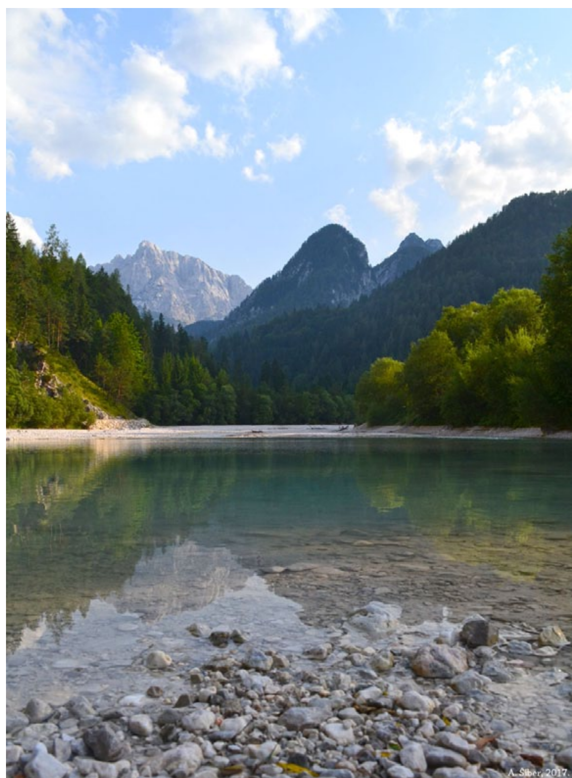
Ili onaj kad odemo negdje iz svega toga, u planinu, u šumu, kad vidimo što nikad prije nismo vidjeli, kad nas oduševi sunce i vjetar i tlo koje snažno miriše na čaj, krave koje dozivaju jedne druge preko

ograde, sretne što su se opet srele?

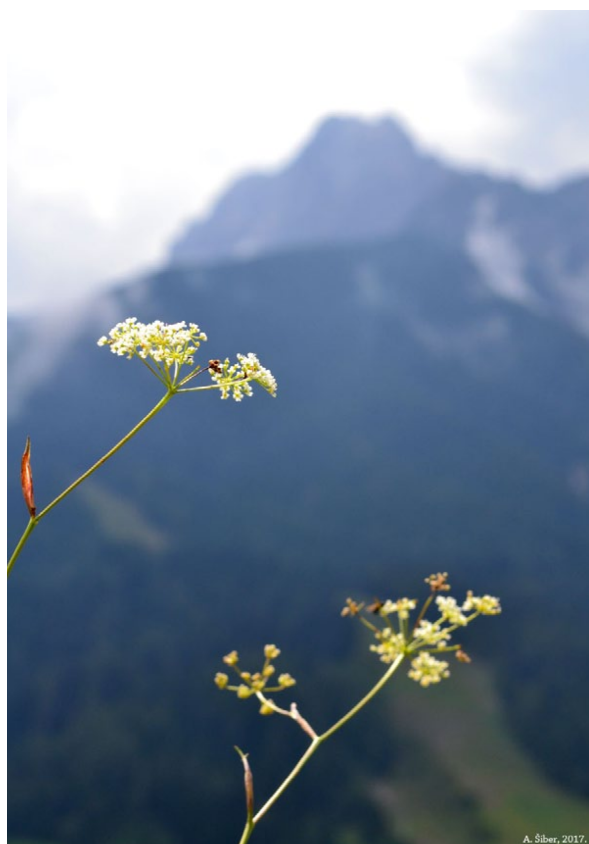
Takav je pravi život, čak i u ovim bijednim porcijama od nekoliko tjedana godišnje, mnogima nedostupan. U mnogo čemu slični smo kravama iz masovnog uzgoja, tovljenim koncentratom, koje se rađaju i koje rađaju u natkrivenim mračnim postrojenjima, bez ideje o svijetu svjetlosti i sunca, planine i vlažne trave, oblaka crnih i oblaka bijelih koji otkrivaju i skrivaju vrhove. Bez ideje o suhom komadiću tla pod krošnjama smreke. Što miriše kao čaj.

Tjedan je prekratak da se proživi gora i planina, da se prođe ciklus vode i mlijeka.

Jer oblaci nastaju u gorama, kad se kao dim procijede kroz krošnje smreka, isparavajući iz vlažnog tla u nebo, ocrtavajući pritom svako stablo posebno, izdvajajući ga od njegovih susjeda.

A onda sve ispočetka, u periodima svjetla i sjene, vrhova vidljivih i nevidljivih, skrivenih još nezrelim oblacima. Pa se sva ta voda opet vrati zemlji. Polako i nježno, ili snažno, u grmljavini koja naoštri zrak tako da se može ponovno udahnuti.

A onda dolazi kiša, s pripadajućom ekstravagantnom veličanstvenošću, pokrivajući visine i nizine plahtom tekuće vode,

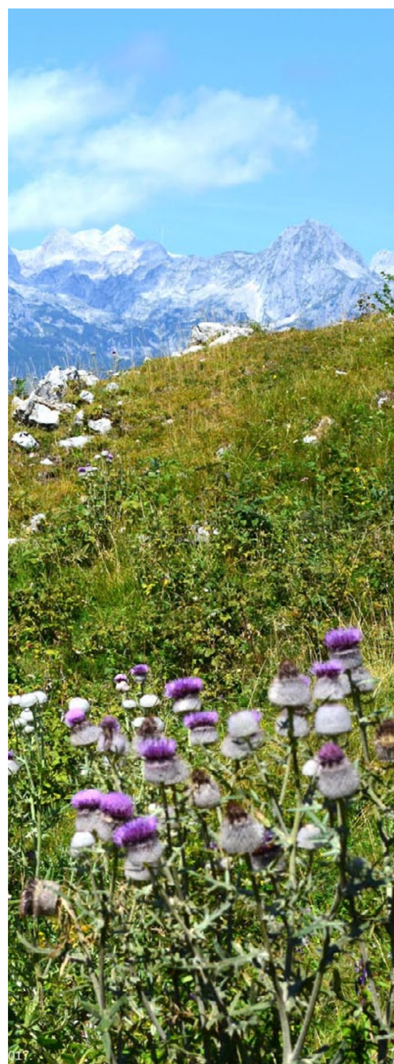
prozirnim filmom što poput kože pristaje neravnoj anatomiji krajolika, čineći stijene svjetlucavim i sjajnim, skupljajući se u klancima, poplavljujući potoke koji od nje urlaju i buče da odgovore gromu.

Gdje je zapravo naš pravi život, izvan rokova i vremena, ustajalog društva koje smo stvorili i daleko od ljudi koji govore metalnim jezikom?

Gdje je zapravo naš pravi život?

Naše privremeno boravište od krvi i mesa postaje za ljepotu oko nas prozirno poput stakla, kao da je njen istinski neodvojiv dio, dršćući sa zrakom i drvećem, potocima i stijenama, u naletima sunca – dio cjeline prirode, ni star ni mlad, ni bolestan ni zdrav, nego besmrtan.

Sad teško mogu zamisliti bilo kakvo stanje tijela koje bi ovisilo o hrani i dahu imalo više nego o tlu ili nebu. Kako je veličanstven taj obrat, kako je potpun i cjelovit, a blijedo sjećanje na stare dane ropstva ostalo je tek kao točka s koje sve to možemo sagledati! Čini nam se da smo u toj novini života bili takvi oduvijek.

Još jedan veličanstveni dan u Sierri, u kojem nam se čini da smo otopljeni i upijeni i poslani dalje pulsirajući i ne znajući kamo. Život se ne čini ni dugim ni kratkim, i ne brinemo o trošenju vremena te ne žurimo više nego što to čine drveće i zvijezde. To je istinska sloboda, dobra i praktična vrsta besmrtnosti.

Ja, naravno, nisam ni Muir, ni Emerson, ni Thoreau, a Pokljuka nije ni Sierra ni Yosemite, ali osjeti se ovdje sve o čemu Muir govori, samo ako se bolje osluhne. Možda – pogotovo u planini Zajamniki koja se proteže od neba do neba, samo prividno ukorijenjena u zemlji. Dolazili smo tu nekoliko puta, sjedili promatrajući oblake i čekali da se vrhovi ukažu, pratili putovanje traka svjetlosti po krajoliku. Kad je čisto, odavde se lijepo vide dva komadića Bohinjskog jezera, a i crkva u Ribčevom Lazu.

Dvije koze ovdje se uvijek čuju, i kad se ne vide. Blesavo tele ih uzalud tjera, koze mu se smiju: *Meeeeee, meeeeeeeee!* U jednoj od kućica živi plavooki pas Karlo, doduše samo privremeno – došao je kao turist iz Belgije. Kad god smo ga sreli radosno nas je pozdravljao.

Karlo je znao da govorimo o njemu, promatrao nam je lica i slušao tako pozorno da sam pomislio kako nas razumije.

Pozivajući ga imenom, upitao sam ga je li voljan krenuti sa mnom. Pogledao me je u lice, očima koje su iskazivale predivnu inteligenciju, okrenuo se svom gospodaru, a kad mu je dopuštenje dano mahanjem ruke prema meni i oproštajnim tapšanjem, mirno me je slijedio kao da je savršeno razumio sve što je izrečeno i kao da me je oduvijek poznavao.

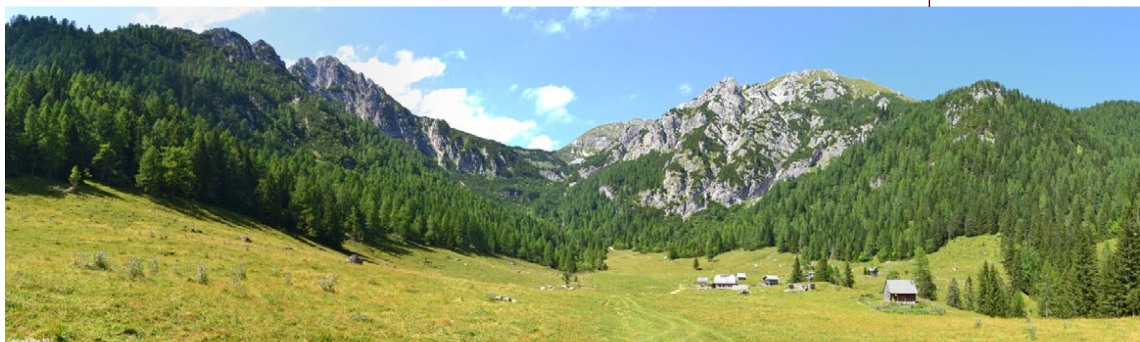

Lijepa je i planina Zajavornik. Samo malo iza planine, na isječenoj strmini rastu jagode. Kažu nam da se cijela strana od njih crveni kad im je vrijeme.

Kad kažem "planina", govorim zapravo slovenski. Na slovenskom to označava prostor u gori/planini na kojem se odvija stočarska djelatnost, ispaša krava ili ovaca. Najviša planina koju smo posjetili je Konjščica.

Krenuli smo s Uskovnice, još jedne planine odmah iznad Bohinjskog jezera – ovdje se može doći makadamskim putem iz Studora. A onda pješke. Ovuda mnogo ozbiljniji planinari od nas prolaze prema Triglavu. Mi smo otišli tek toliko da onjušimo kako miriše prava gora.

Stali smo na mnogo mjesta, spustili se i popeli bezimenim strminama, vidjeli cvijeće koje (još) ne poznajemo.

> Posebno sam uživao cijeli ovaj dugi dan, šećući i gledajući, natapajući se planinskim utjecajima, skicirajući, bilježeći, prešajući cvijeće, pijući ozon i vodu Tamaracka. Našao sam bijeli mirisni washingtonski ljiljan, najljepši od svih ljiljana Sierre.

A onda smo se vratili "stvarnom" životu. Od kojeg smo obećali pobjeći čim se za to ukaže prilika.

---

[1] Dijelove teksta Johna Muira preveo sam iz njegove knjige *Moje prvo ljeto u Sierri* (*My First Summer in the Sierra*), objavljenoj 1911. godine.

Nad Sevnicom

Teško je reći što točno sačinjava pamćenje. Slika je svakako važan dio pamćenja, ali i posve nedovoljan. Kako bih vam, recimo, mogao dočarati svježinu Gračnice, vrelog svibanjskog dana prošle godine, kad nas zrak ohlađen nad vodom miluje po licu, a pjev ptica i klokot toka smiruje i zaustavlja? *Stani. Stani!*

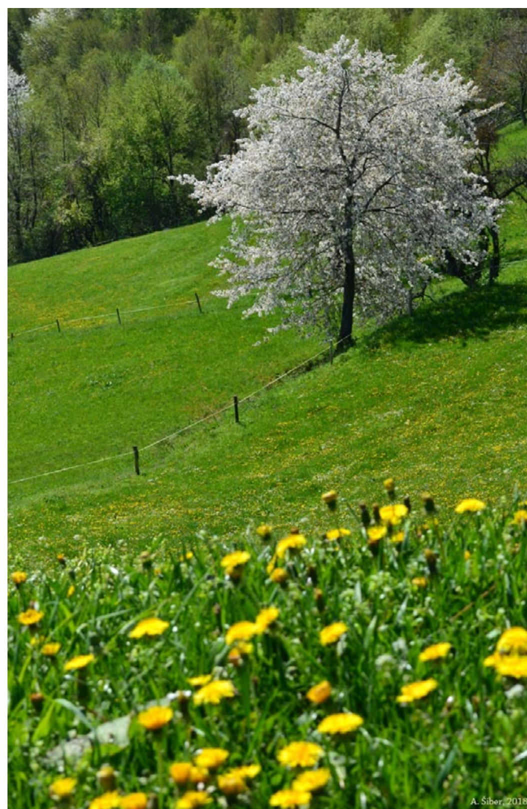
Kažu da su tako stali i Gali kartuzijanci, u Jurkloštru, prvom mjestu izvan Francuske u kojem 1170. godine sagradiše samostan, na mjestu izdvojenom od svijeta, gdje galama užurbane okolice ne dopire, a tihi glasovi se bolje čuju. Ne znam doduše što su pustinjaci Gali čuli i je li se radilo o nekom mističnom iskustvu ili o, samo za one koji ništa ne čuju, "najobičnijoj" pjesmi kosa. Ja sam prošle godine u svibnju čuo ptičice, okusio zrak i vidio cvijeće. Življih boja nego inače. Zato što pije Gračnicu, valjda.

Nema još mnogo takvih dana i nema još mnogo takvih mjesta, tu, nadohvat ruke, a opet tako daleko za one koji ne vide i ne čuju, ne mogu omirisati svježinu zraka i ne mogu ti reći ništa o tome. A bili su tu. Kao da i nisu. Trebalo bi naći nekog dobrog poznavaoca, a taj ne mora nužno znati svaku stopu šumskog puta, svaki zavijutak rječice i svaku vodenu biljku. Dovoljno je da osjeti. Što točno, ne mogu baš reći, ali to je onaj dio koji sačinjava sjećanje i o kojem mogu samo filozofirati, a ne mogu ga posve opisati, jer je i slika, i zvuk, i miris, i svježina, a opet je mnogo više. Imam samo riječi, a to nije dosta. Imam samo znanost, a čak ni to nije dosta.

Žao mi je što ne poznajem pustinjake koji bi mi odali tajne zbog kojih su zastali i ostali, otišli i opet se vratili. Uostalom, pustinjaci i jesu pustinjaci po tome što ih malo tko poznaje i odmeću se od svijeta. Ako su pravi. Tako moram sam. Skrenem ponegdje pogrešno pa se nadam da ću otkriti nešto što je svima bilo pred nosom, a opet nisu vidjeli. Dogodi se ponekad, ali nema još mnogo takvih dana i nema još mnogo takvih mjesta, pa treba opet krenuti. Vratiti se.

I tako smo ponovo krenuli u Jurklošter, skrenuli opet negdje "pogrešno", negdje nad Sevnicom u brdo, tražeći Gračnicu koja se na nekom tajnom

mjestu odvaja od Savinje, ali je ovaj put nismo našli. Radovi na cesti. Blokirano. Pa smo onda opet skrenutli pogrešno, opet u brdo, sve dok se uski asfalt nije pretvorio u *gozdnu cestu* kojom, naravno, vozite na *lastno odgovornost*, i kojom se uspinje na planinu Liscu. Sve više i više, dok put ne postane opasno strm, a kamenje pod kotačima posve slabo uporište. Postoji, naravno, i drugi put do vrha Lisce, asfaltiran, ali oni koji skreću pogrešno takve stvari nauče tek kasnije. Na sreću, uglavnom. Jer bi im inače mogle promaknuti milijarde svjetlosnih jedara, što uzimaju sunce i odašilju ga unaokolo, smekšavajući njegov sjaj da svjetlost ne zavrišti. Krošnja. U cvatu. Pa onda još jedna,

a zapravo posve ista, ovaj put iz profila, s brdima i plavetnilom u pozadini. Penjemo se.

Treba stati, maknuti auto u stranu pa pješke do vrha. S Tončkovog doma na vrhu (oko 930 m nadmorske visine) vidi se Sava, a pogled svako malo prekidaju žive boje padobrana.

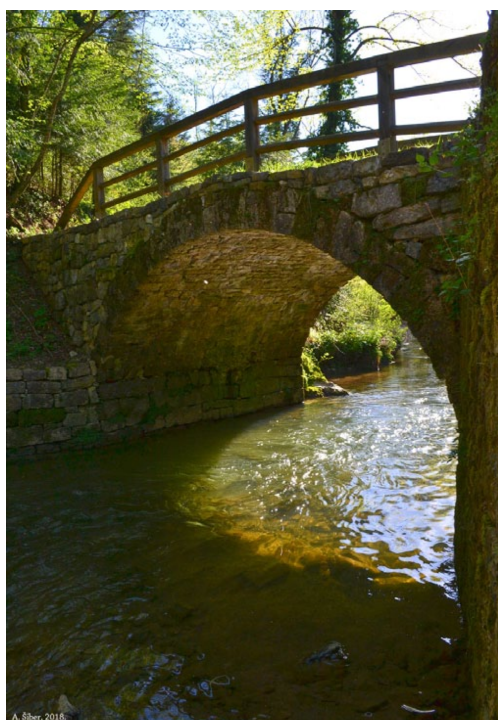
Žuti, crveni, plavi, na nevidljivim rijekama zraka čiji se tok osjeti samo u prstima koji drže užad. Nitko ovdje bojama i jedrima nije oduševljen osim mene, koji trčim po terasi pokušavajući ih uloviti kako putuju na mjesec. Neki od njih očito neće uspjeti, barem ne danas. Vjetar je preslab.

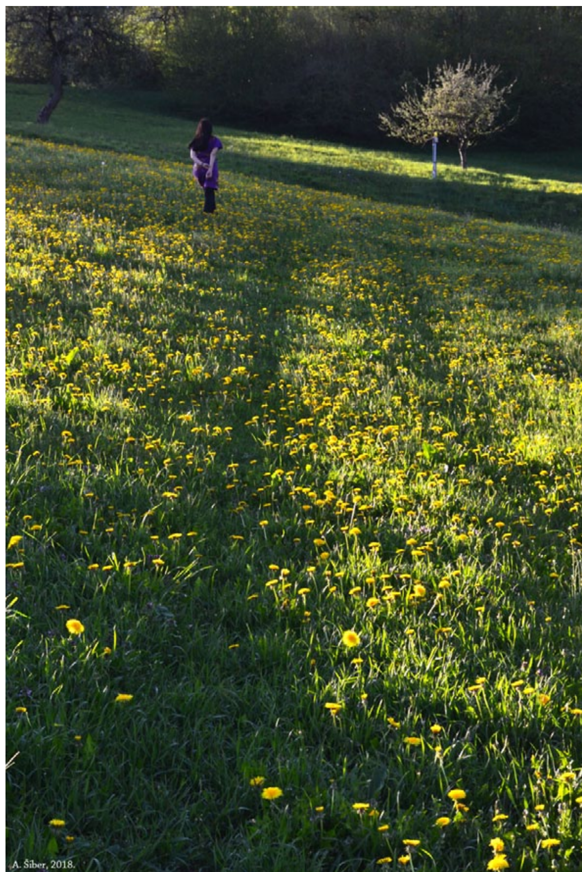
A kad se vratimo negdje dolje, u selo Lisca, put zaobiđe vrh i blokadu puta i spusti se do Jurkloštra. S neke zaobilazne strane, ali Gračnicu smo namirisali izdaleka. Od kartuzijanskog samostana je malo

A. Šiber, 2018.

A. Šiber, 2018.

što ostalo, pokoji ruševni zid i kameni toranj, ali ono što je zaustavilo pustinjake je i dalje tu. Barem smo ga mi našli.

Treba ga potražiti ispod kamenog mosta nad Gračnicom, samo oprezno, jer su stepenice skliske od vode koja nadođe pa se povuče. A ako ga ne uspijete pronaći, ja nisam kriv, može biti da i nije tu. Ne znam, ovisi valjda i o vama.

A mi idemo dalje produbljujući vijugu sjećanja. Ona vodi uzbrdo prema Vrhu nad Laškim, ali zavine pored livade s kapelicom i suncem u pozadini – već je ono doba dana kad svjetlost žuti.

Tu smo bili i prošle godine, samo više nije bilo maslačaka. Travanj je. Laško je ispred nas. A onda Savinjom i Savom kući.

Istarski *Finisterre*

Zorom se penjem iz mraka prema svjetlosti na trgu. Sunce se opet rodilo, posve crveno. Crkvica i zvonik gore, a golubovi se griju jedni uz druge. Kuće u sjeni čekaju da ožive. Još samo nekoliko minuta.

Zemlja se troši i mrvi. Ne vidi se to kad je ovdje mnogo ljudi, potrebno je da svi odu da bi se osjetila ta napetost između zemlje i neba, između vode i zemlje.

Kad se okrenem, još uvijek vidim sigurnu zemlju, zadnje utočište prije kraja.

Skoro pa na samom početku, kad se uporište izgubilo, među mrežama i kantama s gorivom dočekala me mačka Callisto. Onima koji je ne poznaju može se učiniti kao najumiljatija mačka na svijetu, a zapravo nikoga ne voli gledati u oči. Pogotovo ne dopušta da je fotografiraju. Naizgled se umiljava, a zapravo spušta glavu i bježi pod noge fotografu izbjegavajući kameru. Fotografirali su je samo s leđa. Kažu da je u prošlom životu bila krčmarica u marsejskoj luci.

Zidovi i kamenje znakovi su koji pokazuju prema svjetionicima i drveću. To je nekad bio tajni jezik koji je danas zaboravljen. Danas se iz njega mogu očitati još samo oblici koji su izgubili značenja. Bijeli kamen u zemlji. Pa još jedan. I još jedan. I put koji vodi samo do drugog puta. Ovdje se ne može zalutati, svi putevi završavaju na kraju. Samo se može skrenuti s puta, a i to nakratko.

Antonio Šiber, 2017.

A. Šiber, 2017.

Preko ruba se može pasti. Tu je kraj diska koji pluta oceanom, znali su to još drevni Egipćani. *Finisterre*.

Na kraju Zemlje, *finisterre*, vjetar svira kroz stjenovite brazde. Svake godine sve dublje i zlokobnije. Taj zvuk već zbunjuje i domaće, pogotovo noću kad se čini da žena, glasnica natopljenih duhanskim katranom, pjeva i vrišti. *Uuuuuuuuuaaaaaaaaa. Iiiiiiiiiiiiiiiii!*

U kolibi kod rta živi sjedokosi slikar Don Juan, ali ga je moguće susresti samo noću jer se danju pretvara u crnog, mršavog psa. Don Juan svojim slatkim pričama o ljubavi u kolibu mami mlade djevojke koje mu u dugim noćima poziraju posve gole. *Andante* i *dolce*. Rekao mi je jedne noći da ima 75 godina i da ljepote ima još jedino u mladosti.

Blizu ruba, pogotovo kad je oblačno, mogu se vidjeti erupcije svjetlosti iz

dubine, koje uspravno probijaju oblake.

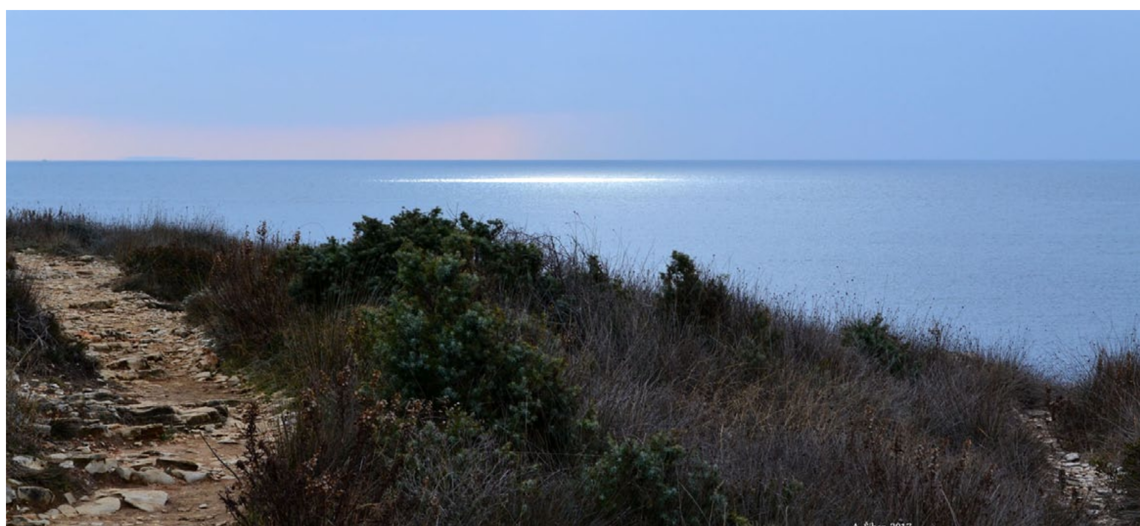
Dug je otpisan, a svjetlost će se vratiti, posve oprana i plava, u cvatu ružmarina. Ovdje ga ima i u siječnju.

Praslika zime

Ako doživimo da nam se u mozgu istalože proteini, stvarajući plakove od kojih ćemo polako zaboraviti sve, najprije obične, nedavne i nevažne stvari koje nitko i ne želi zapamtiti, nego ih zapamti posve mehanički i usput, a onda važne dijelove onog što jesmo, imena i lica voljenih, scene prve, druge i treće, kad smo se prvi put sreli i kad smo se prvi put zaputili, prvi put poljubili, prvi put posramili i prvi put zaplakali, ne zato što su nas povrijedili, nego zato što nam je bilo žao živih; ako doživimo da nam se u mozgu istalože proteini, ostat će nam samo praslike svijeta, a i to samo za trenutak, prije nego što konačno zaboravimo disati i konačno i materijalno nestanemo.

Što će biti praslika moje zime?

Vlažne debele vunene čarape i prsti koji peku kad uđeš u kuću gdje pucketaju drva. I vrućina obraza i znojna kosa pod kapom. Zaleđena voda u vanjskoj česmi – ne teče ni kad bi je mogao odvrnuti. Teške sanjke, sa svijenim željeznim cijevima, ispod kojih frcaju iskre kad se spuštam niz Ulicu bratstva i jedinstva, a onda kočim na samom kraju, gdje završava brijeg i počinje čaršija. Pa onda opet vuci uzbrdo, pazi da se ne posklizneš, možeš se otklizati sve do dna, ovuda nitko ni ne vozi koliko je sledilo, samo djeca letaju gore dolje. I slike snijega. Velikog i malog i onog za koji znaš da će se otopiti i da je zadnji, da ga neće više biti. Uhvati se na njemu tvrda korica, u onom zadnjem otporu suncu, ali nema tu pomoći, još ga danas više biti neće. Cvijeće prije svih zna kad mu je kraj pa se krene kočoperiti.

Moja praslika zime nije nešto što bi se moglo fotografirati ili prepričati, bez obzira što pokušavam. To i nije slika nego plavkasto sjeme osobnosti,

umreženo krhkim nitima sa svime što je kasnije bilo, šćućureno u dnu sebstva, a na kraju, kad se proteini istalože, ogoljeno i stvrdnuto u ljušturu bez konteksta; samo prazno odjekuje mojom zimom.

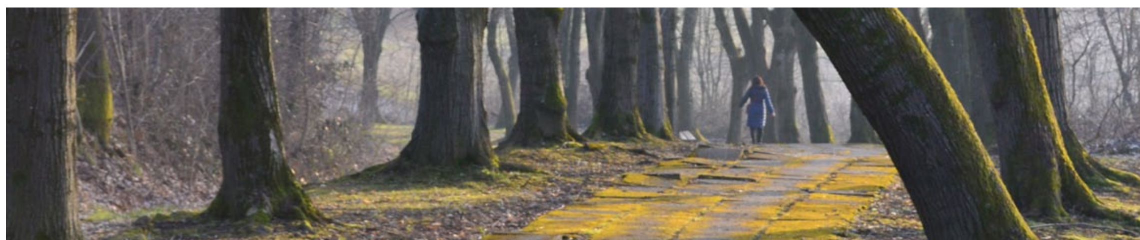
Ako svi oblici počnu nestajati – smrznuti slapovi snijega na krošnjama smreka, krpice od bijele čipke na krovovima i bijele kapice stupova – ostat će na kraju bljesak plavog. Jer zima zapravo nije bijela nego plava. Snijeg prizemljuje i preuzima nebo, sa zemlje odašilje plavu svjetlost uzetu visinama.

To je zločin prema sadašnjosti, to bjesomučno otpetljavanje vremena i zima, kao u klupku kad je uže pri kraju pa kalem poskakuje sve brže i brže, kad ne možeš ni opaziti je li se odmotao jednom, dvaput, triput ili deset puta. U tim našim kasnim sadašnjostima i zimama koje zaboravljamo stvaraju se nečije drukčije praslike zima, otporno sjemenje sjećanja.

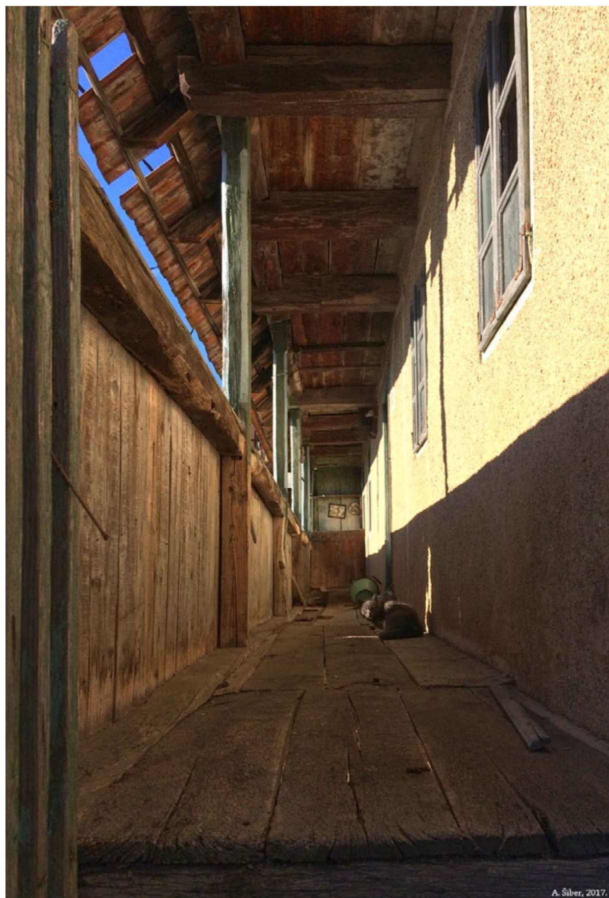
Konstatiram da se odmotala i još jedna moja zima. Što će se od nje oduprijeti zaboravu koji nadolazi teško je reći. Ponekad od svega toga zaostane nešto čega nismo bili ni svjesni, nešto što je zapalo među zavijutke sjećanja pa stoji tamo kao kamenčić koji žulja, zapelo i uglavljeno u otporne dječačke, davne zime. Ne da se.

A. Šiber, 2018

A. Šiber, 2018

Snijeg obično tražimo na Žumberku. Već mnogo zima. Kad je Zagreb posve suh, na Žumberku se snijeg sačuva. Tako je bilo i na staru godinu 2017. kad smo zastali na mjestima na kojima zastajemo, obišli drveće i ruševine koje poznajemo. Ove smo zime na Žumberku našli mačku. Šćućurila se na davno napuštenoj drvenoj verandi, nasuprot pukotine kroz koju je grije sunce, a hladnoća drhturi iz plavila neba koje nadire kroz krezave crepove.

U Stubicu smo došli vidjeti dobrog kralja Matijaša, a na breg preko puta otišli smo čuti i vidjeti mužikaše stubičanske. Gitara, bajs, violina, harmonika.

Dva-tri štanda s drvenim igračkama i domaćim medom i rakijom. Puno veselih ljudi s vinskim čašama u kožnim futrolama ovješenim oko vrata. Stubičko bijelo.

Zima se može prepoznati po nebu i svjetlosti, čak i kad nema snijega. Razlog je astronomski i posljedica je nagiba osi vlastite rotacije Zemlje prema putanji oko Sunca. Zimi je Sunce niže, a svjetlost je neodlučnija.

Vidjelo se to i na dvorcu Oršić. Bio je 27. siječnja 2018. godine.

Isto se bljedunjavo i neodlučno drhturenje vidi i na fotografijama iz Varaždina, 4. veljače 2018. godine. I sveopće plavilo od snijega koji se rastapa po oblom kamenju.

Kad smo utvrdili gdje smo sve već bili, što se promijenilo, a što je ostalo isto te da i dalje prepoznajemo Varaždin,

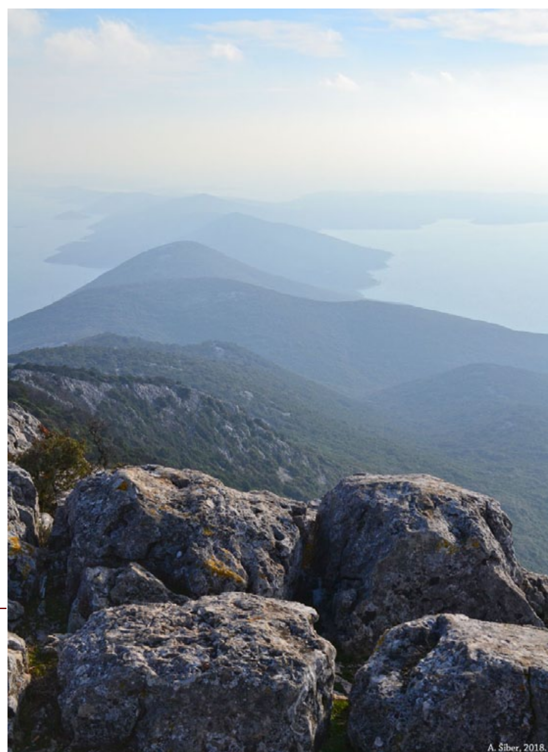
zadovoljni smo sjeli da popijemo kavu i pojedemo kolač. Unutra je toplije.

Kad odrasteš, ako imaš sreće i pokoju paru, možeš pokušati pobjeći od zime. To je barem nekakva prednost odrastanja. Ne moraš više nikome polagati račune za svoje bube u glavi, a oni koji te vole već te dobro poznaju. Ali od zime bi trebalo pobjeći jako daleko, preko ekvatora. Ni na moru zimi ne možeš umaknuti, a sva ona mjesta koja si znao po suncu i sjaju sad jednako drhture kao i Zagreb. Zima je i na Lošinju.

Sa Sv. Mikula se vidi otok kako nestaje – u bijelom, a more je naoko poznato i svjetluca, ali laže. Zima je.

Do crkve na Loviću Prekriškom nismo mogli. Snijeg nije očišćen, ne može se. A nije nam se ni išlo. Sivo je. Mislimo o proljeću, bumbarima i cvatu ispod stare škole, kad je sve u posve drukčijim bojama.

Maštaš o moru, kamo ćemo poći
Jednoga dana u suncu i sjaju
Gasimo svjetlo, ti zatvaraš oči
I priča nam se tako bliži kraju

A. Dedić, *Djevojka za jedan dan*

I Ribnik je bio podjednako tmuran, a Kupa bezmirisna. Snijeg se otapao, a voda je prekrivala polja. Htio sam fotografirati drvo kako se ogleda u vodi koja ga je okružila, ali nije ispalo dobro. Samo sam ukvasio čarape. Sve se to slijevalo u Kupu koja je kod Ozlja, onakva hladna, zelena, plava i ljubičasta, hladno proključala.

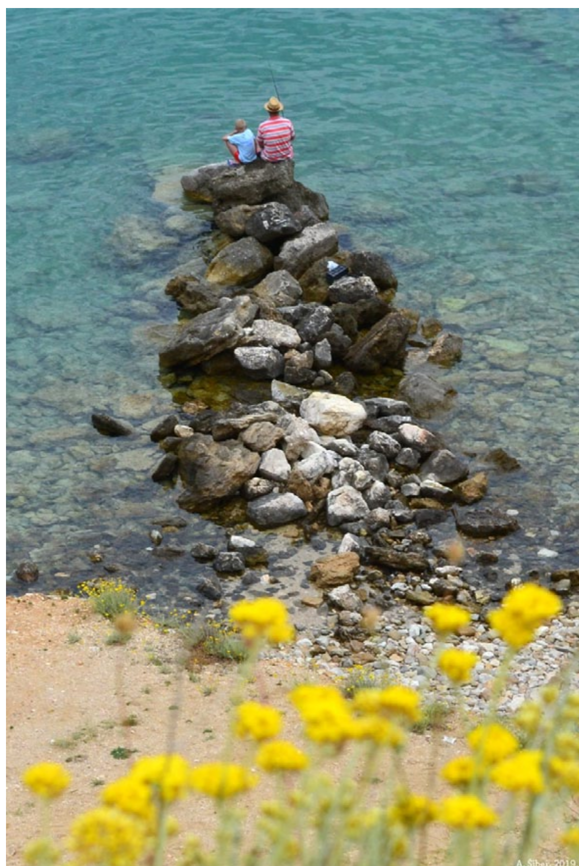
Dvadesetprvog ožujka službeno sam otpratio još jednu zimu. Hoće li od nje ostati išta u zadnjem otporu zaboravu, ne zna se.

A. Šiber, 2018.

Ljeto 2019.

Poslagao sam po datumima fotografije u folderu koji se zove *ljeto_2019*. Gledam ih i pokušavam se sjetiti vremena i prostora kao i života koji ih povezuje. Dvadesetog lipnja pješke prelazimo Krčki most. Malo je strašno, a ograda je niska, pogotovo za mene. Ne znam smije li se uopće ovuda hodati. Nema nikoga osim nas, a automobili samo zuje. Ispod stijena, u malo sunca koje je pobjeglo sjeni mosta probila se barka. Brzo fotografiram, prije nego što mi umakne u sjenu.

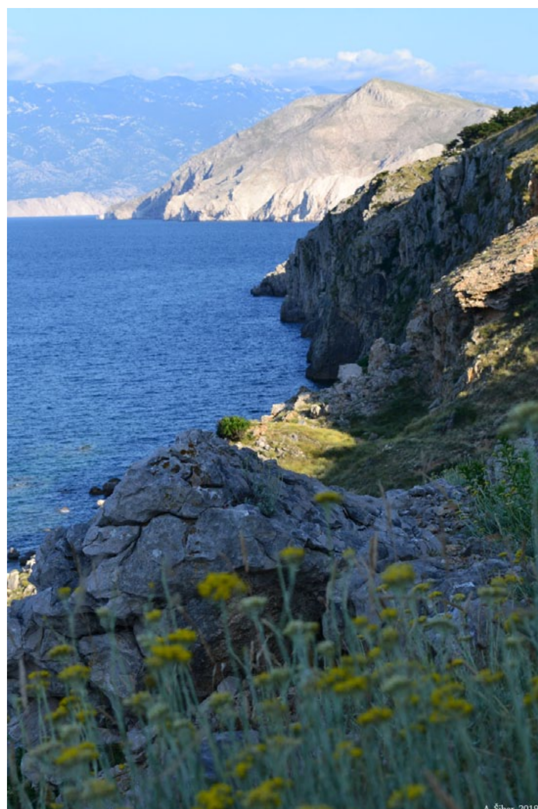

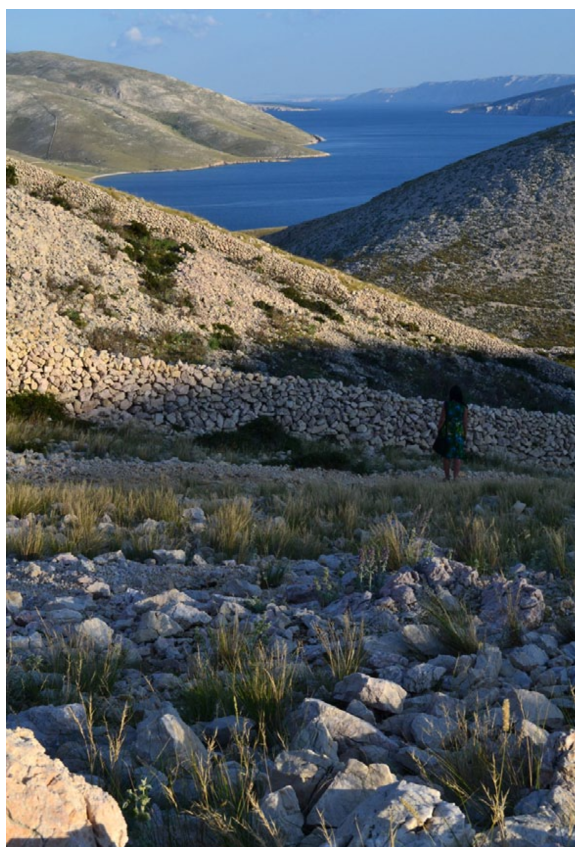

Dvadeset drugog lipnja nije bio lijep dan. Krenuli smo od Zaroka samo malo u planinu, da pobjegnemo malo od zapare koja je čak i svjetlost prigušila. Skoro pa na samom početku, kad se put tek počinje uzdizati opazih djeda i unuka kako pecaju. Fotografiram ih preko smilja koje miriše po izgorenom curryju i limunu.

Prekosutra je svjetlost bila puno ljepša. Kad se put popne do prevoja Vraca, osjeti se vjetar. Kad sam se

oznojen vraćao osjetio sam ga skoro posve hladno na mokrim leđima, iako je dan bio vreo. Popodne je strana prevoja koja gleda prema Baški u plavoj sjeni. Smilje je posvuda. Plavo i žuto. S druge strane svjetlost potraje duže. Sjećam se suhozida, već sam prolazio ovuda nekoliko puta. To je život koji sve to povezuje, i vrijeme i prostor.

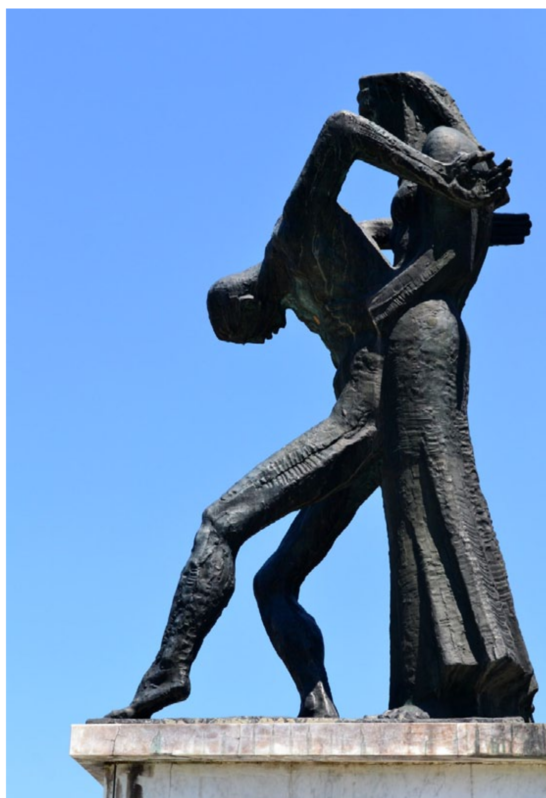

Još dalje prema Staroj Baški put se spusti prema svjetioniku na rtu Škuljica. Nećemo dolje ovaj put. Gledam Prvić — preko cvata kupina na suhozidima.

Samo šest dana nakon što smo stigli, 26. lipnja, vraćali smo se u Zagreb. Sjećam se da sam pomislio kako mi se ono prelaženje mosta na samom

dolasku čini tako daleko i tako blizu. Život sve to povezuje i otkucava nepravilno i ono prelaženje i dolaženje i odlaženje i sjećanje. Aritmija bivanja. Ponekad ne želimo otići i ne želimo doći pa ostajemo po putu. Zastajemo tamo gdje nismo nikad stali da vidimo nešto što nismo nikad vidjeli.

Tko uostalom želi uporno prolaziti istim putevima? Dvadeset šestog lipnja stali smo u Malom Lugu (Čabar). Tamo je Spomenik palima za slobodu, iz 1975. godine.

Put kojim se inače ne ide u Zagreb, nego mu se nevoljko prilazi, vodi dalje kroz Sloveniju. Stali smo opet u Ribnici koju dobro poznajemo, i crkvu i dvorac i park i rječicu. Fotografiram Plečnikove zvonike preko cvijeća, mosta i vode. Znam taj kadar, već sam bio tu. Samo je svjetlost bila drukčija.

Moj život sve to povezuje, i svjetlost i zvonike i cvijeće. I ovu vodu. Spustio sam se jednom da je dotaknem.

Kroz udolinu prema Kočevju, do crkvenih tornjeva blizanaca i njihovih blizanaca u reki Rinži. Čučnuo sam ispod mosta da ih fotografiram. Pod mostom je mračno i ima pauka, ali je pogled lijep. Znam tu obalu i žute lokvanje, bio sam već tu, samo je svjetlost bila malo drukčija. Još malo kroz grad, gdje se cesta malo popne do još jednog mosta preko Rinže. Tamo je uvijek svježe.

Dvadesetog lipnja je vrhunac godine i nikad ga ne uspijem proslaviti kako je dostojno. Uzvišeno.

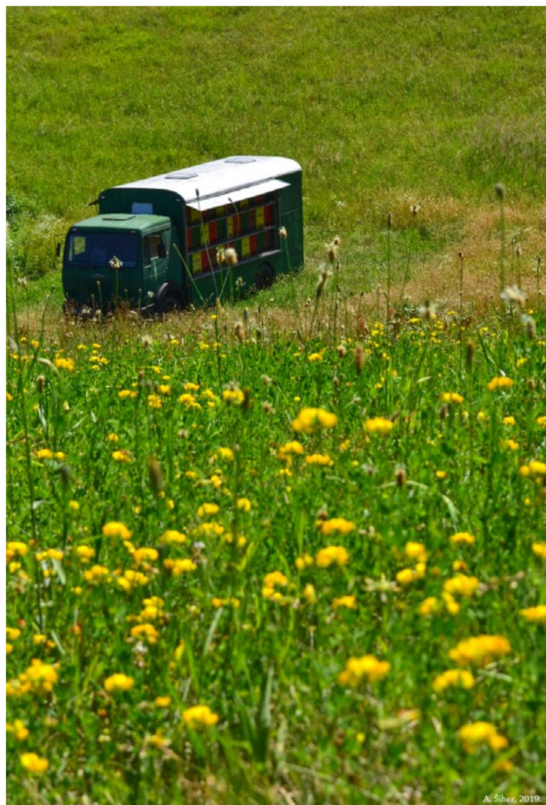
Kako je uzvišen
tko za sijevanja ne pomišlja
na prolaznost života!

Basho

Sve se kotrlja nizbrdo i još jedna godina odlazi. Život sve to povezuje, još neko vrijeme. Teško je ne pomisliti na to, iako ne sijeva, nego je sjajno i zdravo. Tješim se ipak da čak i majstor Basho zavidi onima uzvišenima, a kao dokaz navodim još jednu njegovu.

Proljeće minu -
u oku ribe suza
i ptice plaču.

Basho

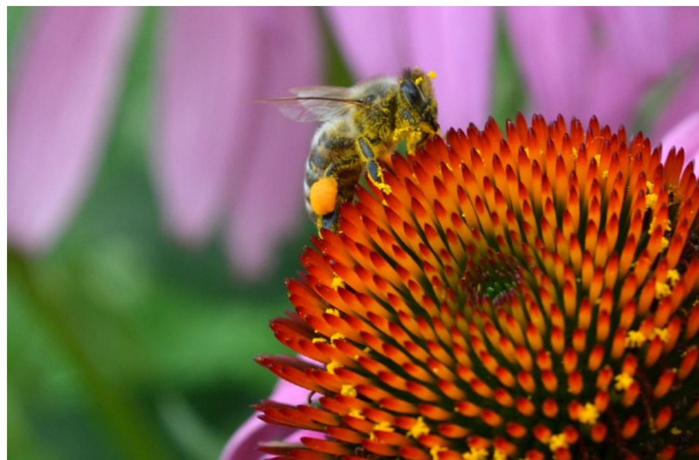
Žudeći za svjetlošću, lahorom, svježinom i životom koji sve to povezuje, treba pobjeći i to mnogo puta. Svaki dan ispočetka. Tridesetog lipnja na Loviću Prekriškom kraj mobilnog hotela za pčele. Sjećam se da smo poslije sjeli u hlad kraj nekadašnje škole. Slikao sam graničicu. A onda smo hodali po školskom igralištu zaraslom u duboku travu. Nitko tu nije igrao nogomet godinama.

Prvog pa onda osmog srpnja fotografirao sam purpurne rudbekije i kukce na njima. Zlatne mare (*Cetonia aurata*) žderu breskve i kruške, izbuše rupu pa se dave u slatkoći ploda. Ne znam što traže na rudbekiji.

Sjećam se da sam ih fotografirao mnogo puta i zelena boja bila je uvijek malo drukčija. Čim se kut promatrača s obzirom na oklop promijeni, promijeni se i boja. Ne radi se o pigmentu, nego o strukturnoj boji i interferenciji svjetlosti. I to sam nekad davno naučio. Sjećam se inspirativnog izvoda difrakcije iz Feynmanovog udžbenika fizike. Tek sam krenuo na fakultet.

Znam što pčela radi na rudbekiji. Oprezno hoda po bodljikavoj unutrašnjosti cvata i marljivo sabire zlatni prah. To je pravo zlatno runo.

Kad su me kroz desetljeća pitali o tome što sam i tko sam, davao sam različite odgovore, ovisno o tome što sam mislio i znao, kad nisam lagao. U zadnje se vrijeme rijetko o tome izjašnjavam. Zašto bih se uopće vezivao za neko *tko*, a pogotovo za neko *što*? Ipak, ako baš moram nešto reći, onda obično kažem da sam slikar cvijeća. Ima li ljepšeg zanimanja od slikara cvijeća? Ne služi ničemu i ne škodi nikome. Ne služi. Ničemu.

Čak ni pred carem
strašilo neće skinut
pleteni šešir

Dansui

Ponekad i fotografiram cvijeće. Vrijeme nam otimaju, a fotografija košta tek koju sekundu.

Ja ne cijenim toliko gromoglasna prava
Nad kojima se razbija ne jedna glava
I ne marim što bozi ne daju mi uopće
S uživanjem da protiv poreza ljut zaropćem
Il' sprečavam da s carem car boj ljuti bije;
Dal' tisak slobodno, mene briga nije,
Ismijava budale il' cenzura kleta
U novinarskom radu veseljaka smeta.
Jer riječ tek do riječi, znate, sve vam je to.
A ina, bolja prava, srcu su draga mom;
I ina, bolja mi je potrebna sloboda:
Da ovisimo o caru il' nas narod voda,
Zar nije to isto? Svejedno. Nikomu
Ne opravdavat se, tek sebi samomu
ugađat, služiti; zbog odore il' vlasti
Ni savješću ni mišlju ničice ne pasti;

Po volji svojoj se bez cilja skitati,
Božanskoj ljepoti prirodnoj diviti,
Pred umjetnosti djelima i nadahnuća
Treperit radosno u zanosu ganuća.
E, to je sreća! To su prava.

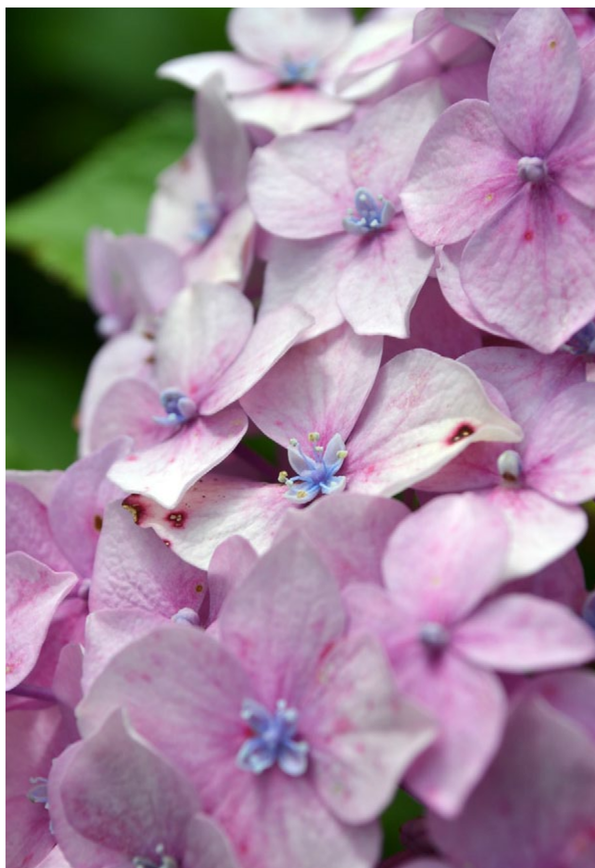
A. S. Puškin

Šesnaestog srpnja fotografirao sam biserak, a osamnaestog srpnja hortenziju. Hortenziju sam dosad uspješno naslikao dva puta. A jednom sam s njom proveo mnogo vremena i nisam uspio. Sjene su bile čudne.

Osamnaestog srpnja fotografirao sam i lavandu. Uzeo sam malo cvata, zdrobio ga u šaci i utrljao iza uha. Tako će mi duže trajati.

Kad srpanj ide kraju, dolaze kupine. I to obilato i šareno; zeleni, crveni i tamni plodovi zajedno s cvatom, u svjetlosti sunca koja već žuti – kolovoz će još malo. *Kakva raskoš*, pomislio sam kliknuvši okidač fotoaparata, *još mi je i pčela sletjela, da ukrasi sve*.

U srpnju se ipak čini da je sve još nekako tu, iako je treperavi cvijet trešanja već odavno prošao, a i lipanjski vatromet cvata svih onih skromnih biljčica kojima većina ne zna ni imena. Rudbekije su nešto drugo. Nisu one uzalud bodljikave i oštre, ne daju se vremenu dugo, dugo, i bit će ih još cijeli srpanj i kolovoz pa i rujan, a naći će se latica na pokojoj već crnoj glavi sve do početka listopada. Vjerujte meni, ja sam ipak slikar cvijeća, a rudbekije sam slikao mnogo puta. Tri puta uspješno i mnogo puta neuspješno. Ako purpurnoj rudbekiji pristupiš nježno, pogriješio si. Moraš joj pristupiti snažno i hrabro, ne bojati se jake boje, ljubičaste koja titra između plavog i crvenog, jarkog narančastog u središtu cvata i žestokog zelenog koje na mjestima vuče prema plavom. Ali ako je ne vidiš dobro i ne smiriš narančasto smeđim, zelenim i crvenim, a zeleno žućkastim i ljubičastim, uzalud ti je snaga i sve će biti pogrešno, i ono narančasto i ono zeleno. Posebno su nezgodne žute rudbekije koje su mnogo slabije rođakinje purpurnih. Kod njih treba znati sa svim

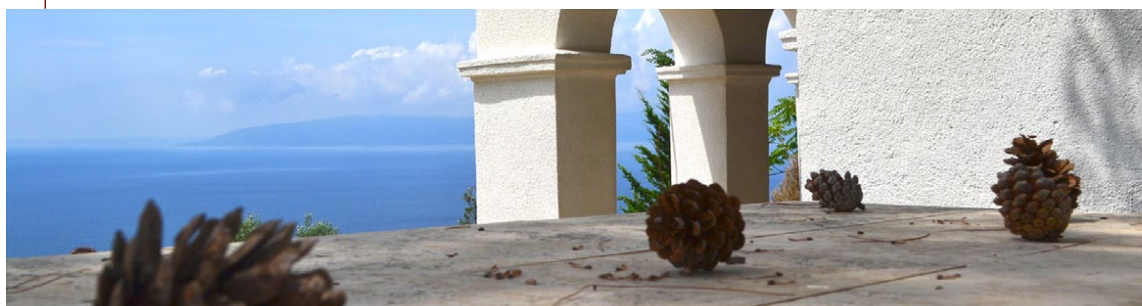
nijansama žute, od zelene na jednom kraju pa skoro sve do crvene na drugom. Inače neće svijetliti.

Drugog kolovoza na creskom Salvaduru. Bio sam tu već dvaput, put od mora vodi kroz kržljave maslinike što ne daju hlada. Zato gore, uz miris oleandra pod borovima svi osjete olakšanje. Put dalje ide do Blaža, ali ima do dolje više od sat i pol hoda. Kad smo se odozdo vraćali, uspinjući se, Salvadur je izgledao kao bijela točkica među zelenilom i činilo se kao da nikad nećemo stići. A kad je pala kiša, skinuo sam znojnu majicu i osjetio ogromnu sreću i olakšanje. A i neku zahvalnost, premda bi je bilo teško locirati. Svaka kap koja se skotrlja niz leđa odvuče sa sobom po jedan korak uzbrdo. Sve se to ispere i izgladi.

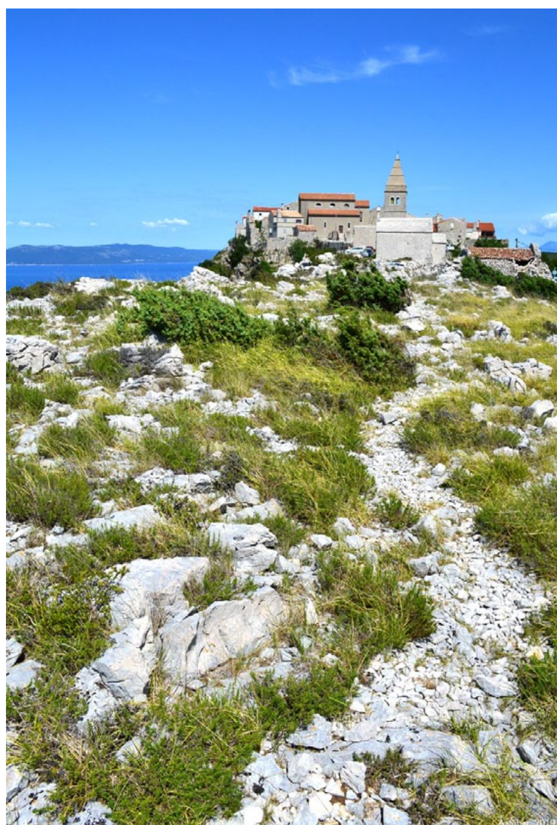
Sutradan smo na kraju dana šetali gradom. I tu smo već bili, znam i sat i prolaz i tržnicu i lođu i gradska vrata i spomenik i aleju iznad starog grada. Znam i samostan i klauster i lijepe odvojke s uglancanim stepenicama koje svi previde pa čak i oni koji u njima žive. Znam i kulu i parking pod borovima, znam gdje počinje put prema Bartolomeju i Mergu, sve znam, samo ne stignem sve ponoviti. Mačku ipak nisam znao, a bila je tako lijepa, kao uokvirena slika.

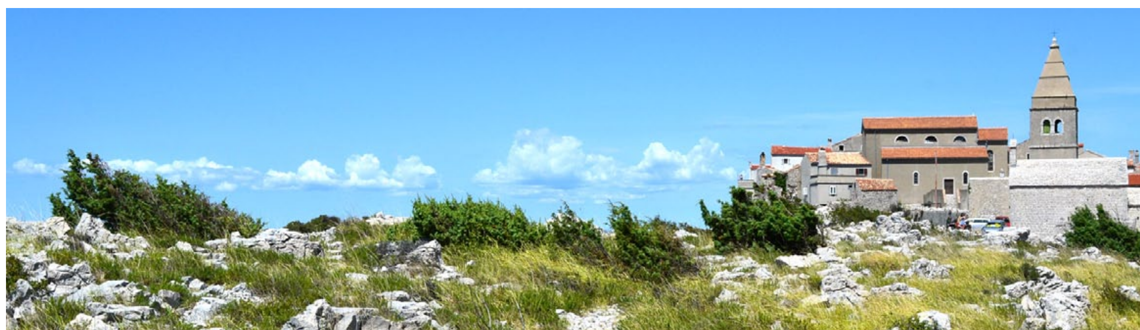

Četvrtog kolovoza u Lubenicama. Kako otići s Cresa, a da ne vidiš Lubenice, šteta je. Postoji put, ali i kamenjar. Ovuda se manje prolazi, ali ipak se vide strujnice, vijugavi putići za koje više nisam siguran je li ih propuhao vjetar ili su ih napravili oni poput mene, koji skreću s glavnih puteva zato da bolje vide.

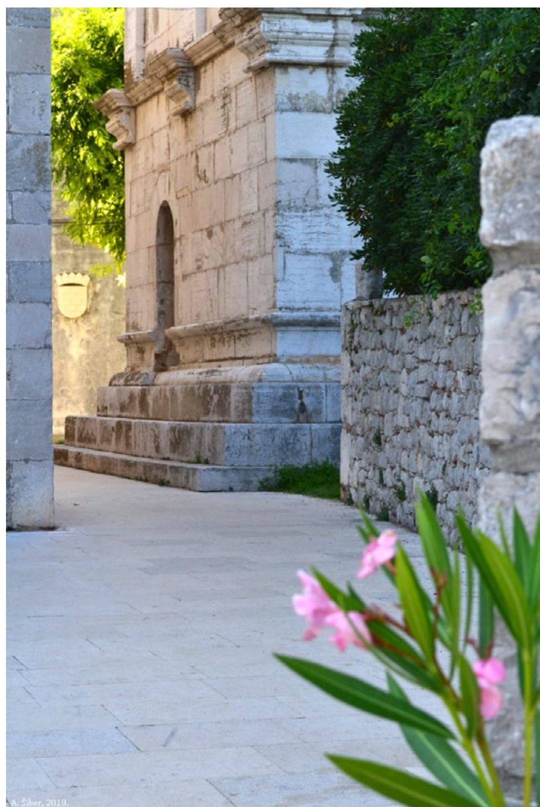

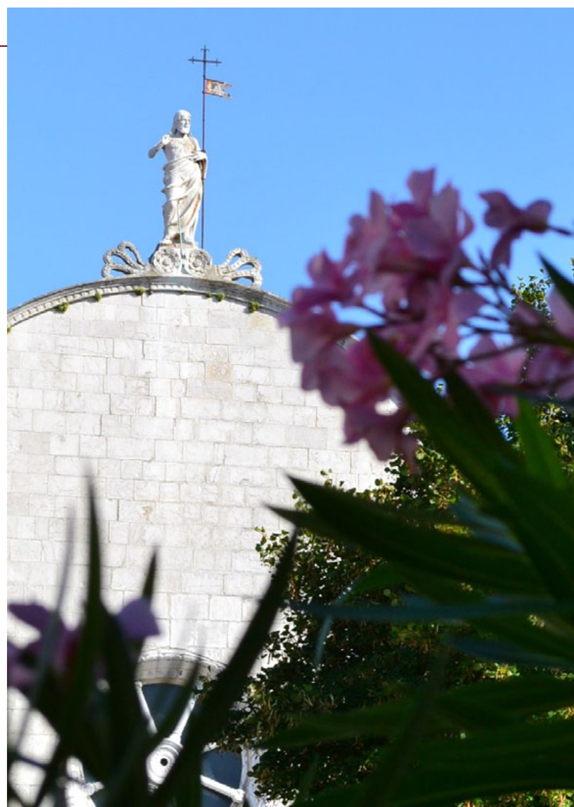

Tamo dalje pramac je broda Lubenice, znam i to, bio sam tu kad je puhao jak vjetar. Tko se ne drži dobro za brodsku užad može lako pasti u more.

Ima na Cresu i smirenih vidika. Svjetlost u Osoru, na primjer; oleandri i plavilo civiliziranog kamena u sjeni. Domoljuba ima posvuda i potpisuju se gdje stignu, ni Osor po tome ne može biti iznimka. S druge strane trga, iz sjene se izlazi u svjetlost. Gliseri i jahte svakodnevno odvajaju Cres od Lošinja upravo ovdje. Sjećam se da sam to prvi put vidio još kad sam bio dijete.

U svakom je mom ljetu, već zadnjih petnaestak godina Krk. Najprije ga nisam volio, uglavnom zato što ga nisam poznavao, a i zato što nisam poznavao sebe. Naklonost i ljubav treba pronaći prvo u sebi, iz nas ona izlazi u svijet. To je vraćanje našeg duga, ako pamtimo, i ako ga se sjećamo. Treba vremena da se Krk zavoli, a onima nakon nas trebat će još i više. Svake je godine Krk manji od onoga što o njemu pamtim.

Jednom sam se, kad su mi se posve začepila pluća i kad skoro više nisam mogao disati, popeo na Žanac, bijesan zbog vlastite nemoći. Sav zelen, na goloj kamenitoj zaravni, uz lokve za ovce, suhe plave kotrljane, sikavice i vjetar koji striže, udahnuo sam jednom, pa još jednom i tako nekoliko puta dok nisam prodisao. Poslije su mi liječnici rekli da je puka sreća što nakon takvog nepromišljenog napora nisam umro, a ja sam se osjećao preporođeno. Moj život sve to povezuje.

Svake godine stanemo zbog svjetlosti u Ribarskom selu. Ovaj smo put stali 12. kolovoza. Arhitektura je zapravo dizajn svjetlosti, jer prostor ne znači ništa bez svjetlosti u njemu. Ovdje je netko dobro pogodio, možda slučajno, a možda i nije, ne znam. Zamišljam dvojicu arhitekata koji sjede na obali,

dok ovdje još ničeg nije bilo i mjere kutove i sjene. Sunce prelazi s jedne na drugu stranu, dok ne pocrveni pred uron, kad se njih dvojica, zadovoljni poslom koji su napravili odluče okupati u bakrenim ljuskicama preostalog dana. Tako je nastalo Ribarsko selo. Barem bih ga ja tako napravio, da sam arhitekt.

Početkom rujna ljeto je već zapravo gotovo, iako kalendar laže da još nije. Svjetlost je sad najljepša i izaziva one u uredima, koji još imaju strasti i života. Ja odem do Mirogoja.

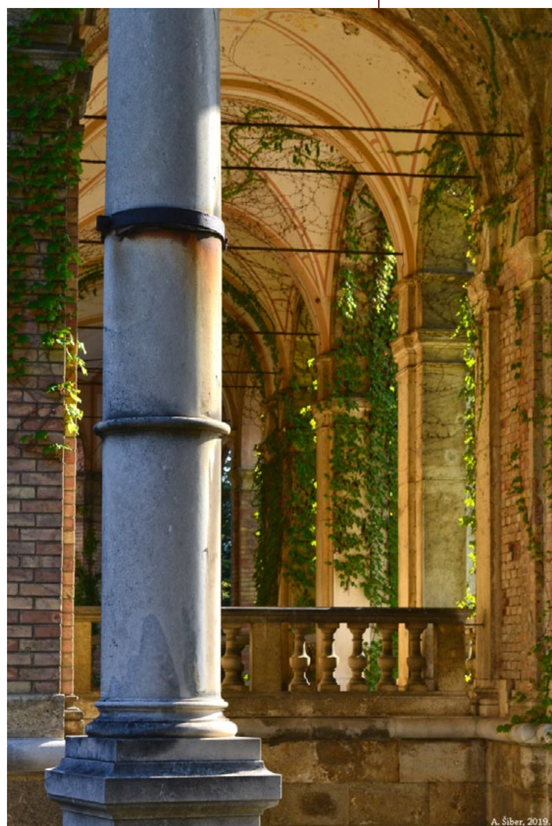
Petolisne lozice i bršljani već počinju pomalo žutjeti i crvenjeti, premda će najljepše biti tek za mjesec dana.

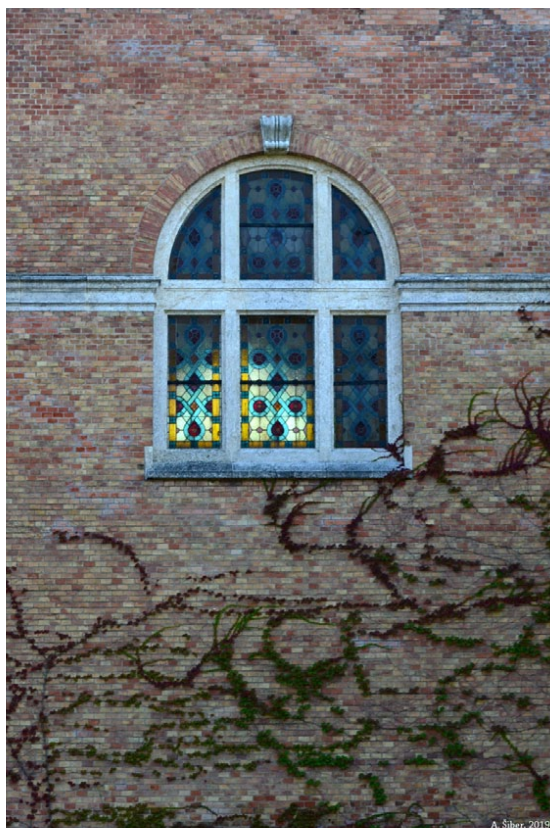

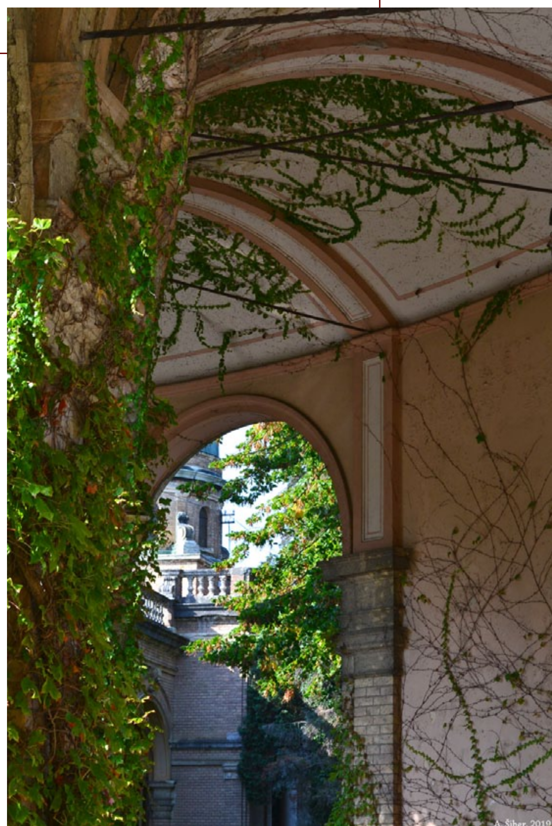

Neki se dan probudih iz dubokog sna, u kojem nisam sanjao baš ništa (zašto onda to i dalje zovemo snom?). Bio je to tako dubok san, da sam se morao prisjetiti tko sam kad sam se probudio. Pomislio sam da je i smrt takva, barem bi bilo valjda utješno da je takva. Nema u njoj nečega za čim bismo žalili i našeg života koji sve to povezuje. Nema u njoj ničega.

Nema u njoj nas.

ISBN 978-953-48778-0-7